

УДК 373.5.015.31 : 33 (072)

ББК 74.200.53 я 7

T 28

«Насильство щодо дітей в Україні. Всеукраїнське опитування громадської думки» / за ред. С. Павлиш, Т. Журавель. -- К.: вид-во ФОП Клименко, 2015. -- 146 с.

ISBN 978-966-2717-03-7

Автори-упорядники:

Павлиш Світлана - координатор дослідження, провідний науковий співробітник Національної школи суддів України;

Гуцуляк Ігор - к. політ. наук, керівник проекту Ради Європи «Зміцнення та захист прав дітей в Україні»;

Журавель Тетяна - науковий консультант дослідження, к. пед. наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Київського університету імені Бориса Грінченка; Голова виконкому Всеукраїнського громадського центру «Волонтер»;

Пирогова Дарина - координатор проектів, науковий співробітник Київського міжнародного інституту соціології;

Говорун Тамара - д. психол. наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії соціальної психології, Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України;

Грушецький Антон - керівник відділу кількісних досліджень Київського міжнародного інституту соціології;

Коськіна Дарина - аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кафедра психології розвитку;

Лютый Вадим - к. пед. наук, доцент кафедри соціальної роботи та практичної психології, Академія праці, соціальних відносин і туризму;

Чорна Олена - заступник завідувача відділу з питань дотримання прав дитини, Секретаріат Уповноваженого ВРУ з прав людини;

Чумало Марта - заступник голови Західноукраїнського центру «Жіночі перспективи»;

Яловська Вікторія - головний спеціаліст відділу з питань дотримання прав дитини, Секретаріат Уповноваженого ВРУ з прав людини.

Загальна редакція С.Павлиш та Т.Журавель

Дане видання є результатом соціологічного опитування, яке було проведено у грудні 2014 р. – травні 2015 р. проектом Ради Європи «Зміцнення та захист прав дітей в Україні» спільно з Київським міжнародним інститутом соціології. Дані опитування можуть бути використані державними службовцями, працівниками соціальної сфери, сфери освіти, співробітниками правоохоронних органів, представниками громадських організацій, а також науковцями при проведенні власних досліджень.

Автори висловлюють подяку за співпрацю Міністерству соціальної політики України, Міністерству освіти і науки України, Міністерству внутрішніх справ України, Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Офісу Уповноваженого Президента України з прав дитини та Українському науково-методичному центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України.

Думки, висновки та рекомендації належать упорядникам і не обов'язково відображають офіційні погляди Ради Європи.

При використанні матеріалів посилання на дане видання є обов'язковим.

Видано за фінансової підтримки Ради Європи та Уряду Королівства Норвегії.

Не для продажу.

ISBN 978-966-2717-03-7

© Проект Ради Європи «Зміцнення та захист прав дітей в Україні», 2015

Проект Ради Європи «Зміцнення та захист прав дітей в Україні»
Київський міжнародний інститут соціології

НАСИЛЬСТВО ЩОДО ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

**ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОПИТУВАННЯ
ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ**

ПЕРЕДМОВА ДО ВИДАННЯ.....	3
МЕТОДОЛОГІЯ ОПИТУВАННЯ	5
ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ	7
РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ В ДИТИНСТВІ	14
1.1. Соціально-демографічні характеристики опитаних	14
1.2. Структура дорослого населення за параметром наявності дітей	15
1.3. Окремі умови виховання	16
РОЗДІЛ II. РОЗПОВЮДЖЕНІСТЬ ТА ПРОЯВИ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ	17
2.1. Фізичне насильство	18
2.2. Економічне насильство.....	39
2.3. Психологічне насильство.....	52
2.4. Сексуальне насильство.....	64
РОЗДІЛ III. СТАВЛЕННЯ ДОРΟΣЛИХ ДО ЗАСТОСУВАННЯ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИК, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НИМ	76
3.1. Фізичне насильство	76
3.2. Економічні обмеження	85
3.3. Психологічне насильство	93
3.4. Сексуальне насильство.....	103
РОЗДІЛ IV. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ ...	105
4.1. Використання заохочень та стягнень щодо дітей як методів виховання	105
4.2. Реагування на випадки насильства та запобігання йому.....	113
ДОДАТКИ.....	116
Додаток 1. Анкета опитування респондентів старше 18 років.....	116
Додаток 2. Анкета опитування дітей віком 12-17 років.....	131

Опитування громадської думки «Насильство щодо дітей в Україні» було ініційовано та проведено проектом Ради Європи «Зміцнення та захист прав дітей в Україні» (фінансується за підтримки Уряду Норвегії) спільно з Київським міжнародним інститутом соціології. Потреба у появі такого дослідження постала через об'єктивний брак в Україні інформації з цієї проблеми. В державі не створено єдиної бази даних: свою статистику збирає і керується нею Управління кримінальної міліції у справах дітей Міністерства внутрішніх справ України, окремий облік продовжує вести Міністерство соціальної політики України, використовуючи власні індикатори. Міжнародні та неурядові організації періодично проводять невеликі дослідження, проте загальної поширеності вони не набувають.

Існуючих в нашій державі даних недостатньо не лише для оцінки масштабів насильства щодо дітей, розповсюдженості кожної з його форм, виявлення рівня обізнаності населення з проблемою та щодо захисту порушених прав, але й для визначення методів покращення надання допомоги дітям.

На проблему відсутності статистики та необхідності створення системи збору даних ще у 2011 р. звертали увагу міжнародні експерти Комітету ООН з прав дитини в своїх зауваженнях до державної доповіді України, яку періодично (один раз на 4 роки) представляють всі держави-сторони Конвенції про права дитини.

Проте слід зазначити, що подібна ситуація типова не лише для України. Проблема стоїть перед усією світовою спільнотою, оскільки латентність насильства, спрямованого на дітей, та відсутність точних даних про його розповсюдженість і форми появи спричиняють брак належної допомоги потерпілим, відповідних реабілітаційних програм, спеціалістів, «гарячих ліній» допомоги, державної статистики тощо.

Відсутність таких даних, в свою чергу, стає причиною неуваги до проблеми в країні та робить її другорядною. Проте про її важливість свідчить ряд міжнародних документів, зокрема, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН (20.11.1989) Конвенція про права дитини, де діти визнаються об'єктом особливого захисту і турботи та положеннями якої було закріплено позитивні зобов'язання держави захищати дітей від усіх форм насильства, що вчиняється їхніми батьками (документ ратифікували майже всі держави-члени ООН, Україна зробила це 27.02.1991).

На регіональному рівні Рада Європи прийняла ряд важливих і стратегічних документів. Так, ще у 2004 р. Парламентська Асамблея Ради Європи звернулась до держав із закликом ввести загальноєвропейську заборону на тілесні покарання. Україна разом з 20 країнами Європи, які встановили заборону на домашнє насильство, насильство в школах та системах соціального захисту, ввела в національне законодавство відповідні положення, якими не допускається фізичне покарання дітей або таких, які принижують їхню гідність, як метод виховання (ст. 289 Цивільного кодексу України, ст. 150 Сімейного кодексу України).

Згідно з даними Ради Європи 150 мільйонів дітей, які проживають на території її держав-членів, не захищені від насильства. Це спонукало Раду Європи до чергового кроку – прийняття у 2012 році Стратегії захисту прав дитини на 2012-2015 рр., основна увага якої була зосереджена на впровадженні стандартів захисту дітей від насильства. Ще одним важливим документом Ради Європи стала Конвенція про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, стаття 10(2)

в якій зобов'язує держави вжити необхідних кроків для запровадження збору статистики з метою оцінки масштабів насильства над дітьми.

Ряд відповідних кроків в цьому напрямі вже зроблено Радою Європи: підготовано спеціалістів, підтримано уряди держав в їхній спроможності боротись з насильством щодо дітей, проведено дослідження в країнах-членах. Одним з таких досліджень і є опитування громадської думки «Насильство щодо дітей в Україні». Незважаючи на те, що воно не є першим в Україні¹, яке проводили з метою отримання даних про насильство щодо дітей, видання все ж стало першим всеукраїнським опитуванням такого рівня.

В чотирьох його розділах представлено не лише результати опитування, але й міститься порівняльний аналіз з насильством, якого зазнавали попередні покоління, та його вплив на виховання власних дітей. Окремо було зроблено спробу проаналізувати схильність самих дітей до агресії. Ще однією важливою особливістю даного дослідження стала перевірка деяких гіпотез, в основу яких покладено стереотипні характеристики явища насильства щодо дітей, які побутують в українському суспільстві. Також додатком до видання є дві анкети, які стали основою для проведення опитування.

Все це може бути використано для проведення інформаційних кампаній, розробки навчальних програм підготовки спеціалістів і практикуючими фахівцями, дослідниками для подальшого вивчення проблеми, державними службовцями при плануванні стратегій, розробці державних програм тощо.

Опитування громадської думки «Насильство щодо дітей в Україні» відбувалось в два етапи. На першому (грудень 2014) було здійснено опитування дорослого населення України віком від 18 років і старше із застосуванням методу інтерв'ю у поєднанні із самозаповненням анкети. Було опитано 1800 респондентів у 110 населених пунктах України, при цьому в Луганській області опитування проводили лише на територіях, які контролюються владою України, а в Донецькій області – переважно на територіях, які контролюються владою України. В АР Крим та м. Севастополь опитування не проводили.

Для проведення опитування була розроблена стратифікована, чотириступенева випадкова вибірка (випадкова на кожному ступені). Вибірка репрезентативна для дорослого населення, яке постійно проживає на території України, не проходить військову службу і не перебуває у в'язницях або медичних закладах (лікарнях, медичних інтернатах). Спочатку населення України було стратифіковане за регіонами (24 області та м. Київ), далі населення кожного регіону додатково стратифікувалося на міське (міста і селища міського типу) та сільське населення (за винятком м. Київ, де населення суцільно міське). Вцілому респондентів було поділено на 49 страт. Для кожної страти пропорційно до чисельності дорослого населення визначалося, скільки інтерв'ю в ній має бути проведено, а також скільки населених пунктів, де буде проводитися опитування, має припадати на неї.

Після стратифікації проводився відбір конкретних точок, де мали працювати інтерв'юери. На першому етапі в межах кожної страти було відібрано населені пункти. Міські населені пункти відбиралися з ймовірністю, пропорційною до чисельності дорослого населення в населеному пункті. В межах страт сільського населення спочатку відбирали райони (з ймовірністю, пропорційною до чисельності дорослого сільського населення в районі), а в межах уже відбраного району випадковим чином відбирали села. На другому етапі в межах кожного населеного пункту відбирали виборчі дільниці. На третьому етапі для кожної виборчої дільниці відбирали початкову адресу – вулиця, номер будинку та, у випадку багатопверхових будинків, номер квартири, з якої інтерв'юери розпочинали опитування. На четвертому етапі відбувався випадковий відбір і опитування респондентів згідно з методикою модифікованої маршрутною вибірки.

Середня тривалість інтерв'ю та заповнення анкети дорослими респондентами – 27 хв. Статистична похибка вибірки (з ймовірністю 0,95 і без урахування дизайн-ефекту 1,5) не перевищує 2,4% для показників, близьких до 50%; 2,1% для показників, близьких до 25 або 75%; 1,6% для показників, близьких до 12 або 88%; 1,1% для показників, близьких до 5 або 95%; 0,5% для показників, близьких до 1 або 99%.

На другому етапі дослідження (квітень 2015 р.) було вивчено насильство, від якого потерпають діти віком 12-17 років, які навчаються у 6-11 класах загальноосвітніх шкіл, ПТНЗ та ВНЗ України. Було опитано 1800 дітей у 120 навчальних закладах за вибіркою, репрезентативною для дітей, які навчаються у загальноосвітніх навчальних закладах, ПТНЗ та ВНЗ України (1600 учнів шкіл, 100 учнів ПТУ та 100 студентів ВНЗ). У Донецькій та Луганській області областях опитування проводилося лише на територіях, які контролюються українською владою. В АР Крим та м. Севастополь опитування не проводилося. Метод опитування – самозаповнення анкети у групі дітей.

Опитування дітей проводили у навчальних закладах, оскільки проведення його в домогосподарствах є недоцільним з огляду на чутливість тематики опитування (це б поставило під сумнів щирість та відвертість відповідей) та розпорошеність цільової групи домогосподарств (ті, що мають дітей віком 12-17 років). Зважаючи на те, що переважна

більшість дітей зазначеного віку є учнями навчальних закладів, було вирішено провести опитування саме там.

Для проведення опитування дітей була розроблена стратифікована, триступенева випадкова вибірка (випадкова на кожному ступені). Вибірка репрезентативна для дітей 12-17 років, які навчаються у загальноосвітніх, професійно-технічних та на 1 курсах вищих навчальних закладів.

Для проведення опитування у загальноосвітніх навчальних закладах (школах) діти були стратифіковані за регіонами (24 області та м. Київ), далі діти кожного регіону додатково стратифікувалися на міських (міста і селища міського типу) і сільських (за винятком м. Київ, де населення суцільно міське). Вцілому дітей було поділено на 49 страт. Для кожної страти пропорційно до чисельності дітей було визначено, скільки інтерв'ю в ній має бути проведено, а також скільки населених пунктів, де буде проводитись опитування, має припадати на неї.

Після стратифікації проводився відбір конкретних точок, де мали працювати інтерв'юери. На першому етапі в межах кожної страти відбирали населені пункти. Міські населені пункти відбирали з імовірністю, пропорційною до чисельності дорослого населення в населеному пункті. В межах страт сільських дітей спочатку відбирали райони (з імовірністю, пропорційною до чисельності дорослого сільського населення в районі), а в межах уже відібраного району випадковим чином відбирали села.

На другому етапі випадковим чином обирали адресу в населеному пункті (вулиця та номер будинку) і школу, яка розташована найближче до цієї початкової адреси, у кожній школі було опитано по 16 учнів, які навчаються з 6 до 11 класів. Відбір учнів, які брали участь у опитуванні, здійснювався випадково за наступною методикою: клас на паралелі обирався із кроком, а у самому класі учні обиралися за першою літерою прізвища – вона співпадала із назвою населеного пункту, у якому проводилося опитування (у випадку, якщо учнів із таким прізвищем у класі не було, обирали наступну літеру абетки).

Вибірка дітей, які навчаються у ПТНЗ, формувалася наступним чином. На першому етапі в 4-х макрорегіонах² пропорційно до кількості дітей, які навчаються у ПТНЗ згідно із статистичними даними, було випадковим чином відібрано 10 населених пунктів різного типу. На наступному етапі випадковим чином обирали адресу в населеному пункті (вулиця та номер будинку) і ПТНЗ, який розташовано найближче до цієї початкової адреси, в кожному ПТНЗ було опитано по 10 учнів.

Вибірка 17-річних дітей, які навчаються на 1 курсі ВНЗ, була сформована наступним чином. На першому етапі в 4-х макрорегіонах пропорційно до кількості дітей, які навчаються у ВНЗ згідно із статистичними даними, було випадковим чином відібрано 10 обласних центрів (у Донецькій та Луганській областях було обрано міста із населенням понад 100 тисяч мешканців). На наступному етапі випадковим чином обирали адресу в населеному пункті (вулиця та номер будинку) і ВНЗ, який розташовано найближче до цієї початкової адреси, у кожному ВНЗ було опитано по 10 студентів.

Середня тривалість самозаповнення анкети дітьми – 26 хвилин.

Статистична похибка вибірки (з імовірністю 0.95 і без врахування дизайн-ефекту 1.5) не перевищує 2,4% для показників, близьких до 50%; 2,1% для показників, близьких до 25 або 75%; 1,6% для показників, близьких до 12 або 88%; 1,1% для показників, близьких до 5 або 95%; 0,5% для показників, близьких до 1 або 99%.

ПОШИРЕНІСТЬ ВИПАДКІВ ТА ВИДІВ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ

Згідно з отриманими даними 65% дітей віком від 12 до 17 років зазнавали хоча б одного з видів насильства. Серед них 55% дівчат та 45% хлопців. Порівняно з відповідями дорослих у віці 18-29 років про насильство, якого вони зазнавали у дитинстві, значно менше дітей повідомили про такі випадки – 65% порівняно з 85%.

Зменшилась кількість випадків фізичного, психологічного та економічного насильства щодо дітей у віці 12-17 років, порівняно із дорослою групою 18-29 років, які пригадували себе у такому ж віці. Водночас почастишали випадки сексуального насильства. Серед опитаних дорослих віком 18-29 років про випадки сексуального насильства у їхньому дитинстві повідомили 8%, а також 21% дітей віком 12-17 років.

Таблиця 1.

ВИД НАСИЛЬСТВА	діти 12-17 років, які навчаються у школах	дорослі 18 і старше	дорослі 18-29 (наймолодша група)
психологічне насильство	45%	62%	60%
фізичне насильство	27%	63%	60%
свідки фізичного насильства	73%	38%	29%
економічне насильство	25%	53%	44%
сексуальне насильство	21%	7%	8%
фізичне і психологічне насильство	19%	44%	40%
зазнавали хоча б одного з видів насильства	65%	89%	85%
зазнавали всіх видів насильства	4%	5%	4%
не зазнавали жодного виду насильства	35%	11%	15%

За результатами проведеного опитування «лідером» виявилось психологічне насильство. Його зазнавали майже половина опитаних дітей (45%), з ними хоча б інколи траплялася одна з наступних ситуацій:

- вдома називали образливими, принизливими словами;
- вдома зривали злість на дитині (іншому члені сім'ї, домашній тварині);
- коли батьки (опікуни) або родичі сварились, один з них змушував дитину його (її) підтримувати;
- через конфлікти вдома хотілось втекти, завдати собі фізичної шкоди або покінчити життя самогубством;
- щоб покарати дитину, вдома з нею не спілкувались або ігнорували;
- вдома дорікали, що дитина забагато їсть;
- життя дитини не цікавило її батьків (опікунів);
- батьки (опікуни) дитини часто занадто контролювали її життя;
- у присутності дитини батьки (опікуни) або родичі лихословили, обзивали одне одного.

Серед тих, хто зазнавали психологічного насильства, абсолютна більшість (71%)

зазнавали також і фізичного насильства. Ці два види насильства виявились найтісніше пов'язаними між собою.

Наступним за поширеністю є фізичне насильство – його зазнавала майже третина дітей (27%). Найбільше діти потерпали від наступних форм фізичного насильства:

- вдома їх карали ременем, лозиною, били рукою, давали ляпасів, стусанів, тягали за волосся тощо;
- вдома примушували стояти у нерухомому положенні, зокрема, в кутку;
- дитина пропускала уроки в школі через травми, яких їй завдали вдома;
- вдома зв'язували, приковували;
- замикали у квартирі, будинку;
- вдома їм пропонували курити, вживати алкоголь або наркотичні речовини.

73% опитаних дітей були свідками фізичного насильства, коли:

- вчителі били учнів або забирали їхні особисті речі;
- учні били інших учнів;
- деякі учні забирали особисті речі або гроші в інших;
- вдома під час сварки родичі дитини бились або навмисно розбиввали предмети.

Серед дітей, які були свідками фізичного насильства, 34% зазнавали фізичного насильства і самі. Серед тих, які не були свідками фізичного насильства, таких виявилось 10%. Отже, діти-свідки насильства частіше і самі стають його жертвами.

Економічного насильства зазнавала кожна четверта дитина (25%), з нею хоч іноді траплялась одна із наступних ситуацій:

- доводилось просити у сторонніх або красти гроші, бо дитині не вистачало на край необхідні речі;
- коли батьки (опікуни) розсердяться, вони псували або викидали речі дитини (іграшки, одяг тощо);
- дорослі ховади речі дитини, щоб вона могла вийти з дому;
- примушували дитину працювати на когось або віддавати їм гроші чи особисті речі;
- вдома дитині часто не давали їсти, коли вона була дуже голодною;
- замість відвідування школи дитина працювала;
- дорослі примушували дитину просити або красти гроші, речі, їжу в інших людей;
- батьки (опікуни) не купували речі, які були дитині вкрай необхідні для навчання та харчування;
- однокласники примушували дитину робити замість них домашні завдання або контрольні роботи;
- в школі мене змушують працювати в якості покарання.

21% опитаних дітей стикались з сексуальним насильством. Це найнижчий показник серед видів насильства за результатами опитування дітей, але він втричі перевищує показник, отриманий в результаті опитування дорослих жителів України віком 18-29 років про їхнє дитинство (8%). З тими, хто зазнав сексуального насильства, хоча б один раз у житті траплялась одна з наступних ситуацій:

- оголені інтимні частини тіла фотографували або знімали на відео;
- дорослі (старші 18 років) пропонували дитині показати свої статеві органи,

торкнутись до їхніх оголених інтимних частин тіла або вступити з ними у статеві відносини;

- за винагороду дорослих (старші 18 років) дитина погоджувалась показувати свої статеві органи, торкнутись до оголених інтимних частин тіла дорослих або вступити з ними у статеві відносини;
- чужі люди робили непристойні пропозиції в інтернеті (на форумах, в чатах, соціальних мережах, електронною поштою тощо), телефоном або у листах;
- дорослі (окрім медичних працівників та батьків у ранньому дитинстві) торкалися статевих органів всупереч волі дитини;
- вдома доводилось вступати в статеві відносини з дорослими або торкатись до їхніх статевих органів;
- вдома прийнято називати статеві органи і сексуальні відносини непристойними словами;
- в школі робили непристойні пропозиції, наприклад, підглядати за іншими в туалеті або зняти спідню білизну;
- в школі мене інші учні силоміць облапували та торкалися статевих органів дитини;
- інші учні змушували дитину торкатись до їхніх статевих органів;
- примушували вступати у статеві відносини з дорослими та тримати це у таємниці.

МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ТА РЕПЛІКАЦІЯ ДОСВІДУ ФІЗИЧНОГО НАСИЛЬСТВА

Ті дорослі, які зазнавали фізичного насильства у дитинстві, частіше застосовують його щодо своїх дітей та близьких людей. Також вони частіше виправдовують фізичне насильство як засіб покарання та вважають його нормою.

Серед тих, хто зазнавав у дитинстві фізичного насильства, 21% повідомили, що вони теж карають дітей із застосуванням фізичної сили. Серед тих, хто у дитинстві не стикався з фізичним насильством, такий показник виявився значно меншим – 7%.

Серед тих дорослих, хто зазнавав у дитинстві фізичного насильства, 20% інколи не можуть стриматись, щоб не вдарити іншу людину, яка дуже сильно їх роздратувала, при цьому 14% хоча б одного разу вдарили свою кохану людину. Серед тих, хто у дитинстві не стикався з фізичним насильством, таких виявилось 7%.

Серед тих, хто у дитинстві стикався з фізичним насильством, 58% погодилися, що традиційні методи виховання дітей, зокрема, стояння у кутку, ефективні та перевірені часом. З цим погодились і 30% тих, хто у дитинстві не зазнавав фізичного насильства.

39% тих, хто зазнавав у дитинстві фізичного насильства, 19% тих, хто у дитинстві з ним не стикався, стверджували, що виховання дітей в сім'ї не може бути ефективним без фізичного покарання.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО ФІЗИЧНОГО НАСИЛЬСТВА

Виявлено достатньо високий рівень толерантності до застосування фізичного насильства. На думку респондентів, фізичні покарання – ефективний метод виховання.

Більшість опитаних дорослих (68%) повідомили, що майже всі їхні знайомі, які мають дітей, хоч інколи у виховних цілях можуть дати неслухняній дитині ляпас по сідницях.

Майже кожен другий дорослий українець (48%) стверджував, що традиційні методи виховання дітей, наприклад, стояння у кутку, ефективні та перевірені часом, а майже кожен третій (32%) з тим, що виховання дітей в сім'ї не може бути ефективним без фізичного покарання.

Майже половина респондентів (52%) погодилися, що вони інколи заслуговували на те фізичне покарання, яке до них застосовували у дитинстві. Серед сучасних дітей, які взяли участь в опитуванні, з цим погодилась кожна п'ята дитина (20%).

Проблема цькування та приниження в школах

Дослідження продемонструвало надзвичайну актуальність проблеми цькування та приниження в школах, випадки якого трапляються як з боку дітей щодо своїх однолітків, так і з боку вчителів щодо дитини.

Принаймні кожна третя дитина (36%) зазначила, що в класі повинен бути свій «цап-відбувайло» хоча б інколи.

Кожна п'ята дитина (21%) поділилася тим, що у її школі трапляються випадки, коли вчителі б'ють учнів або забирають у них особисті речі.

Кожна четверта дитина (24%) зазначила, що іноді боїться тих учнів, які сильніші за неї, тому вона їх боїться і намагається обережно себе з ними поводити.

Від агресії дітей потерпають і дорослі. 9% дітей розповіли про випадки знущань над вчителями в їхній школі, ще 21% повідомили, що знають про такі випадки від своїх знайомих учнів.

ПОВЕДІНКА ДІТЕЙ У РАЗІ ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬСТВА ЩОДО НИХ

Половина дітей, які зазнавали насильства щодо себе, ні до кого не звертались, вирішуючи ситуацію самостійно. Вкрай низький рівень звернення дітей до соціальних служб. Такі дані можуть свідчити про невисоку обізнаність щодо способів отримання реальної допомоги, відсутність відповідних сервісів для дітей на певній території, недовіру до спеціалістів.

Декларована поведінка дитини щодо того, що вона буде робити, якщо її принизять або вчинять насильство стосовно неї, зводиться переважно до того, що вона звернеться до батьків (72%), міліції (43%), розбереться сама (37%) або звернеться до друзів (35%). Наміри звернутися до Уповноваженого із прав людини у випадку

вчинення насильства щодо неї мають 12% дітей, до шкільного психолога – 11%, до державних соціальних закладів – 5%, до громадських організацій – 1%.

Стосовно реальної поведінки дитини після факту вчинення насильства, то половина з них (52%) ні до кого не зверталась, вирішили самостійно розібратись у ситуації. Серед тих, то звертався по допомогу, 61% потребували допомоги батьків або опікунів, 42% звернулись до друзів, 16% – до міліції, 15% – до вчителів, 11% – до родичів, 7% – до шкільного психолога, 5% – шукали рішення проблеми у Інтернеті, 4% – зверталися до Уповноваженого із прав дитини/людини, а 3% – до соціальних служб.

ЗНАННЯ ПРО ЗАКОНОДАВСТВО З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ

Значно більше дітей, ніж дорослих знають про законодавство, яке захищає права дітей. Про Конвенцію ООН про права дитини знає кожна п'ята дитина на противагу кожному десятому дорослому.

Про те, що існує законодавство з питань захисту прав дітей, знає лише 30% дорослого населення України, при цьому половина з них не знали точних назв нормативних актів, 11% назвали закони про права дитини, 7% – Конвенцію ООН про права дитини, 5% згадали Конституцію України, по 2% – Декларацію прав дитини та Кримінальний кодекс України відповідно.

Про існування законодавства з питань захисту прав дітей, знають 49% дітей. З них 27% назвали узагальнено закони про права дитини, 21% згадали Конвенцію ООН про права дитини, ще 5% пригадали лише назву організації – ООН (якщо припустити, що вони мали на увазі саме Конвенцію, то рівень знань про існування Конвенції зростає до 26%), 11% згадали Конституцію України, 7% – Декларацію прав дитини. Частина дітей також згадали про установи, де можна отримати допомогу: 5% назвали установи соціального захисту, 4% – правоохоронні органи, по 2% опитаних – Кримінальний та Сімейний кодекси України відповідно.

СТЕРЕОТИПИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Одним із ключових завдань дослідження була перевірка окремих гіпотез, в основу яких покладено стереотипні характеристики явища насильства щодо дітей, які побутують в українському суспільстві.

Гіпотеза №1 «Від насильства більше потерпають діти з неповних сімей».

Гіпотеза підтвердилась лише частково.

Результати опитування дітей дозволили поставити під сумнів тезу про те, що насильство частіше зустрічається у неповних сім'ях¹. 21% дітей в Україні живуть у неповних сім'ях із одним із батьків або без жодного із батьків. Якщо порівняти відсоток дітей, які зазнавали насильства різних видів, то виявиться, що діти із повних сімей потерпали від нього дещо менше порівняно з дітьми з неповних сімей:

- фізичного насильства зазнавали 26% дітей з повних сімей та 30% з неповних;
- психологічного насильства зазнавали 44% дітей з повних сімей та 50% з неповних;

- економічного насильства зазнавали 25% дітей з повних сімей та 26% з неповних;
- сексуального насильства зазнавали 20% дітей з повних сімей та 22% з неповних.

Гіпотеза №2 «Від насильства більше потерпають діти в сім'ях з низькою самооцінкою фінансового становища». Дана гіпотеза підтвердилась, оскільки діти зазначали, що принаймні інколи вони зазнавали того чи іншого виду насильства. Однак, це не означає, що сім'ям з вищою самооцінкою фінансового становища такі ситуації не притаманні, вони мають лише менший прояв.

Фізичного насильства зазнавали 27% опитаних дітей. З них фізичного насильства зазнавали 70% дітей із найнижчою самооцінкою фінансового становища (вони зазначали, що в їхніх сім'ях «ледь вистачає грошей на їжу») і 17% із найвищою найнижчою самооцінкою фінансового становища (там «можуть дозволити купувати все, що захочуть»).

Психологічного насильства зазнавали 45% опитаних дітей. З них 70% були діти з найнижчою самооцінкою фінансового становища своєї сім'ї («ледь вистачає грошей на їжу») і 37% із високою самооцінкою фінансового становища (в сім'ях «можуть дозволити собі купувати дорогі речі»). Водночас, серед сімей з найвищою самооцінкою фінансового становища цей показник зростає з 37% до 43%.

Економічного насильства зазнавали 25% опитаних дітей. З опитаних було 50% дітей з найнижчою самооцінкою фінансового становища («ледь вистачає грошей на їжу») і 21% із найвищою найнижчою самооцінкою фінансового становища (де можуть купувати все, що захочуть).

Сексуального насильства зазнавали 21% опитаних дітей. З них 30% були з сімей найнижчою самооцінкою фінансового становища («ледь вистачає грошей на їжу») та 18% -- з найвищою (можуть купувати все, що захочуть).

Гіпотеза №3 «У сільській місцевості діти частіше зазнають насильства, ніж у місті». Гіпотеза не підтвердилась. Середовищем, у якому дитина порівняно частіше зазнає насильства, виявилось місто із населенням понад 500 тисяч мешканців.

Відсоток дітей, які зазнавали хоча б одного з чотирьох видів насильства та проживають у великих містах, є вищим від загальних індексів насильства у вибірці. Від насильства більше страждають діти саме у великих містах, а не у селах. У містах з населенням до 500 тисяч мешканців діти потрепають від насильства дещо менше, ніж у селах (окрім фізичного):

Таблиця 2.

ХОЧА Б ІНКОЛИ ЗАЗНАВАЛИ	село	місто до 500 тис.	місто 500 тис.	ЗАГАЛОМ
фізичного насильства	26%	26%	33%	27%
психологічного насильства	46%	43%	50%	45%
економічного насильства	29%	22%	27%	25%
сексуального насильства	20%	19%	26%	21%

Фізичного насильства зазнавали по 26% дітей, які мешкають у селах та містах з населенням до 500 тисяч відповідно, та 33% дітей із великих міст.

Психологічного насильства зазнавали 46% та 43% дітей, які мешкають у селах та містах до 500 тисяч відповідно, і кожна друга (50%) дитина із великих міст.

Деяко інакша ситуація із **економічним насильством**, його зазнавала майже однакова кількість дітей з сіл та великих міст – 29% та 27% відповідно, децю менше (22%) від нього потерпали діти в містах з населенням до 500 тисяч.

Сексуального насильства зазнавали 20% дітей, які мешкають у селах, та 19% дітей з міст з населенням до 500 тисяч, а також 26% дітей з великих міст.

Гіпотеза №4 «Насильство має регіональну специфіку – на Сході країни його більше, ніж на Заході». Гіпотеза підтвердилась, але не повною мірою. Дійсно, насильство стосовно дітей має регіональну специфіку, але не таку як очікувалося. За результатами дослідження порівняно частіше зазнають насильства діти, які мешкають у Центральному та Південному регіонах².

Фізичного насильства зазнавала порівняно найбільша частка дітей, які живуть у Центральному регіоні – 30%, на другому місці Західний та Південний регіони – по 27% відповідно, у Східному регіоні – 23%.

Психологічного насильства зазнавала порівняно найбільша частка дітей, які живуть у Південному регіоні – 51%, на другому місці Центральний регіон – 48%. У Східному та Західному регіоні ці показники нижчі та становлять 43% та 39% відповідно.

Економічного насильства зазнавала приблизно однакова частка дітей в усіх регіонах (23-27%), але порівняно найбільша у Західному регіоні – 27%.

Сексуального насильства зазнавала приблизно однакова частка дітей в усіх регіонах (18-22%), але більше у Центральному та Південному регіоні – по 22% відповідно.

Таблиця 3.

ХОЧА Б ІНКОЛИ ЗАЗНАВАЛИ	Західний	Центральний	Південний	Східний	ЗАГАЛОМ
фізичного насильства	27%	30%	27%	23%	27%
психологічного насильства	39%	48%	51%	43%	45%
економічного насильства	27%	24%	26%	23%	25%
сексуального насильства	19%	22%	22%	18%	21%

* **Західний регіон:** Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька області; **Центральний регіон:** м. Київ, Київська, Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Черкаська, Чернігівська області; **Південний регіон:** Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Херсонська області; **Східний регіон:** Харківська, Донецька, Луганська області.

ЗАГАЛЬНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ В ДИТИНСТВІ

Як правило, дитина проживає спільно зі своїми батьками (усиновлювачами), опікунами, піклувальниками або іншими родичами. Саме вони зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний та духовний розвиток, саме вони здійснюють її виховання.

Сімейне виховання відбувається на засадах родинної культури і звичаїв, де роль вихователів виконують батько, мати, інші члени сім'ї або родини, і визначальними тут є ціннісні орієнтації сім'ї і батьків та рівень педагогічної культури батьків. Таке виховання являє собою тривалий процес впливу на дитину, спрямований на досягнення певного бажаного результату, а також несвідомий вплив на дитину, який відбувається в процесі спілкування з нею. В результаті такого систематичного впливу дитина переймає певні погляди та риси, які є типовими для родини, поведінку батьків, засвоює довід попередніх поколінь.

Виховання тісно пов'язане із соціально-економічним, політичним і культурним середовищем, в якому проживає родина, умовами життя, з етносоціальними і соціально-психологічними особливостями суспільства, певними уявленнями, які побутують в регіоні тощо. На процес виховання впливають також ряд інших факторів. Окрім родини, це, зокрема, особи, які залучені до виховного процесу та тип виховного закладу (дитячі дошкільні та інші виховні й освітні заклади), тип населеного пункту, де проживає дитина.

В рамках опитування до загальних умов виховання було віднесено тип населеного пункту та регіон, де проживають респонденти, склад сім'ї, самооцінка фінансового становища, різні форми заохочень та покарань, які батьки застосовували або застосовують до своїх дітей.

1.1. Соціально-демографічні характеристики опитаних

Серед дорослих опитаних було 55% жінок та 45% чоловіків. Серед опитаних дітей 56% становили дівчата і 44% хлопці.

Серед опитаних дорослих 22% людей у віці 18-29 років, 18% у віці 30-39 років, 17% у віці 40-49 років, 18% у віці 50-59 років, 12% у віці 60-69 років та 14% у віці старше 70 років.

Серед опитаних дітей 50% були віком 12-14 років та 50% віком 15-17 років.

Серед дорослих опитаних у сільській місцевості проживають 37% опитаних, у містах з населенням до 500 тисяч мешканців – 43%, у містах з населенням понад 500 тисяч мешканців – 20%. Серед дітей у сільській місцевості проживають 36% опитаних, у містах до 500 тисяч мешканців – 43%, у містах більше 500 тисяч – 20%.

1.2. Структура дорослого населення за параметром наявності дітей

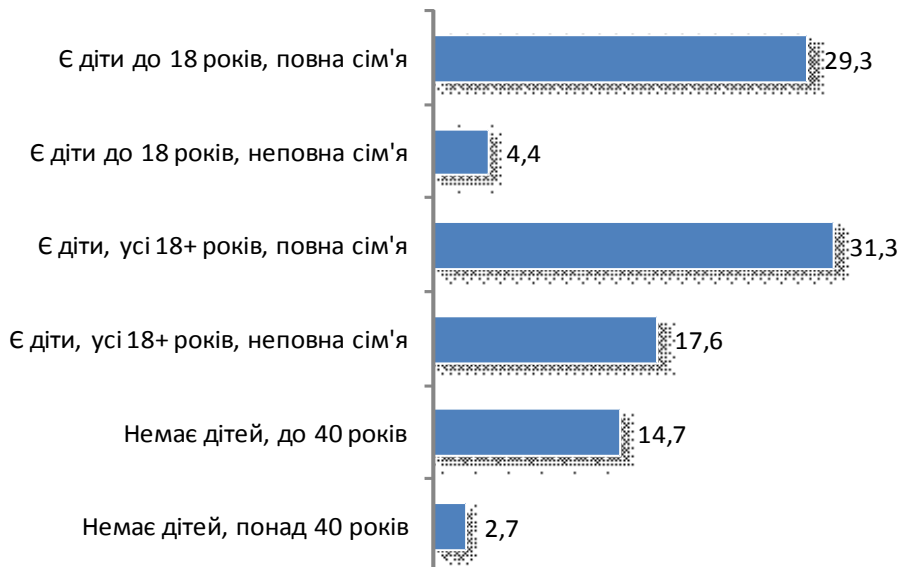
Вцілому 82% дорослих українців мають дітей, з них 34% мають принаймні одну дитину віком до 18 років, 48% мають дітей старше 18 років

Взявши до уваги параметри наявності дітей та їхній вік, склад сім'ї, вік респондента, населення можна класифікувати на 6 загальних груп:

- особи мають дітей до 18 років і проживають разом зі своїми партнерами (повна сім'я) – 29%;
- особи мають дітей до 18 років, але не проживають разом зі своїми партнерами (неповна сім'я) – 4%;
- особи мають дітей, але всі вони вже повнолітні, проживають зі своїми партнерами (повна сім'я) – 31%;
- особи мають дітей, але всі вони вже повнолітні, не проживають зі своїми партнерами (неповна сім'я) – 31%;
- особи взагалі не мають дітей, у віці до 40 років (умовно вік, коли потенційно високі шанси, що особи заведуть дітей) – 15%;
- особи взагалі не мають дітей, у віці 40 років і старше (умовно вік, коли шанси, що особи заведуть дітей, нижчі) – 3%.

Діаграма 1.2.1.

Розширена структура населення за параметром наявності дітей, %

1.3. Окремі умови виховання

Абсолютна більшість опитаних дорослих українців (84%) до 18 років мешкали у повній сім'ї, в якій були і матір, і батько. В 16% опитаних були лише матір, батько, дідусь, бабуся або ін. члени родини.

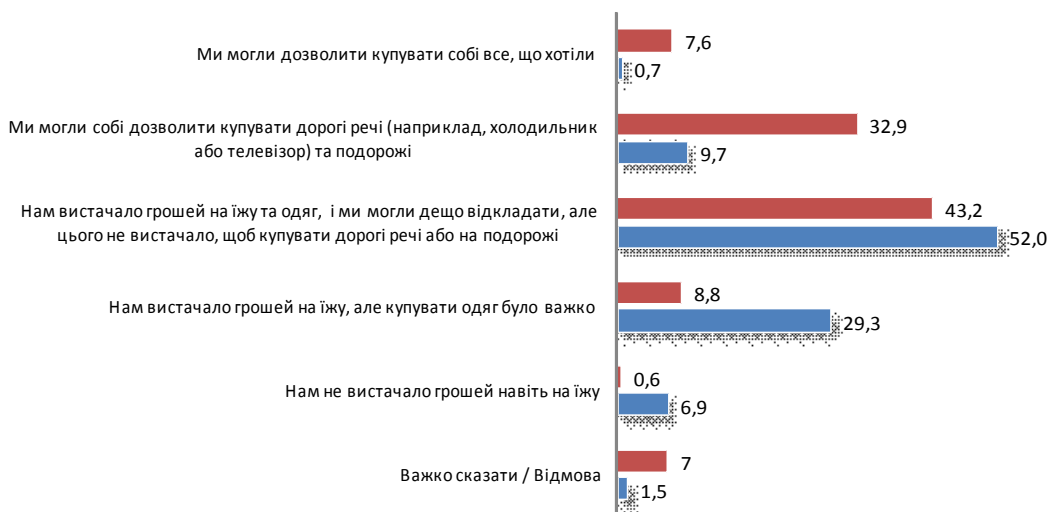
Серед дітей 12-17 років це співвідношення змінюється у бік збільшення частки неповних сімей із 16% до 21%. Абсолютна більшість дітей України мешкають у повних сім'ях – 79%.

Вцілому серед нинішніх дорослих українців 62% зростали в умовах середнього або високого достатку (їхнім сім'ям принаймні вистачало доходу на придбання їжі та одягу, вони навіть могли дещо заощаджувати). Разом з тим, з кожним поколінням частка тих, хто зростав в умовах середнього або високого достатку, зростає, з 33% (у випадку респондентів у віці 70 років і старше) до 76% (у випадку респондентів у віці до 30 років).

Серед дітей віком 12-17 років виявилось 76% тих, хто зростають в умовах середнього або високого достатку (відповідно до Діаграми 1.3.1.).

Діаграма 1.3.1.

Самооцінка рівня матеріального добробуту сім'ї респондента або осіб, які з ним спільно проживали, у дитячому віці (до 18 років) та рівня матеріального добробуту сім'ї, в якій на даному етапі проживає дитина, %

РОЗПОВЮДЖЕНІСТЬ ТА ПРОЯВИ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ

Відповідно до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» (від 15 листопада 2001 року¹) виділяють чотири види насильства: фізичне, економічне, психологічне та сексуальне.

Більш широким є поняття «жорстоке поводження з дітьми», яке охоплює не лише насильство у сім'ї, але й поза її поза нею, подано у Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення (затверджений Наказом від 19.08.2014 №564/836/945/577 Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України).

Поняття «жорстоке поводження з дітьми» є синонімічним поняттю «насильство над дитиною». Воно являє собою будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною в сім'ї або поза нею, зокрема: втягнення дитини в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу або уразливого стану дитини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства; примус дітей до участі у створенні творів, зображень, кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм або інших предметів порнографічного характеру; ситуації, за яких дитина стала свідком кримінального правопорушення, внаслідок чого існує загроза її життю або здоров'ю; статеві зносини та розпусні дії з дитиною з використанням примусу, сили, погрози, довіри, авторитету чи впливу на дитину, особливо вразливої для дитини ситуації, наприклад, через розумову або фізичну неспроможність або залежне середовище, у тому числі в сім'ї; будь-які незаконні угоди щодо дитини, як, наприклад, вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини. В цьому розділі буде розглянутий досвід різних ситуацій насильства, в яких могли опинитися дорослі українці у своєму дитинстві та у яких опиняються діти 12-17 років.

Для узагальненої класифікації був заснований наступний підхід. Ситуації насильства було класифіковано на такі, які стосуються чотирьох основних видів насильства: фізичного, економічного, психологічного та сексуального. Запитання полягали у тому, щоб респондент зазначив, траплялися із ними певні ситуації і наскільки часто (ніколи / інколи / часто / завжди). Якщо у випадку принаймні одної ситуації з тих, які мають відношення до певного виду насильства, респондент зазначав «інколи», але при цьому в жодному випадку не зазначав «часто» або «завжди», вважалося, що респондент «хоча б інколи ставав об'єктом насильства». Якщо респондент у випадку принаймні одної ситуації відмітив відповіді «часто» або «завжди», то вважалося, що він у своєму дитинстві «часто / завжди ставав об'єктом насильства». Інші респонденти вважалися такими, що «ніколи не ставали об'єктами насильства» у своєму дитинстві. Таким чином, респонденти були класифіковані на тих, хто зазнавав і не зазнавав різних видів насильства (незалежно від поширеності конкретних ситуацій).

Слід звернути увагу, що питання насильства досить чутливі. Звичайно, що частина респондентів, які дійсно зазнали того чи іншого виду насильства, не захотіли відверто відповідати на запитання анкети. Тому наведені дані доцільно сприймати як «консервативні» розрахунки, іншими словами – це мінімальна частка дорослого населення України, яка у своєму дитинстві була об'єктом того чи іншого виду насильства та мінімальна частка дітей, які потерпають від насильства зараз.

2.1. Фізичне насильство

Відповідно до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» «фізичне насильство в сім'ї» визначається як «умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його чесні і гідності». Однак в рамках даного дослідження окрім насильства у сім'ї було охоплено ряд ситуацій насильства і в інших соціальних умовах – у школі, у компанії однолітків тощо.

Форми фізичного насильства над дитиною також можуть бути наступними:

- ляпаси;
- потиличники, стусани;
- кусання;
- здушування;
- побиття (ременем, лозиною, рукою);
- нанесення опіків;
- примус пити або їсти те, що шкодить здоров'ю (зокрема, алкогольні або наркотичні засоби);
- примусове позбавлення свободи (наприклад, замикання у приміщенні).

Окремо дослідженням було охоплено ситуації, коли сам респондент не був об'єктом насильства (або ж запитання анкети однозначно не передбачало, що респондент був об'єктом насильства), проте був свідком актів фізичного насильства. В ході опитування респондентам не ставили прямого запитання, чи зазнавали вони фізичного насильства, але запитання стосувались їхнього особистого досвіду потрапляння у ситуації, пов'язані з фізичним насильством в дитинстві (для дорослих) та на сучасному етапі (для дітей). Варіанти відповідей були наступними: «ніколи / інколи / часто / завжди». Для підрахунку відсотків було обрано відповіді тих респондентів, які зазначали, що вони «хоча б інколи» потрапляти в такі ситуації.

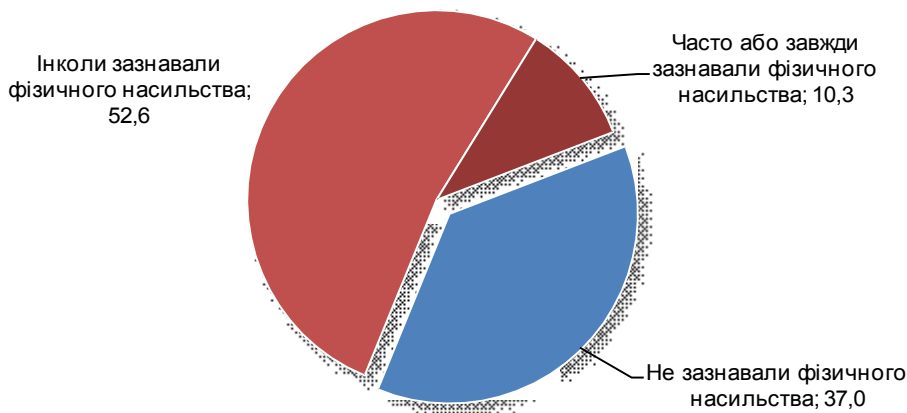
Серед форм фізичного насильства, від яких потрапили діти у віці 12-17 років та доросле населення у своєму дитинстві (до 18 років), в дослідженні було виділено наступні:

- пропускає уроки в школі через фізичні ушкодження (травми), яких завдали вдома;
- вдома карають із застосуванням фізичної сили, б'ють ременем, лозиною, рукою, дають ляпасів, стусанів, тягають за волосся тощо;

- примушують стояти у нерухомому положенні (у кутку чи іншому місці);
- вдома зв'язують або приковують;
- вдома замикають у приміщенні;
- вдома пропонують спробувати курити, вживати алкоголь або наркотичні речовини.

Діаграма 2.1.1 (дорослі)

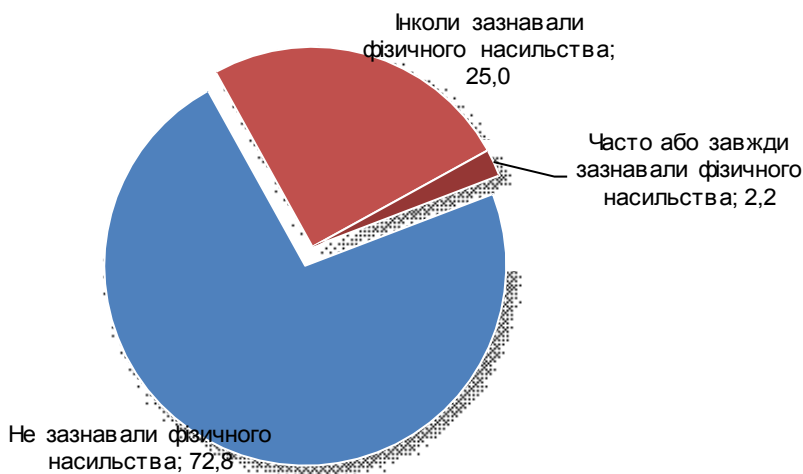
Частка дорослих, які зазнавали фізичного насильства в дитинстві, %

Будучи дітьми, фізичного насильства в тій чи іншій формі зазнавали 63% дорослих жителів України (Діаграма 2.1.1 (дорослі)), при цьому 10% потерпили від цього часто або завжди, а 53% стикались з ним іноді. 37% дорослого населення України не зазнавали фізичного насильства у дитинстві.

Діаграма 2.1.1 (діти)

Частка дітей, які зазнавали фізичного насильства, %

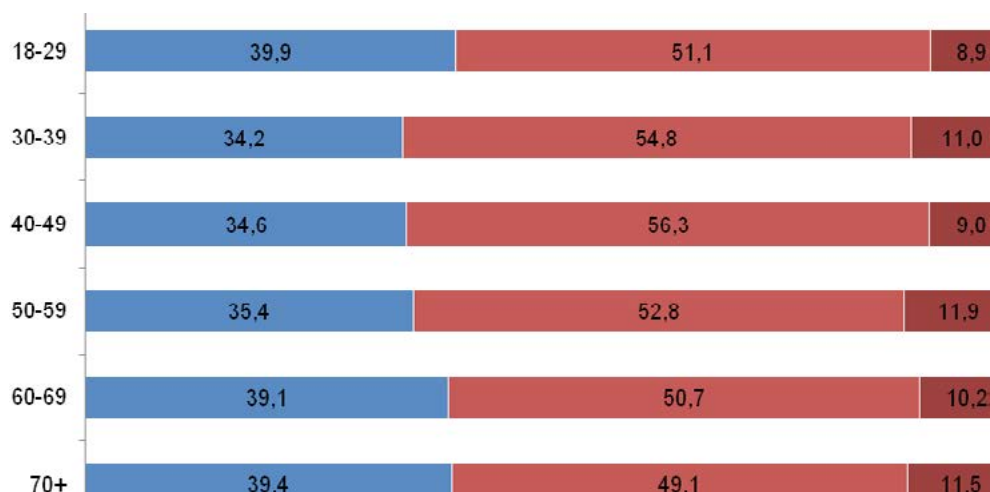

Відчули на собі фізичне насильство в тій чи іншій його формі 27% дітей (Діаграма 2.1.1 (діти)), при цьому часто або завжди потерпали від цього 2% опитаних. За словами дітей 73% з них ніколи не зазнавали фізичного насильства.

Масштаби фізичного насильства практично не змінюються від покоління до покоління: його зазнали в своєму дитинстві 61% сучасного дорослого населення віком 70 років і старше (в т.ч. 12% часто або завжди) та 60% осіб віком до 30 років (в т.ч. 9% часто або завжди) (Діаграма 2.1.2 (дорослі)).

Діаграма 2.1.2 (дорослі)

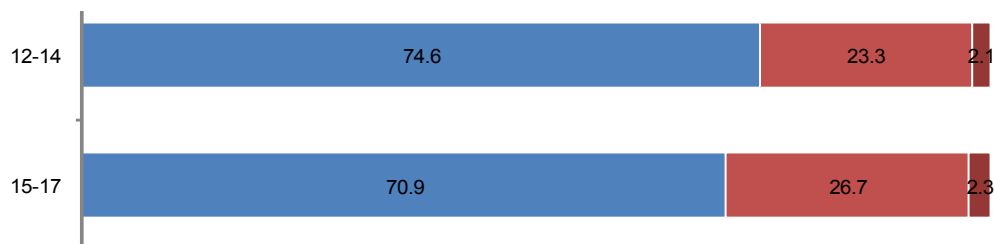
Частка дорослих, які зазнавали фізичного насильства у дитинстві, %
(залежно від вікової групи)

Не залежать масштаби фізичного насильства і від віку дітей: підлітки 15-17 років майже так само часто стикаються з фізичним насильством, як і діти віком 12-14 років – 29% і 25% відповідно (Діаграма 2.1.2 (діти)).

Діаграма 2.1.2 (діти)

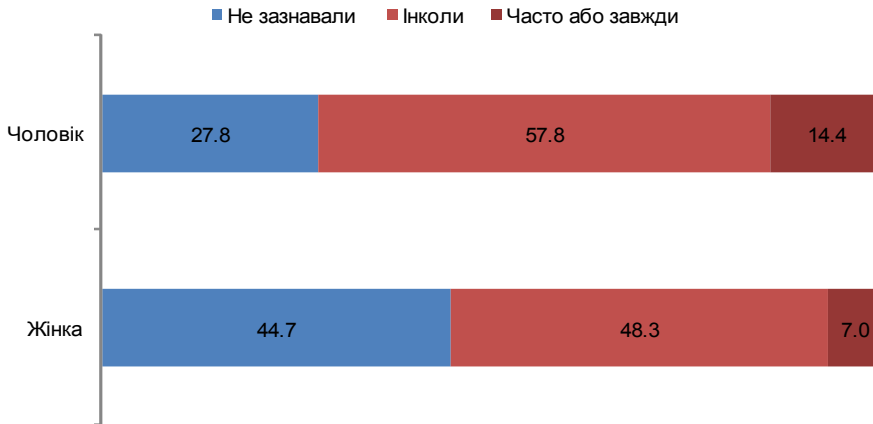
Частка дітей, які зазнавали фізичного насильства, %
(залежно від вікової групи)

Значно більше чоловіків повідомило про те, що вони у дитинстві зазнавали фізичного насильства зазнавали чоловіки: 72% порівняно з 56% жінок (Діаграма 2.1.3 (дорослі)).

Діаграма 2.1.3 (дорослі)

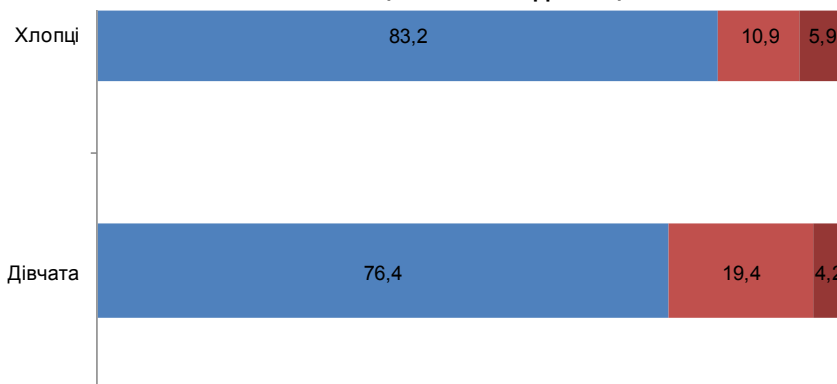
**Частка дорослих, які зазнавали фізичного насильства у дитинстві, %
(залежно від статі)**

Серед дітей більше від фізичного насильства потерпали хлопці: 33% порівняно з 23% дівчат (Діаграма 2.1.3 (діти)).

Діаграма 2.1.3 (діти)

**Частка дітей, які зазнавали фізичного насильства, %
(залежно від статі)**

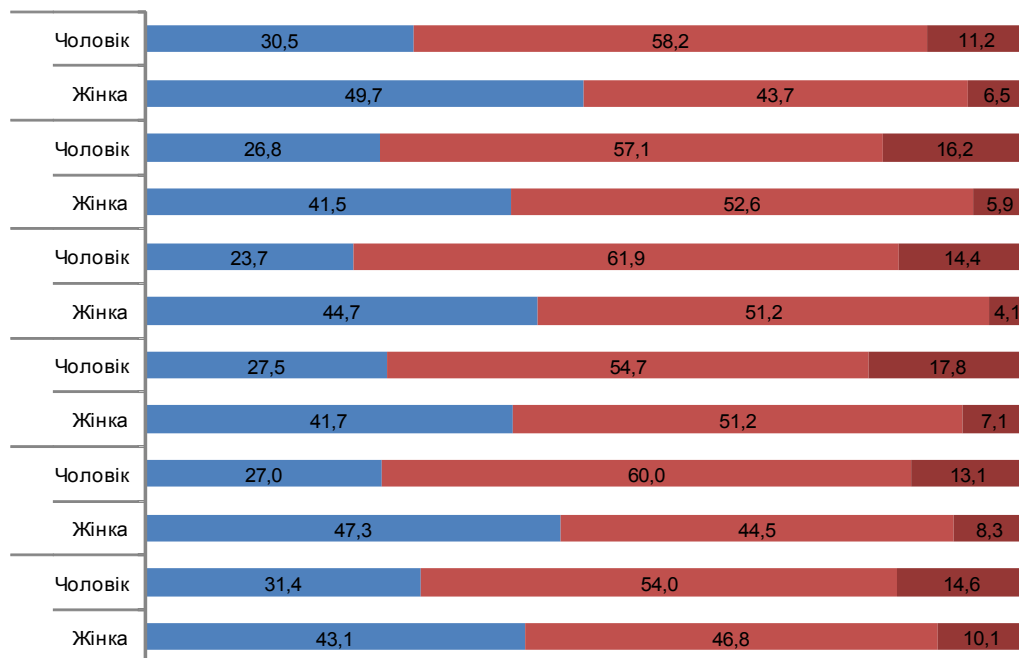
Серед чоловіків різних вікових груп фізичного насильства у дитинстві зазнавали порівняно частіше сучасні 40-49-річні чоловіки (народжені в період 1966-1975 рр.) – про це повідомили 76% респондентів, не так часто з ним стикались чоловіки наймолодшої та найстаршої груп – по 61% респондентів відповідно. Серед жінок

різних вікових груп фізичного насильства у дитинстві зазнавали порівняно частіше сучасні 30-39-річні жінки (народжені в період 1976-1985 рр.) – їх 58%, жінки наймолодшої групи – 50%.

Діаграма 2.1.3.1 (дорослі)

**Частка дорослих, які зазнавали фізичного насильства у дитинстві, %
(серед чоловіків / жінок відповідної вікової групи)**

■ Не зазнавали ■ Зазнавали ■ Зазнавали часто або завжди

У старшій та молодшій вікових групах хлопці майже однаково, але також частіше за дівчат, зазнають фізичного насильства (Діаграма 2.1.3.1 (діти)). Серед 12-14-річних хлопців фізичного насильства його зазнавали 32%, а серед групи віком 15-17 років – 34%. Серед дівчат віком 12-14 та 15-17 років ці показники відрізняються суттєвіше: у молодшій віковій групі фізичного насильства зазнавали 21% опитаних, а у старшій – 25%.

Діаграма 2.1.3.1 (діти)

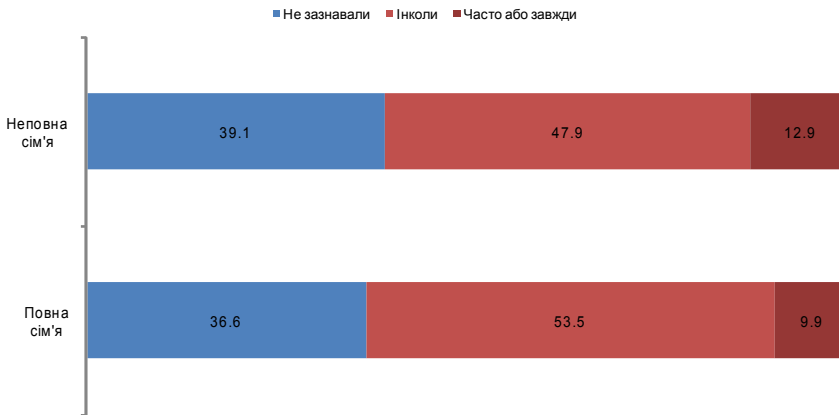
**Частка дітей, які зазнавали фізичного насильства, %
(серед хлопців / дівчат відповідної вікової групи)**

Не вивлено виразного зв'язку між застосуванням фізичного насильства та тим, чи була сім'я респондента повною: і респонденти з повних сімей, і респонденти з неповних сімей (зокрема, ті, хто виховувався бабусями, дідусями, опікунами тощо) майже однаковою мірою зазнавали насильства в дитинстві (Діаграма 2.1.4 (дорослі)).

Діаграма 2.1.4 (дорослі)

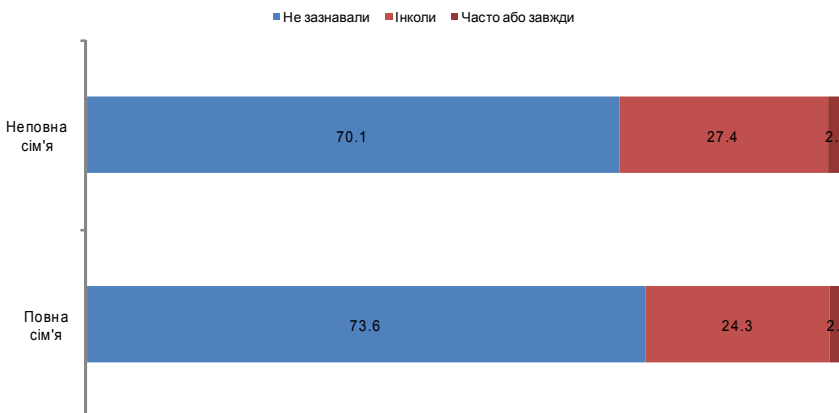
**Частка дорослих, які зазнавали фізичного насильства у дитинстві, %
(залежно від складу сім'ї)**

Не виявлено виразного зв'язку між застосуванням фізичного насильства та тим, чи є сім'я дитини повною чи неповною: і діти з повних сімей, і діти з неповних сімей (в т.ч. ті, хто виховувався бабусями, дідусями, опікунами тощо) приблизно однаково зазнають насильства в дитинстві (Діаграма 2.1.4 (діти)).

Діаграма 2.1.4 (діти)

**Частка дітей, які зазнавали фізичного насильства, %
(залежно від складу сім'ї)**

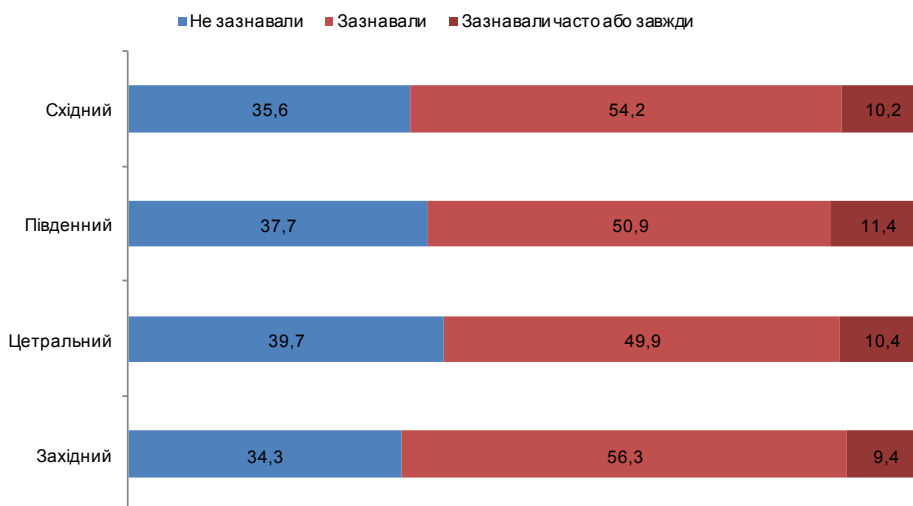

Отримані дані не дозволяють прослідкувати суттєвих відмінностей в розповсюдженості фізичного насильства в залежності від регіону України.

Респонденти з різних частин України приблизно однаково зазнавали фізичного насильства в дитинстві (Діаграма 2.1.4.1 (дорослі)). Дещо частіше, правда, це траплялось з жителями Західного регіону (66%, де 9% респондентів зазнавали його часто або завжди). В Центральному регіоні цей показник становить 60% (з них 11% зазнавали часто або завжди). Разом з тим, таку залежність можна спостерігати, але лише серед вихідців з найбідніших сімей Південного та Східного регіонів, де фізичне насильство траплялось у 55,5% опитаних Західного регіону (40,7% - інколи, 14,8% - часто), 48,3% – Центрального (відповідно 27,6% та 20,7%), і 91,2% – Південного (65,9% та 24,4% відповідно), 92,6% – Східного регіону (63% та 29,6% відповідно).

Діаграма 2.1.4.1 (дорослі)

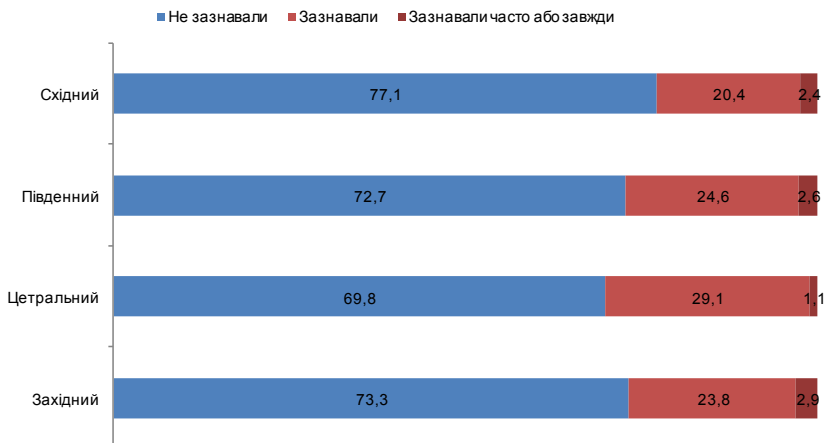
**Частка дорослих, які зазнавали фізичного насильства у дитинстві, %
(залежно від макрорегіону проживання)**

На основі отриманих даних не можна відстежити прямий зв'язок між застосуванням фізичного насильства та тим, у якому макрорегіоні проживає дитина. Діти з різних частин України приблизно однаковою мірою зазнавали фізичного насильства (Діаграма 2.1.4.1 (діти)). Дещо частіше це траплялось у Центральному регіоні – таких виявилось 30% (із них 1% часто або завжди) та Східному – 23% (із них 2% часто або завжди).

Діаграма 2.1.4.1 (діти)

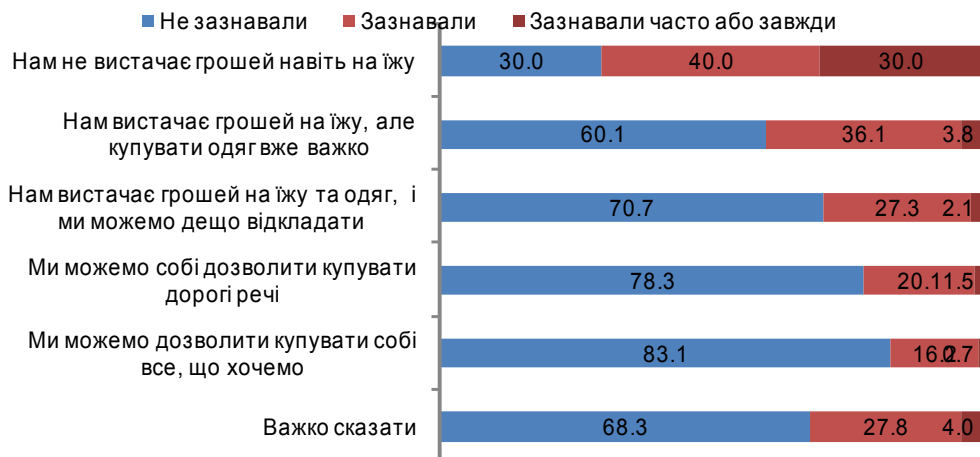
**Частка дітей, які зазнали фізичного насильства, %
(залежно від макрорегіону проживання)**

Було виявлено зв'язок між фізичним насильством у дитячому віці та самооцінкою матеріального добробуту сім'ї, в якому тоді жила дитина (Діаграма 2.1.4.2 (дорослі)). Зі зростанням матеріального статку сім'ї зростає і частка тих, хто ніколи не зазнавав фізичного насильства, і зменшується частка тих, хто з ним стикався часто. Дорослі респонденти, які визначили фінансове становище своєї родини у дитинстві як таке, коли «не вистачало грошей навіть на їжу», частіше зазнавали фізичного насильства – 78% (в тому числі 22% часто або завжди), ніж ті, чия родина могла дозволити собі купувати все, що хотіла (до 33% з них інколи застосовували фізичне насильство в одній з його форм).

Діаграма 2.1.4.2 (дорослі)

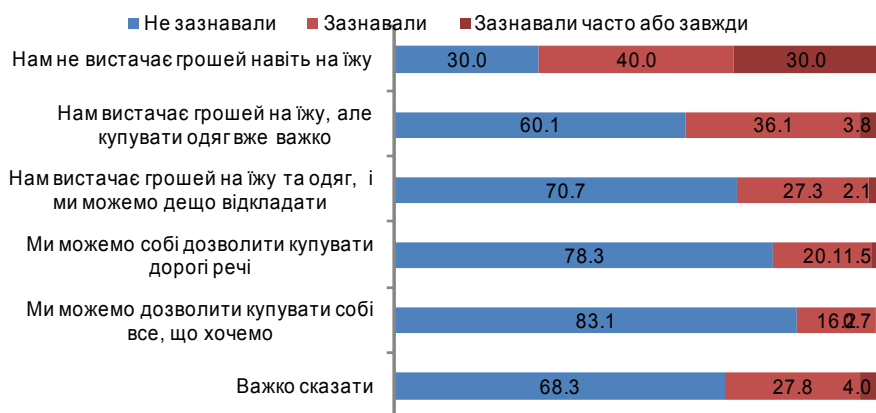
**Частка дорослих, які зазнавали фізичного насильства у дитинстві, %
(залежно від самооцінки фінансового становища)**

В ході опитування дітей було також виявлено тенденцію до зменшення випадків фізичного насильства зі збільшенням добробуту сім'ї, в якій зараз проживає дитина (Діаграма 2.1.4.2 (діти)). 70% дітей, які оцінили фінансове становище своєї родини словами «нам не вистачало грошей навіть на їжу», стикались з насильством (зокрема, 30% з них часто або завжди). В тих родин, де можуть дозволити собі купувати все, цей показник становить 17% (менше 1% повідомили, що таке відбувається часто або завжди). Про фізичне насильство повідомили і 27% дітей, які проживають у сім'ях із середнім достатком.

Діаграма 2.1.4.2 (діти)

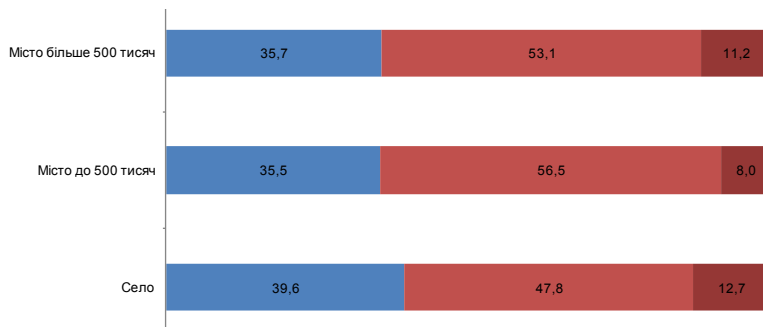
**Частка дітей, які зазнавали фізичного насильства, %
(залежно від самооцінки фінансового становища)**

Аналіз отриманих даних показав, що немає прямого зв'язку між випадками фізичного насильства, які мали місце у дитинстві дорослих респондентів, та типом населеного пункту, в якому вони проживали (Діаграма 2.1.4.3 (дорослі)). Часто від насильства потерпали в дитинстві респонденти із сільської місцевості – їх 13% та з міст із населенням до 500 тисяч мешканців – 8%.

Діаграма 2.1.4.3 (дорослі)

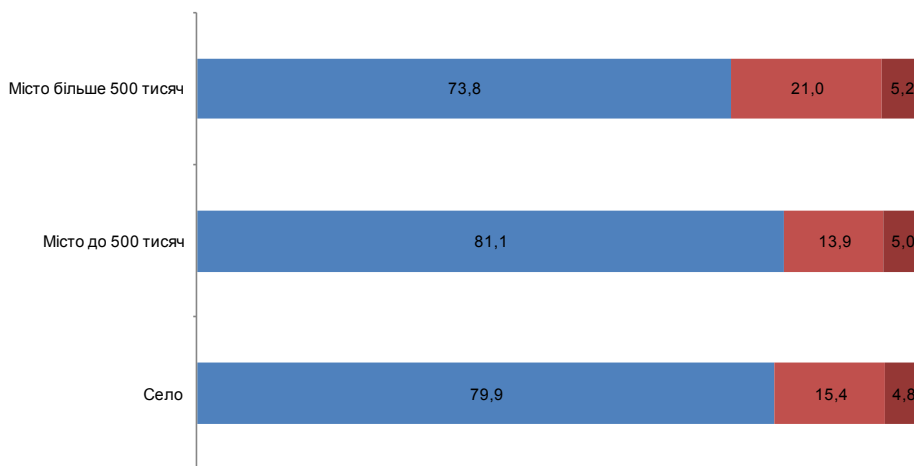
**Частка дорослих, які зазнавали фізичного насильства у дитинстві, %
(залежно від типу населеного пункту)**

В результаті опитування дітей також не виявлено суттєвої залежності від типу поселення та масштабами фізичного насильства. Діти з великих міст (з населенням понад 500 тисяч) дійсно частіше зазначали, що вони інколи зазнають фізичного насильства, -- 33% порівняно з 26% дітей з сіл та 26% дітей з міст з населенням до 500 тисяч мешканців (Діаграма 2.1.4.3 (діти)). Суттєві відмінності між дітьми з різних типів поселень спостерігаються лише серед незаможних сімей, де грошей вистачає лише на їжу. Тут діти з сільської місцевості не так часто зазначають, що зазнавали фізичного насильства (в 26% випадків), порівняно з мешканцями невеликих (41%) та великих міст (68%).

Діаграма 2.1.4.3 (діти)

**Частка дітей, які зазнавали фізичного насильства, %
(залежно від типу населеного пункту)**

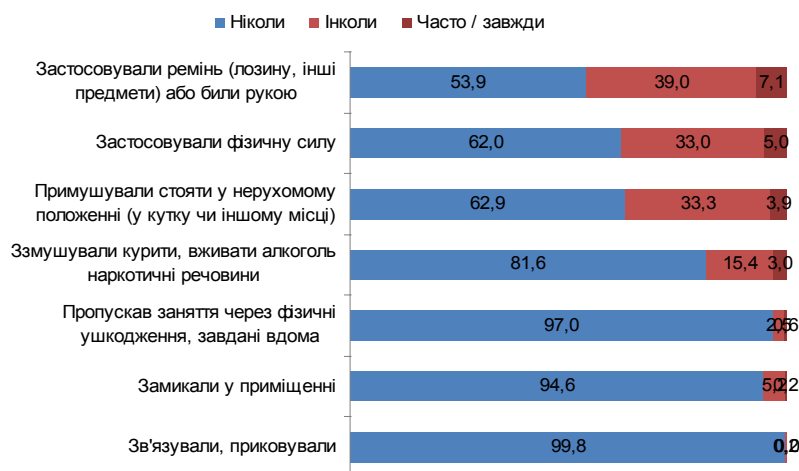
Слід відзначити, що діти, які навчаються на відмінно та добре, не так часто опиняються в ситуаціях фізичного насильства (у 24% випадках порівняно з 35% тих дітей, які отримують оцінки задовільно та незадовільно).

Суттєвих відмінностей між розповсюдженістю фізичного насильства та рівнем освіти батьків не виявлено.

До 46% дорослих жителів у своєму дитинстві застосували ремінь, лозину чи інші форми покарання (в т.ч. 7% повідомили, що такі випадки були частими або спостерігали завжди), 37% стояли у нерухомому положенні (в т.ч. 4% робили це часто або завжди), 18% змушували курити, вживати алкоголь тощо (Діаграма 2.1.5 (дорослі)).

Діаграма 2.1.5 (дорослі)

Розповсюдженість окремих форм фізичного насильства, %

20% дітей стояли в кутку (в т.ч. для 1% такі випадки були частими або траплялись завжди), 10% карали ременем, лозиною або били рукою, 2% замикали у приміщенні (Діаграмі 2.1.5 (діти)). Якщо, наприклад, порівняти з відповідями дорослого населення наймолодшої вікової групи (18-29 років) на аналогічні запитання анкети, то виявиться, що ременем та іншими засобами карали 43,3% опитаних, у нерухомому положенні стояли 33,3%, 4,1% замикали у приміщенні, а курити і вживати алкоголь примушували 15,3% опитаних. Очевидно, таку відмінність можна пояснити небажанням дітей розкривати об'єктивну картину або ж тим, що у значній частині опитаних дитинство ще не закінчилось і вони не отримали всього можливого досвіду.

Діаграма 2.1.5 (діти)

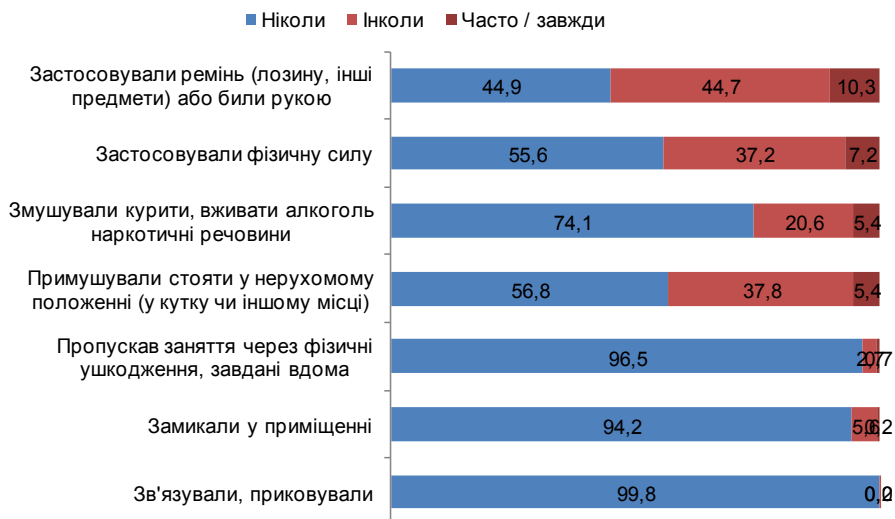
Розповсюдженість окремих форм фізичного насильства, %

Серед чоловіків більше половини (55%) відзначають застосування до них ременя, лозини чи подібних засобів (серед жінок це 39%), 43% стояли у кутку або іншому місці (серед жінок цей показник становить 32%) (Діаграма 2.1.6 (чоловіки), Діаграма 2.1.6 (жінки)). Найбільше серед тих, кого в дитинстві замикали вдома, виявилось іреспондентів віком 70 років та старше. Стоянням у кутку більше карали у Західному регіоні (хоча б інколи це траплялось з 47% опитаних), найменш поширений цей вид покарання був на Півдні країни (30%). 26% чоловіків порівняно з 12% жінок у дитинстві змушувати курити, вживати алкоголь або наркотики, проте більшість таких випадків траплялась в незаможних сім'ях та сім'ях середнього достатку Східного регіону.

Діаграма 2.1.6 (чоловіки)

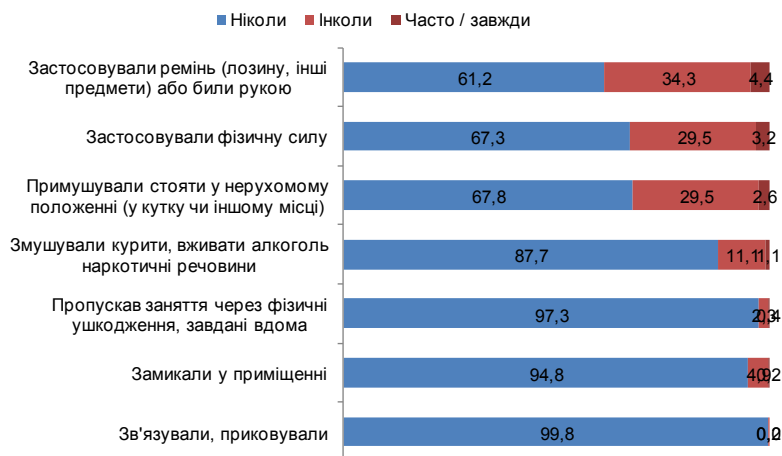
**Розповсюдженість окремих форм фізичного насильства, %
(серед чоловіків)**

Відповідно до відповідей дорослих застосування покарання ременем в дитинстві було безпосередньо пов'язане із майновим станом сімей (частка тих, до кого його не застосовували, збільшується від 41,6% для вихідців із бідних сімей до 59,3% для вихідців із заможних і 83,3% з багатих. Схожа тенденція прослідковується і щодо замикання в приміщенні, проте сам цей прояв фізичного насильства поширений мало (95% опитаних).

Діаграма 2.1.6 (жінки)

Розповсюдженість окремих форм фізичного насильства, % (серед жінок)

24% хлопців відзначили, що вдома їх примушували стояти в кутку (порівняно з 16% дівчат), 12% вдома карали ременем, лозиною чи били рукою (порівняно з 9% дівчат). Ще 4% хлопців вдома замикали у приміщенні (порівняно з 2% дівчат). Про інші ситуації фізичного насильства згадали менше 1% опитаних дітей (Діаграма 2.1.7 (хлопці), Діаграма 2.1.7 (дівчата)).

Діти, які проживають у Центральному регіоні, частіше за інших вказували на побиття в якості покарання (в 14% випадків порівняно з 11% в Західному, 9% в Південному та 7% в Східному регіонах).

Діаграма 2.1.7 (хлопці)

Розповсюдженість окремих форм фізичного насильства, % (серед хлопців)

Діаграма 2.1.7 (дівчата)

Розповсюдженість окремих форм фізичного насильства, %
(серед дівчат)

Із зростанням добробуту в сім'ї знижується частка тих, кого карали побиттям, примушували стояти у нерухомому положенні, закривали в приміщенні.

Батьки без вищої освіти частіше примушують дітей стояти в нерухомому положенні (в 22% порівняно з 17% батьків з вищою освітою).

Частота застосування фізичного насильства не залежить від складу сім'ї.

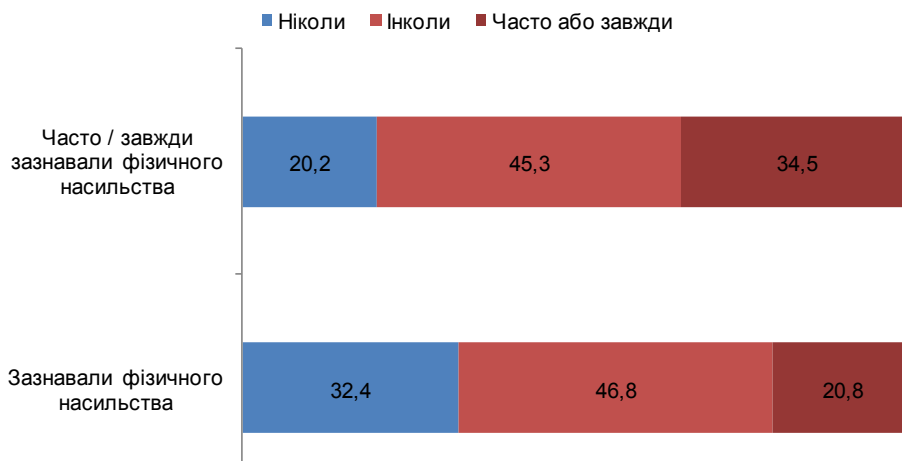
Серед тих дорослих, хто зазнавав у дитинстві фізичного насильства, третина (32%) вважають, що вони в жодному випадку не заслугоували на це (Діаграма 2.1.8 (дорослі)). Ще 47% вважають, що вони справді заслугоували на фізичне покарання лише в деяких випадках, і лише 21% зараз дотримуються думки, що такі покарання часто або завжди були виправдані.

Натомість більше схильні виправдовувати покарання ті, хто зазнавав їх часто або завжди: серед них 20% вважають, що вони ніколи не були виправданими. Натомість 45% вважають, що вони іноколи були виправданими, а 35% переконані, що вони завжди були виправданими.

Діаграма 2.1.8 (дорослі)

Розподіл відповідей дорослих на запитання, чи заслуговували вони на те фізичне покарання, яке до них застосовували у дитинстві, %

Серед тих дітей, які інколи зазнавали фізичного насильства, 80% вважають, що вони в жодному випадку на це не заслуговували (Діаграма 2.1.8 (діти)). Ще 19% вважають, що інколи вони все ж на нього заслуговували, а 1% дотримується думки, що такі покарання часто або завжди були виправдані.

Натомість менше схильні виправдовувати покарання ті діти, які зазнавали їх часто або завжди: з-поміж них лише 43% вважають, що вони ніколи не були виправданими, 50% вважають, що вони інколи були виправданими, а 7% переконані, що вони були виправданими завжди або часто.

Частка тих дітей, які виправдовують фізичне покарання, значно менша. Очевидно, це можна пояснити змінами стандартів виховання та кращою обізнаністю зі своїми правами.

Діаграма 2.1.8 (діти)

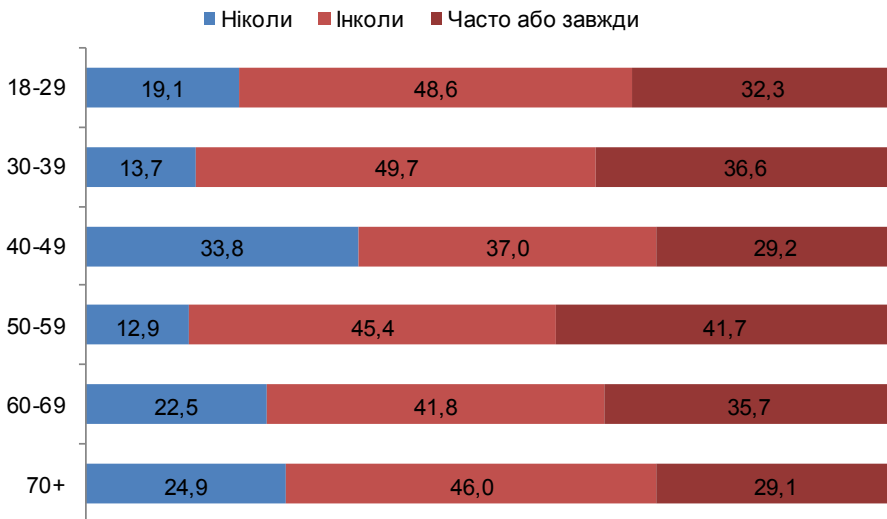
Розподіл відповідей дітей на запитання, чи заслуговували вони на фізичне покарання, %

Доцільно звернути увагу, що навіть серед нинішньої молоді (особи до 30 років) 19% вважають, що ніколи в їхньому випадку застосування фізичного насильства до них у дитинстві не було виправданим (Діаграма 2.1.9). Натомість 49% вважають, що інколи вони таки заслуговували на покарання, а 32% дотримуються думки, що застосування фізичного насильства було виправданим. Серед інших вікових груп ситуація досить схожа, тобто між поколіннями істотних зрушень у цьому питанні не було, крім групи 40-49-річних опитаних, де майже по третині респондентів вважають, що покарання не було заслуженим, заслуженим лише інколи та заслуженим.

Діаграма 2.1.9

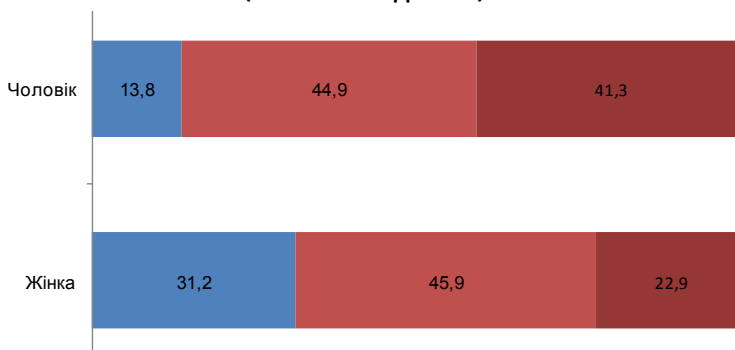
Розподіл відповідей дорослих на запитання, чи заслуговували вони на те фізичне покарання, яке до них застосовували у дитинстві, % (залежно від вікової групи)

86% чоловіків і 69% жінок виправдовують акти фізичного насильства стосовно себе у дитячому віці (Діаграма 2.1.10 (дорослі)).

Діаграма 2.1.10 (дорослі)

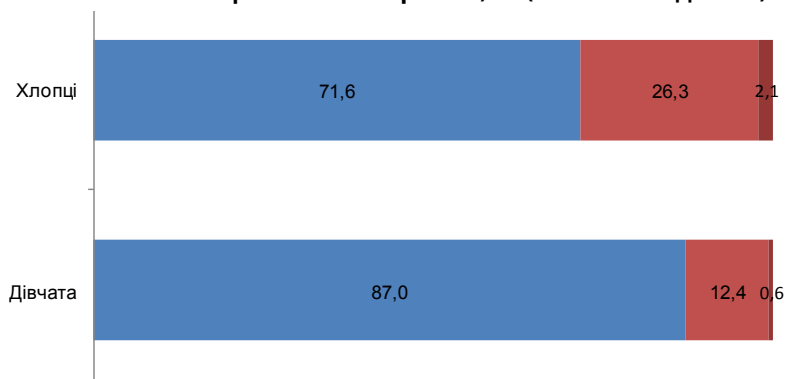
Розподіл відповідей на запитання, чи заслуговували вони на те фізичне покарання, яке до них застосовували у дитинстві, % (залежно від статі)

Хлопці частіше виправдовують акти фізичного насильства стосовно них – 26%, серед дівчат – 12% (Діаграма 2.1.10 (діти)).

Діаграма 2.1.10 (діти)

Розподіл відповідей дітей на запитання, чи заслуговували вони на фізичне покарання, % (залежно від статі)

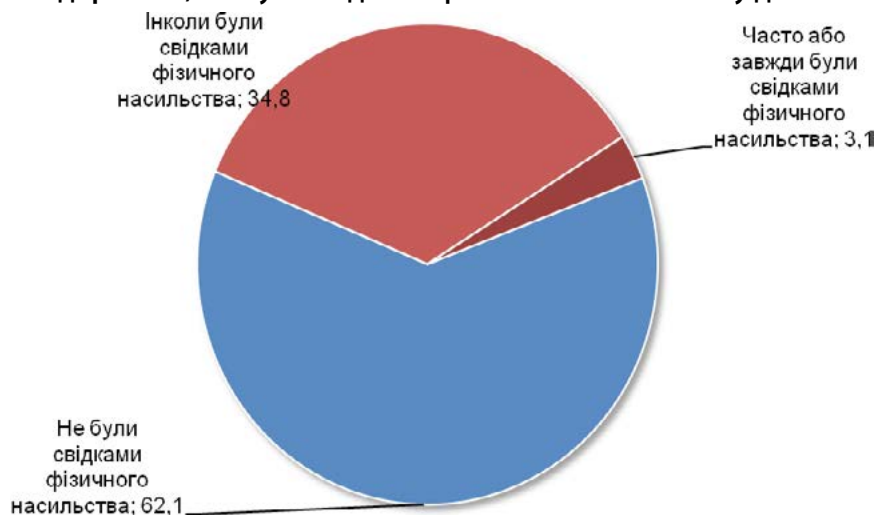

У перебігу опитування респондентам не ставилося пряме запитання, чи були вони свідками фізичного насильства, але ставилися такі запитання, що стосуються їх особистого досвіду присутності при ситуаціях, пов'язаних із фізичним насильством в дитинстві (для дорослих) та зараз (для дітей). Варіанти відповідей були наступними: ніколи / інколи / часто / завжди.

Відповідно до результатів опитування 38% дорослих принаймні інколи у своєму дитинстві ставали свідками фізичного насильства в сім'ї або у школі, 3% – часто або завжди були свідками. Вони бачили, як в школі вчителі б'ють учнів або забирають їхні особисті речі, за погану поведінку за низькі оцінки, як члени родини били один одного, навмисно ламали речі, учні б'ють інших учнів або забирають у них їхні особисті речі чи гроші (Діаграма 2.1.11).

Діаграма 2.1.11 (дорослі)

Частка дорослих, які були свідками фізичного насильства у дитинстві, %

73% дітей принаймні інколи ставали свідками фізичного насильства в сім'ї або у школі, 16% – часто або завжди були свідками (Діаграма 2.1.11 (діти)).

Ці показники значно вищі, ніж серед дорослих, що, у свою чергу, доводить, що серед них частина проковує випадки фізичного насильства над собою.

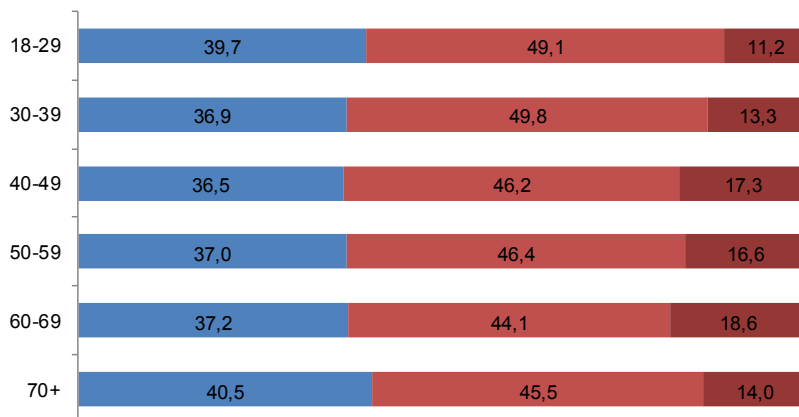
Діаграма 2.1.11 (діти)

Доцільно звернути увагу, що (всупереч можливим очікуванням) серед людей старшого віку дещо менше тих, хто не був свідком фізичного насильства – якщо серед осіб у віці до 30 років таких є 71%, то серед осіб у віці 70 років і старше – 48% (Діаграма 2.1.12 (дорослі)).

Діаграма 2.1.12 (дорослі)

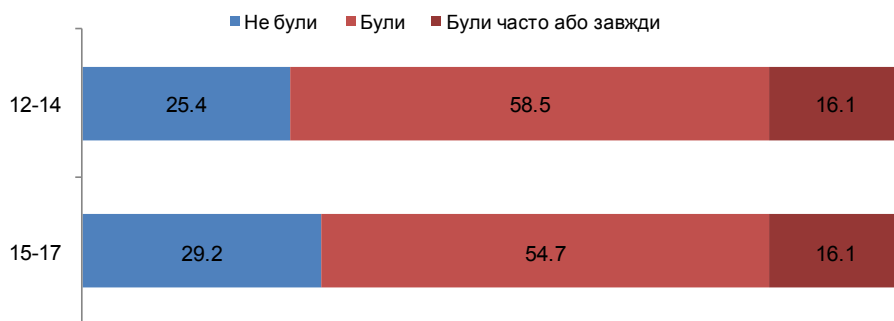
Частка дорослих, які були свідками фізичного насильства у дитинстві, %
(залежно від вікової групи)

Серед дітей представники молодшою вікової когорти лише дещо частіше були свідками фізичного насильства хоча б інколи 75% – порівняно із 71% дітей 15-17 років (Діаграма 2.1.12 (діти)).

Діаграма 2.1.12 (діти)

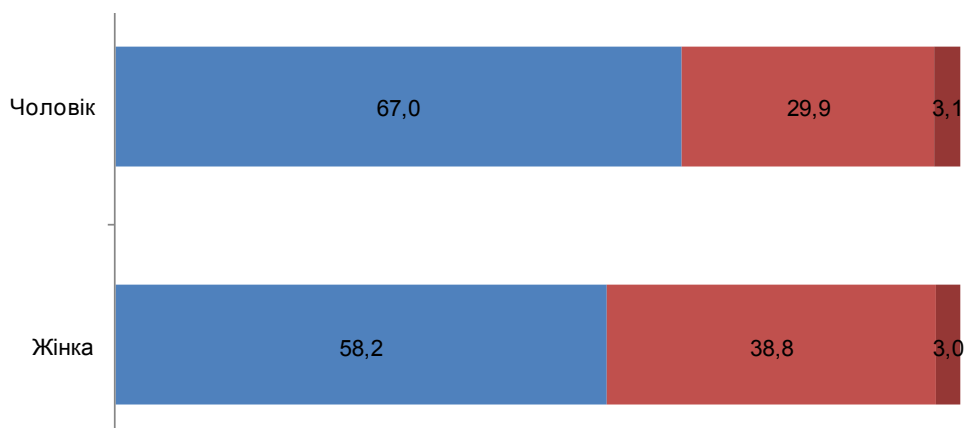
**Частка дітей, які були свідками фізичного насильства, %
(залежно від вікової групи)**

Серед дорослих частіше свідками фізичного насильства у дитинстві були жінки (Діаграма 2.1.13 (дорослі)).

Діаграма 2.1.13 (дорослі)

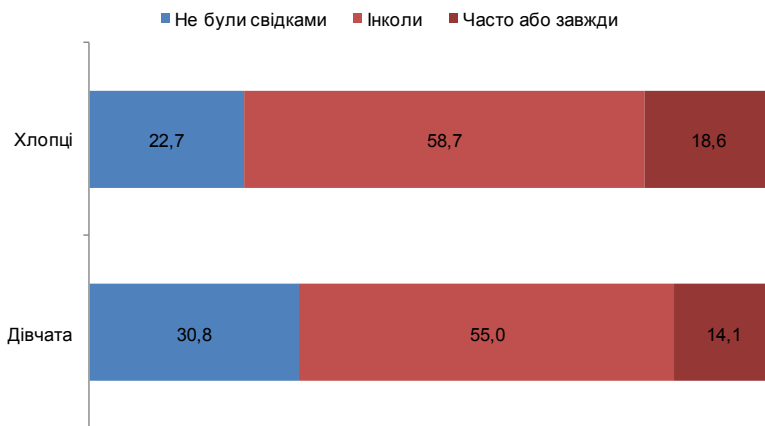
Частка дорослих, які були свідками фізичного насильства у дитинстві, %

Свідками фізичного насильства частіше ставали хлопці – 77% порівняно з 69% дівчат.

Діаграма 2.1.13 (діти)

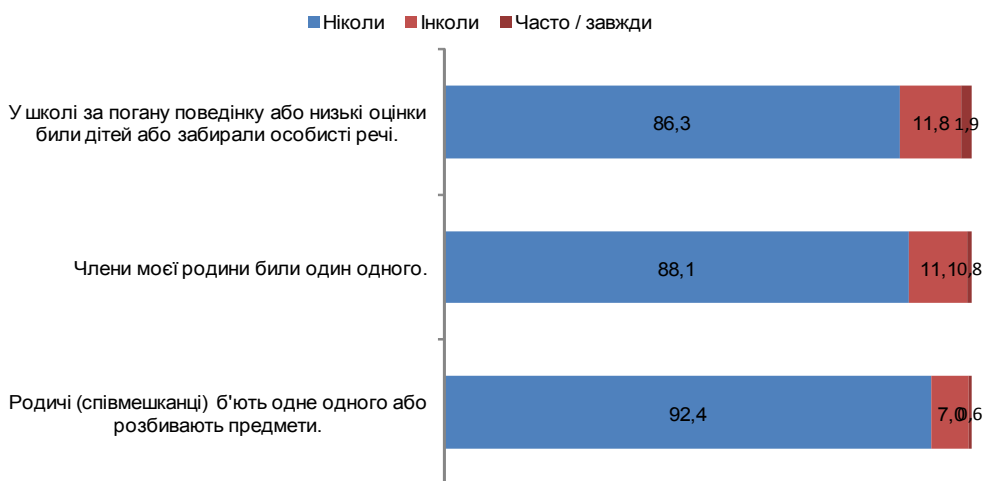
Частка дітей, які були свідками фізичного насильства, % (залежно від статі)

В Діаграмі 2.1.14-1 (дорослі) представлена розповсюдженість ситуацій, коли жителі України ставали свідками насильства в сім'ї або у школі. 14% з них зазначили, що коли вони вчилися у школі, учителі допускали фізичне насильство щодо учнів (хоча з них лише 2% звернули увагу, що це траплялося часто або завжди). Члени родин 12% дорослих були свідками бійок в родині (хоча знову серед них лише 1% зазначають, що таке могло траплятися часто або завжди).

Діаграма 2.1.14-1 (дорослі)

Розповсюдженість випадків, коли респонденти були свідками фізичного насильства в сім'ї або у школі, %

Розподіл відповідей на ці запитання не залежить від статі опитаних, проте певною мірою залежить від їхнього майнового стану (вихідці із сімей з середнім та зна-

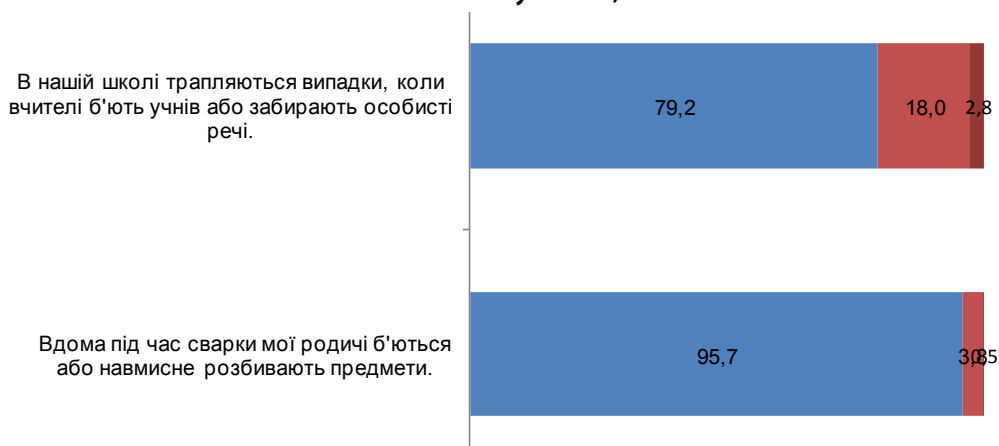
чним достатком рідше бачили насильство в своїй сім'ї (у 8-9% випадків), ніж вихідці із бідних та незаможних сімей (в 15-16%).

Свідками насильства з боку вчителів частіше були жителі Західного (19%) та Східного (16%) регіонів, ніж Центрального і Південного (9-10%).

На Діаграмі 2.1.14-1 (діти) розглядається поширеність ситуацій, коли діти ставали свідками насильства в сім'ї або у школі. Загалом, 21% дітей зазначають, що у їх школі трапляються випадки, коли вчителі допускали фізичне насильство щодо учнів (хоча з них лише 3% зазначають, що таке траплялося часто або завжди). 4% зазначають, що вдома під час сварки їхні родичі б'ються або навмисне розбивають предмети (серед них менше 1% зазначають, що таке трапляється часто або завжди).

Діаграма 2.1.14-1 (діти)

Розповсюдженість випадків, коли діти були свідками фізичного насильства в сім'ї або у школі, %

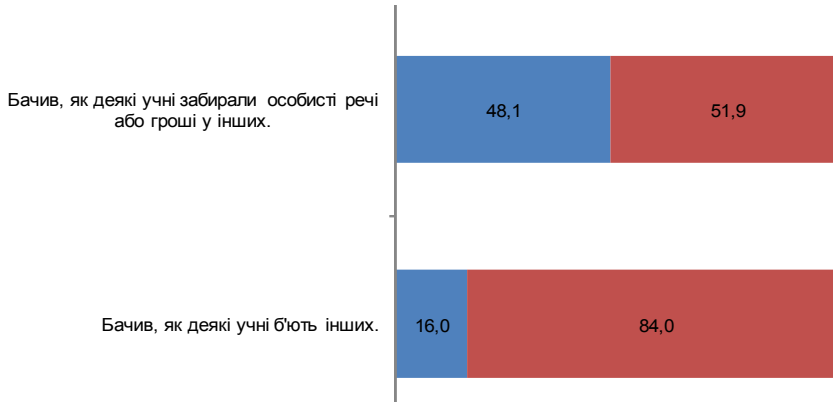

Про фізичне насильство з боку вчителів частіше згадували учні, які мають низьку успішність навчання (в 42% випадків порівняно з 18-24% учнів з кращою успішністю навчання). Такі випадки більш поширені в Південному регіоні (25% опитаних), ніж в Західному (21%), Центральному (20%) та Східному (16%) регіонах, хоча ці відмінності не є великими.

Помітно частіше українці у дитинстві ставали свідками насильства з боку своїх однокласників: 84% бачили, як одні учні б'ють інших, а 52% бачили, як деякі учні забирали речі або гроші.

Діаграма 2.1.14-2 (дорослі)

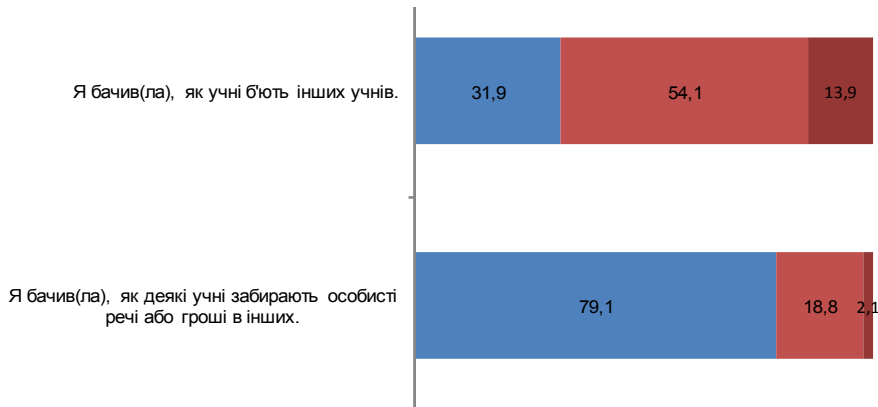
Розповсюдженість випадків, коли респонденти були свідками фізичного насильства серед однолітків, %

68% дітей ставали свідками, як одні учні б'ють інших, 21% бачили, як забирають речі або гроші у інших.

Діаграма 2.1.14-2 (діти)

Розповсюдженість випадків, коли діти були свідками фізичного насильства серед однолітків, %

2.2. Економічне насильство

В даному пункті представлено ситуації «економічного насильства», в яких можуть опитянтись діти. Вже згадуваний у попередньому пункті Закон України визначає «економічне насильство в сім'ї» як «умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного або психічного здоров'я».

Форми економічного насильства щодо дитини також можуть бути наступними:

- **незабезпечення базових потреб дитини, що впливає на її стан здоров'я та розвиток;**
- **обмеження у доступі до власних коштів;**
- **заборона навчатися або незабезпечення необхідних засобів для навчання;**
- **псування майна, яке належить дитині;**
- **примус до непосильної праці, експлуатація;**
- **залучення до жебракування;**
- **вигнання з дому.**

У перебігу опитування респондентам не ставилося пряме запитання, чи зазнавали вони економічного насильства, але ставилися такі запитання, що стосуються їх особистого досвіду перебування у ситуаціях, пов'язаних із економічним насильством в дитинстві (для дорослих) та зараз (для дітей). Варіанти відповідей були наступними: «ніколи / інколи / часто / завжди».

Серед форм економічного насильства, якого зазнавали діти віком 12-17 років та доросле населення у своєму дитинстві (до 18 років), в дослідженні було виділено наступні:

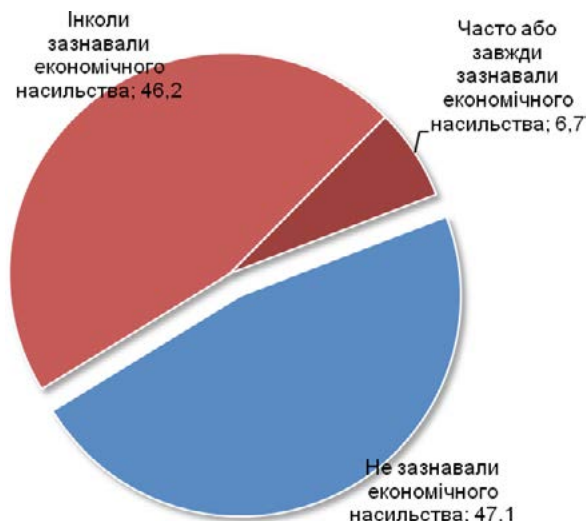
- можливість витратити кишенькові гроші за власним бажанням;
- дитині доводилось просити у сторонніх або красти гроші, оскільки не вистачало на вкрай необхідні речі (їжа, одяг, предмети особистої гігієни, шкільне приладдя тощо);
- коли батьки, опікуни або родичі сильно сердились, вони псували або викидали речі дитини (іграшки, одяг, приладдя тощо);
- дорослі ховають речі дитини, щоб вона не могла вийти з дому;
- не давали їсти, коли дитина була дуже голодна;
- примушували працювати на когось або віддавати їм гроші (особисті речі);
- замість того, щоб відвідувати школу, дитина змушена працювати;
- дорослі примушували дитину просити або красти гроші, речі, їжу в інших людей;
- батьки, опікуни відмовляли у придбанні речей, які були дитині вкрай необхідні для навчання та здоров'я;
- однокласники примушували робити замість них домашні завдання або контрольні роботи;
- в школі змушують працювати в якості покарання за погану поведінку або за те, що не учні не встигають виконати якісь завдання.

Як і в ситуаціях фізичного насильства, спочатку респондентів було розбито на групи: тих, хто ніколи не стикався з ситуаціями економічного насильства в дитинстві, тих, хто такий досвід мав, а також тих, хто часто або завжди опинявся принаймні в одній з таких ситуацій.

Економічного насильства зазнавали 53% опитаних дорослих (Діаграма 2.2.1 (дорослі)).

Діаграма 2.2.1 (дорослі)

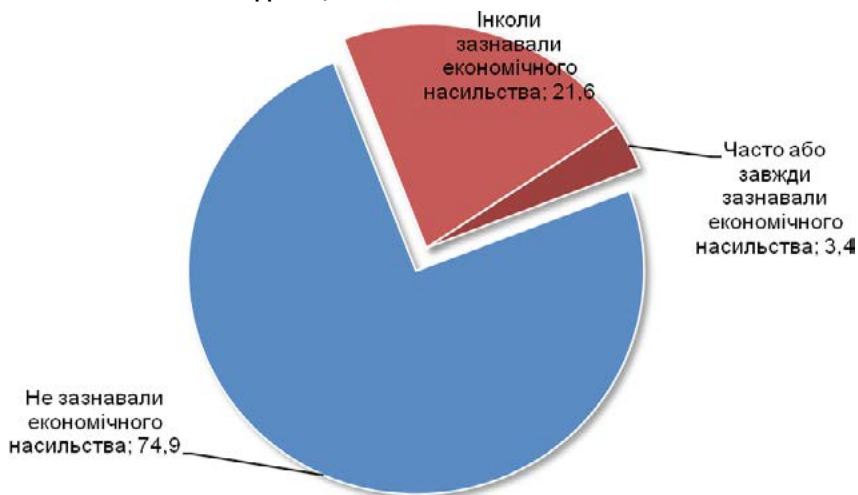
Частка дорослих, які зазнавали економічного насильства у дитинстві, %

Економчного насильства зазнавали 25% дітей (Діаграма 2.2.1 (діти)).

Діаграма 2.2.1 (діти)

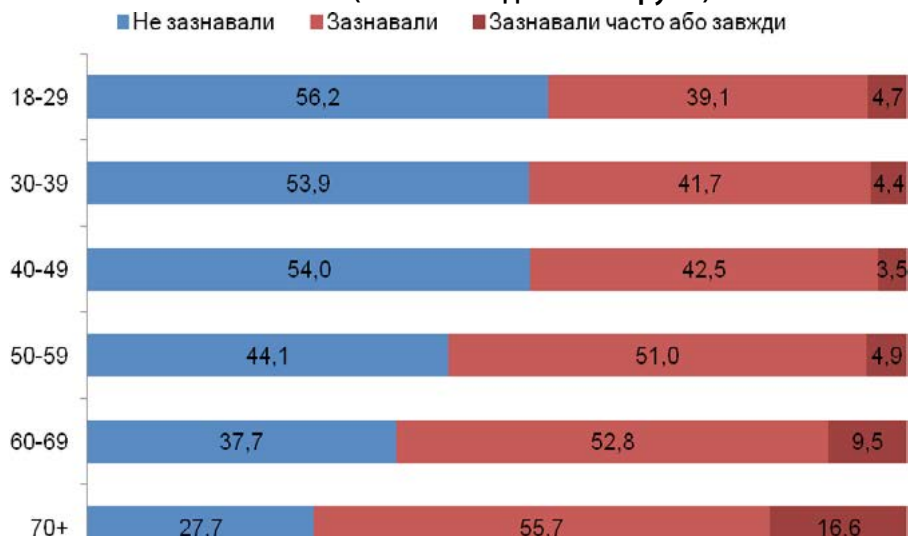
Частка дітей, які зазнавали економічного насильства, %

З віком опитаних поступово збільшується частка тих, хто в дитинстві потерпав від економічного насильства (Діаграма 2.2.2 (дорослі)). Якщо з-поміж осіб віком до 30 років цей відсоток становив 44%, то вже серед респондентів віком 70 років і старше з економічним насильством в дитинстві стикались 72%.

Діаграма 2.2.2 (дорослі)

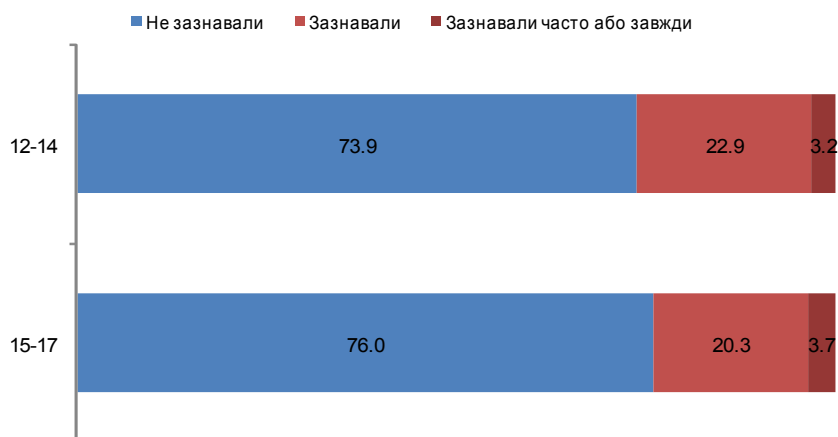
**Частка дорослих, які зазнавали економічного насильства у дитинстві, %
(залежно від вікової групи)**

Діти старшої та молодшої вікових груп однаковою мірою зазнавали економічного насильства: 26% дітей віком 12-14 років та 24% дітей віком 15-17 років (Діаграма 2.2.2 (діти)).

Діаграма 2.2.2 (діти)

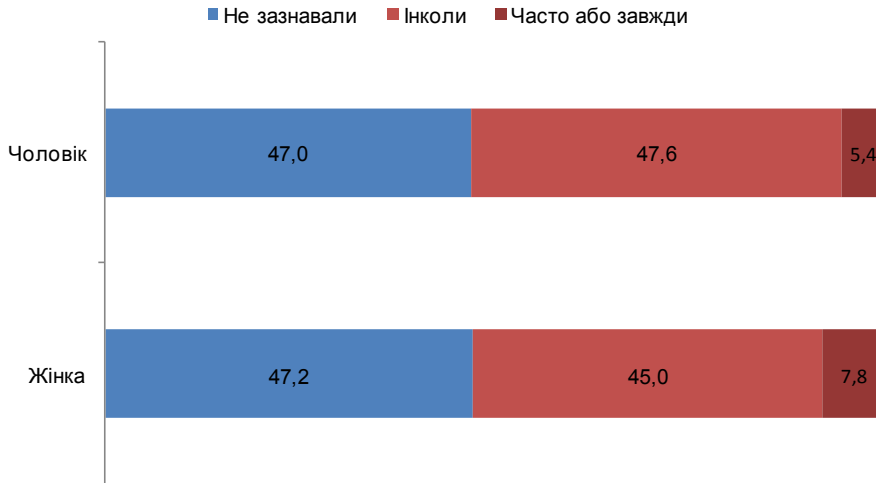
**Частка дітей, які зазнавали економічного насильства, %
(залежно від вікової групи)**

Якщо у випадку фізичного насильства чоловіки більше потерпали, то у випадку економічного насильства простежується практично цілковитий паритет між жінками і чоловіками – у дитинстві його зазнавали по 53% представників обох статей (Діаграма 2.2.3 (дорослі)).

Діаграма 2.2.3 (дорослі)

Частка дорослих, які зазнавали економічного насильства у дитинстві, %
(залежно від статі)

Якщо у випадку фізичного насильства серед дітей помітно більше страждають хлопці, то у випадку економічного насильства також простежується схожа тенденція, проте не так яскраво виражена – 28% хлопців та 23% дівчат зазнавали хоча економічного насильства (Діаграма 2.2.3 (діти)).

Діаграма 2.2.3 (діти)

Частка дітей, які зазнавали економічного насильства, %
(залежно від статі)

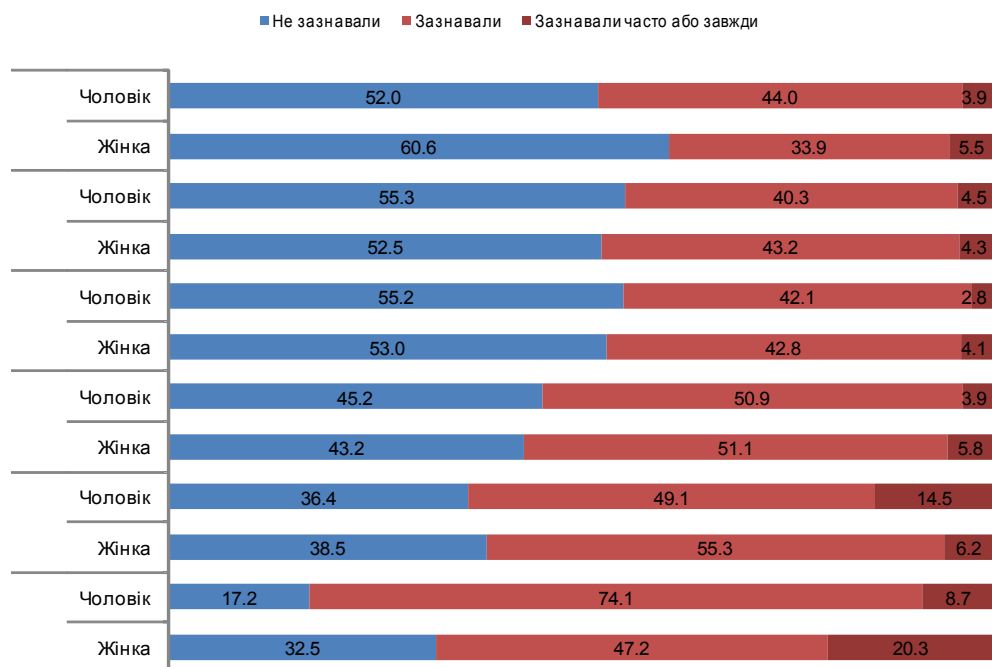

Серед чоловіків різних економічного насильства у дитинстві зазнавали частіше чоловіки найстаршої вікової групи (70 років і старші) – 83%, менше – чоловіки 30-39 та 40-49 років – по 45% респондентів відповідно.

Серед жінок різних ситуація майже аналогічна: економічного насильства у дитинстві зазнавали порівняно частіше жінки найстаршої вікової групи (70 років і старше) – 68%, жінки наймолодшої групи – 39%.

Діаграма 2.2.3.1 (дорослі)

Частка дорослих, які зазнавали економічного насильства у дитинстві, % (серед чоловіків / жінок відповідної вікової групи)

Старші та молодші хлопці однаковою мірою зазнавали економічного насильства – по 27% у обох вікових групах. Серед дівчат децю частіше економічного насильства зазнавали 12-14-річні порівняно із дівчатами 15-17 років: 25% та 21% відповідно.

Діаграма 2.2.3.1 (діти)

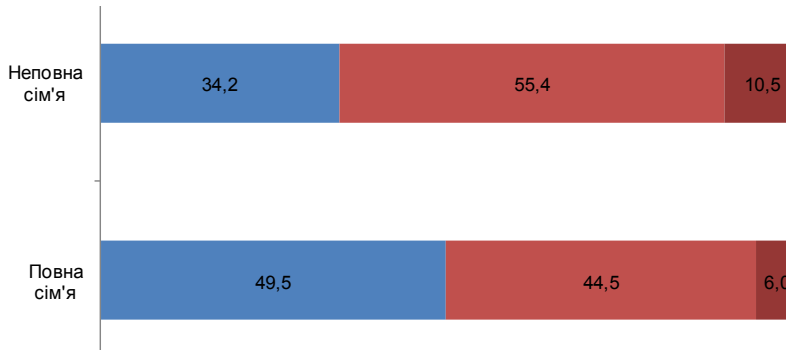
Частка дітей, які зазнавали економічного насильства, % (серед хлопців / дівчат відповідної вікової групи)

Частіше економічного насильства у дитинстві зазнавали дорослі, які проживали у неповних сім'ях, – 66% порівняно з 51% тих осіб, які мали повну сім'ю (Діаграма 2.2.4 (дорослі)).

Діаграма 2.2.4 (дорослі)

**Частка дорослих, які зазнавали економічного насильства у дитинстві, %
(залежно від складу сім'ї)**

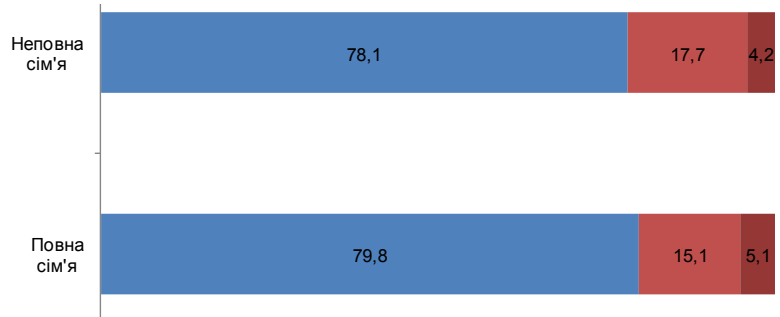
За результатами опитування дітей економічного насильства зазнавали майже однаковою мірою діти, які проживають як у повних, так і у неповних сім'ях: 25% та 27% (Діаграма 2.2.4 (діти)).

Щодо різних форм економічного насильства, то батьки із неповних сімей частіше надмірно контролювали видатки своїх дітей (постійно це робили в 44,3% порівняно з 21,7% в повних сім'ях), діти з таких сімей частіше через відмову батьків відчували себе обділеними в їжі та речах, вимушені були працювати замість відвідування школи та навіть просити про допомогу у сторонніх або красти.

Чинник неповноти сім'ї лише посилює чинник її матеріальної незабезпеченості: на фоні матеріальної скрути самотні батьки частіше застосовують методи економічного контролю з дитиною.

Діаграма 2.2.4 (діти)

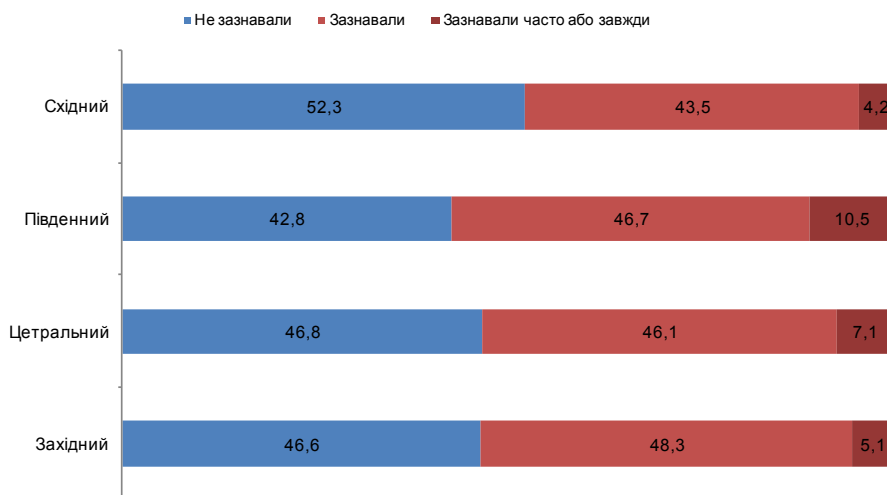
**Частка дітей, які зазнавали економічного насильства, %
(залежно від складу сім'ї)**

Як і у ситуації із фізичним насильством, виразного зв'язку застосування економічного насильства у дитинстві з тим, у якому макрорегіоні проживає респондент, немає – респонденти з різних частин України майже однаковою мірою зазнавали економічного насильства в дитинстві (Діаграма 2.2.4.1 (дорослі)). Дещо частіше це траплялось з респондентами з Південного (57%) та Східного регіонів (48%).

Діаграма 2.2.4.1 (дорослі)

**Частка дорослих, які зазнавали економічного насильства у дитинстві, %
(залежно від макрорегіону проживання)**

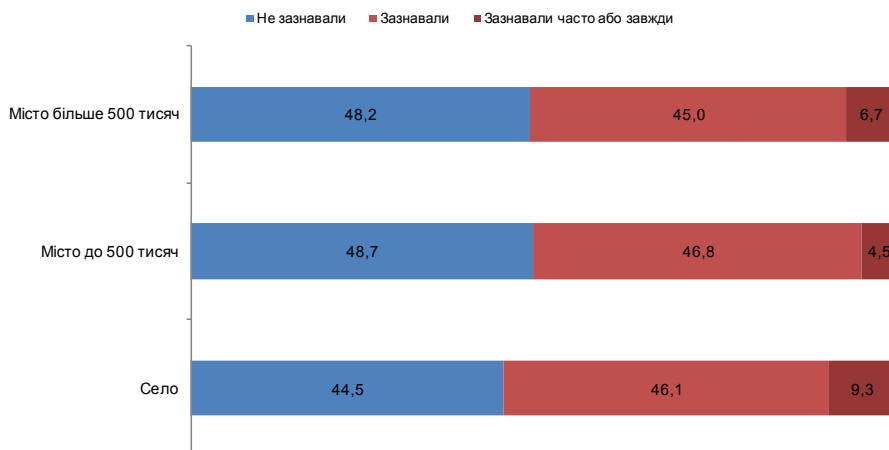

Виразного зв'язку між застосуванням економічного насильства щодо дітей з тим, в якому макрорегіоні вони проживають, немає – діти з різних частин України зазнавали його майже однаковою мірою.

Також не виявлено чіткого зв'язку між частотою випадків економічного насильства та тим, у якому населеному пункті проживає респондент, – респонденти з населених пунктів різного розміру майже однаковою мірою зазнавали економічного насильства у дитинстві (Діаграма 2.2.4.2 (дорослі)). Дещо частіше його зазнавали респонденти із сільської місцевості – 56% порівняно із 51% мешкнців інших типів населених пунктів.

Діаграма 2.2.4.2 (дорослі)

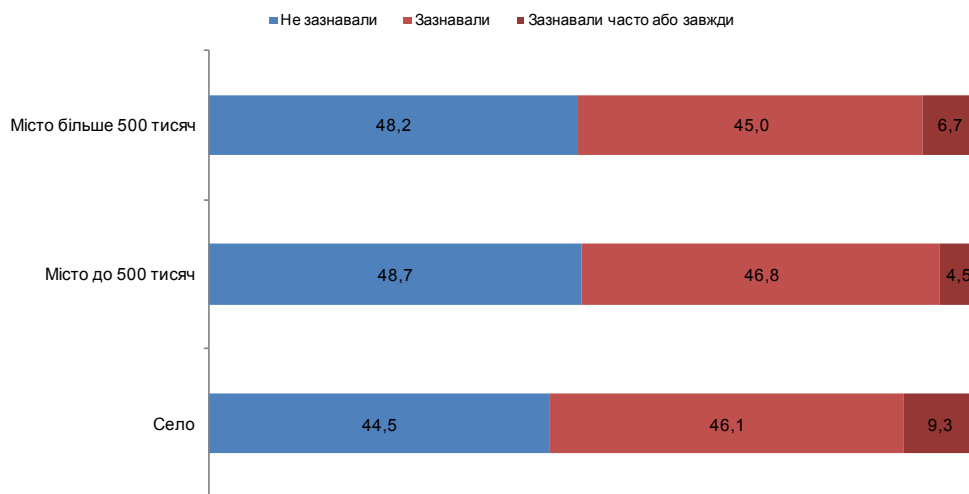
Частка дорослих, які зазнавали економічного насильства у дитинстві, % (залежно від типу населеного пункту)

Економічне насильство не залежить від типу населеного пункту, в якому проживає дитина: його зазнавали 29% дітей з сільської місцевості та 22% дітей із міст із населенням до 500 тисяч мешканців (Діаграма 2.2.4.2 (діти)).

Діаграма 2.2.4.2 (діти)

Частка дітей, які зазнавали економічного насильства, % (залежно від типу населеного пункту)

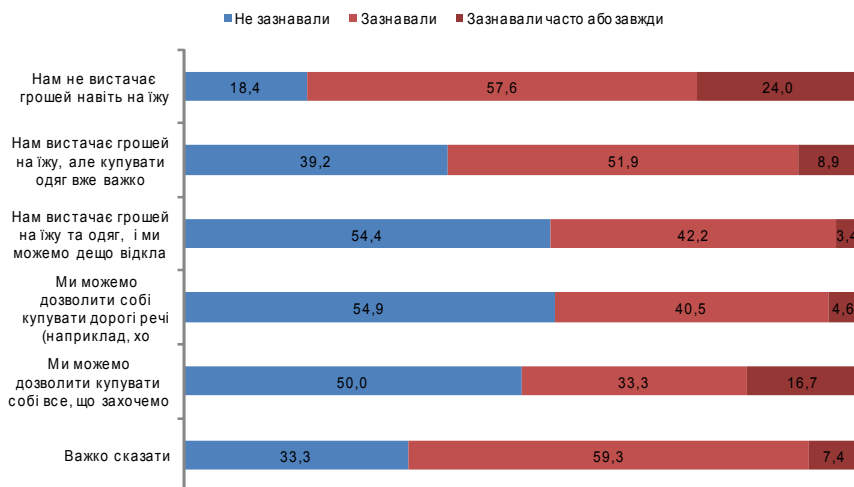

Щодо різних форм економічного насильства, то батьки із сільських сімей децю частіше за інших відмовляли своїм дітям в покупці їжі або необхідних речей, діти з таких сімей частіше змушені були працювати, хоча такі відмінності незначні.

Було виявлено зв'язок між економічним насильством у дитячому віці та самооцінкою фінансового становища родини (Діаграма 2.2.4.3 (дорослі)). В тих родинах, де «не вистачало грошей навіть на їжу» та «вистачало грошей на їжу, але купити одяг вже складно» економічне насильство вчинялось у 58% та 59% випадках відповідно. Серед родин, де могли дозволити собі купувати все, що хотіли, про такі випадки повідомили 34% сучасних дорослих.

Діаграма 2.2.4.3 (дорослі)

**Частка дорослих, які зазнавали економічного насильства у дитинстві, %
(залежно від самооцінки фінансового становища)**

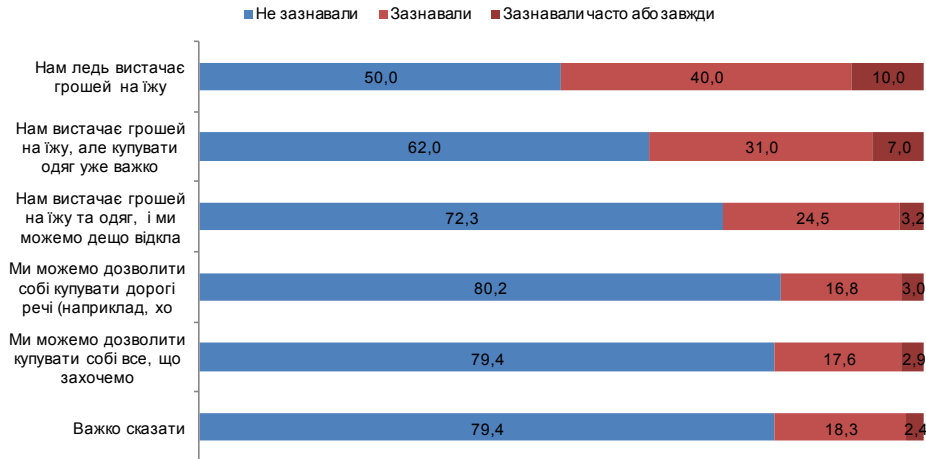

Аналогічний зв'язок виявлено між економічним насильством та самооцінкою дітьми фінансового становища родини (Діаграма 2.2.4.3 (діти)). В тих родинах, де «не вистачало грошей навіть на їжу» та «вистачало грошей на їжу, але купити одяг вже складно», про економічне насильство повідомили 50% та 38% дітей відповідно. Серед родин, де могли дозволити собі купувати все, що хотіли, це траплялось з дітьми у 21% випадків

Дана тенденція прослідковується як у повних, так і у неповних сім'ях, в містах та селах, в кожному регіоні. Вірогідно, така ситуація викликана тим, що в деяких випадках економічні обмеження щодо дітей носять для сім'ї вимушений характер або діти суб'єктивно сприймають економію батьків як цілеспрямовані обмежувальні дії щодо себе.

Діаграма 2.2.4.3 (діти)

Частка дітей, які мали досвід ситуацій економічного насильства, % (залежно від самооцінки фінансового становища)

Зі зниженням рівня добробуту сімей збільшується частка дітей, які були вимушені просити або красти гроші, відчували недостатнє годування, відмову в необхідних речах, були змушені працювати замість відвідування школи.

Деякі прояви економічного насильства можуть бути пов'язані не лише із санкціями з боку батьків, але й з об'єктивною неспроможністю батьків забезпечити дитину необхідним або з неврахуванням інтересів дитини, якщо в родині наявні матеріальні проблеми.

Діти з низькою успішністю навчання частіше зазнають економічного насильства (в 35% випадків порівняно з 29% випадків учнів, які навчаються задовільно, 24% – добре та 20% – відмінно).

Діти батьків з вищою освітою менше зазнавали такого насильства (в 21,5% випадків порівняно з 28,4% інших). Діти, чий батьки мають лише середню освіту, зазнають економічного насильства в 32,8% випадків.

Незважаючи на поширеність економічного насильства в дитинстві, мова в основному ведеться про контроль за витратами кишенькових грошей – 25% дорослого населення ніколи не витрачали їх за власним бажанням. (Діаграма 2.2.5 (дорослі)).

Про інші форми економічного насильства зазначали не більше 18% респондентів, зокрема, не більше 5% зазначили, що вони траплялись в їхньому житті часто або завжди. Так, наприклад, 18% українців відчування себе обділеними, оскільки батьки відмовлялися купувати їм певні речі, які їм були необхідні для навчання та здоров'я. Трохи менше (16%) зазначили, що у школі у певних випадках їх змушу-

вали робити роботу, не пов'язану з навчанням, а кожен десятий українець (10%) пригадав випадки, коли однокласники змушували робити за них їхні домашні завдання або контрольні роботи. 7% опитаних зізнались, що в дитинстві дорослі інколи ховали їхні речі, щоб вони не могли вийти із дому.

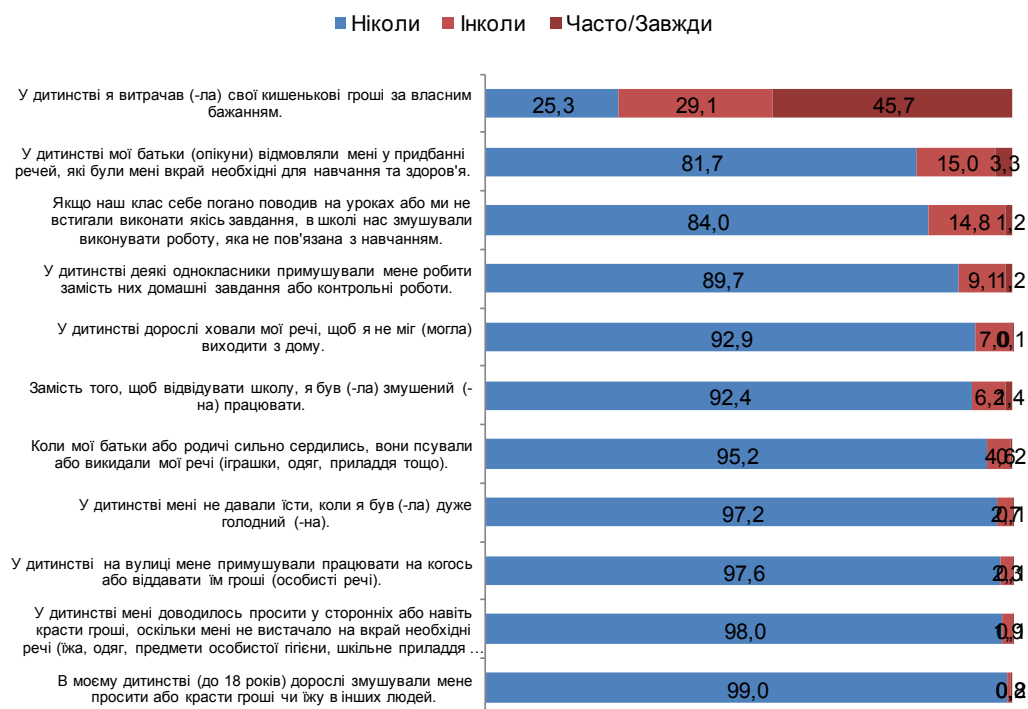
Серед чоловіків та жінок форми економічного насильства мають приблизно однакову поширеність. Проте простежується тенденція до зниження кількості випадків економічного насильства серед молоді, коли це стосується контролю за використанням кишенькових грошей (якщо витрати сучасних осіб у віці 70 років і старше витрати контролювали завжди у 51%, то серед осіб у віці до 30 років – 12%).

Зі збільшенням віку збільшується частка тих, хто відчував себе в дитинстві обділеними в їжі, одязі та приладді, кому батьки відмовляли у придбанні необхідних речей, не давали їсти, а також тих, хто замість відвідування школи був змушений працювати.

З низьким рівнем добробуту сім'ї зворотно пов'язане поширення контролю над видатками дитини; обділеності порівняно з іншими їжею, одягом, приладдям; відмов у придбанні необхідних речей; відмов у годуванні; необхідності працювати.

Діаграма 2.2.5 (дорослі)

Розповсюдженість окремих форм економічного насильства, %

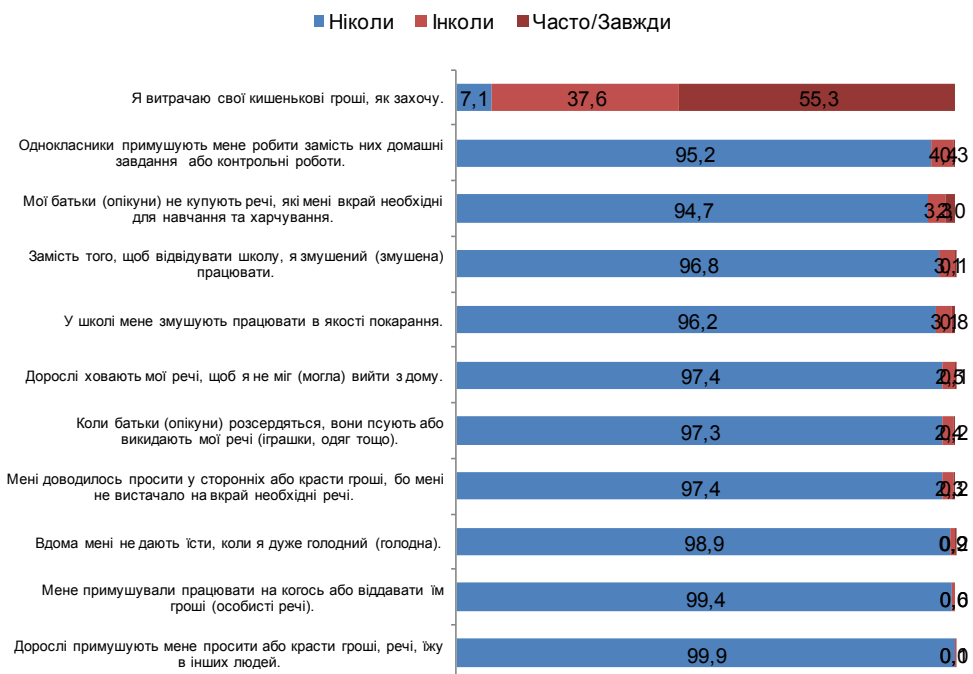
Порівняно з 25% дорослих, які ніколи не витрачали кишенькові гроші з власним бажанням, про аналогічні випадки повідомили 7% дітей (Діаграма 2.2.5 (діти)). Про інші форми економічного насильства зазначили не більше 5% респондентів. Так, по 5% дітей пригадують випадки, коли однокласники змушували робити за них домашні завдання або контрольні роботи, а також коли їхні батьки не купували їм необхідні речі. 4% дітей змушували працювати у школі в якості покарання, 3% змушені працювати замість того, щоб відвідувати школу.

Серед хлопців та дівчат форми економічного насильства мають приблизно однакову поширеність.

Хлопці дещо частіше відмічали, що їх примушують працювати в якості покарання (у 5,2% випадків порівняно з 2,8% у дівчат), та що вони змушені працювати замість відвідування школи (5,6% порівняно з 1,3%).

Діаграма 2.2.5 (діти)

Розповсюдженість окремих форм економічного насильства, %

Діти підліткового віку 12-14 років частіше зазначають, що вони ніколи не розпоряджаються кишеньковими грошима (в 10,3% випадків), ніж юнаки і дівчата 15-17 річного віку (3,9%).

Діти з низькою успішністю навчання частіше за інших вказують, що дорослі ховають їхні речі (в 7% випадків порівняно з 3,8% учнів із задовільною успішністю,

2,1% - із доброю та відмінною успішністю) та не купують вкрай необхідних для них речей (14% проти 3%-7% учнів інших груп). Частота випадків примусу в школі до праці у вигляді покарання також знижується із зростанням успішності навчання (з 9% до 0,1%).

Надмірний контроль за використанням кишенькових грошей рівною мірою властивий сім'ям з різним матеріальним статком (ніколи не використовують ці гроші на свій розсуд від 6% до 9% дітей). Виключення складають лише діти із найбідніших сімей, з яких 20% повідомили про подібний стан речей.

Батьки, які мають лише середню освіту, частіше за інших не купують своїм дітям необхідні речі (в 10% порівняно з 4% сімей, де батьки мають вищу та середню спеціальну освіту), діти таких батьків частіше зимушені працювати замість відвідування школи (в 6% випадків порівняно з 2,4%).

2.3. Психологічне насильство

Відповідно до Закону України «психологічне насильство в сім'ї» визначено як «насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю».

Форми психологічного насильства щодо дитини також можуть проявлятися у наступних формах:

- словесні образи, лайка, крик;
- бойкотування (з дитиною не спілкуються, щоб провчити, покарати за неналежну поведінку);
- нехтування, образа переконань, що мають цінність для дитини;
- приниження, неконструктивна і безпідставна критика;
- маніпуляція почуттями дитини чи самою дитиною у конфліктах між дорослими;
- залякування, погрози;
- шантажування, переслідування;
- виклик почуття провини, невпевненості;
- ігнорування почуттів;
- ізоляція від оточуючих, зовнішнього світу;
- заборона бачитись / спілкуватись із рідними чи близькими людьми.

Одним із завдань даного дослідження було з'ясувати, з якими ситуаціями психологічного насильства стикаються в дитинстві. В ході опитування респондентам не ставили прямого запитання, чи зазнавали вони психологічного насильства. Разом з тим анкета містила такі запитання, які стосувались їхнього особистого досвіду перебування у ситуаціях, пов'язаних із психологічним насильством в дитинстві (для дорослих) та на даному етапі (для дітей). Пропоновані варіанти відпо-

відей були наступними: «ніколи» / «інколи» / «часто» / «завжди». Серед ситуацій, пов'язаних з психологічним насильством, було виділено наступні:

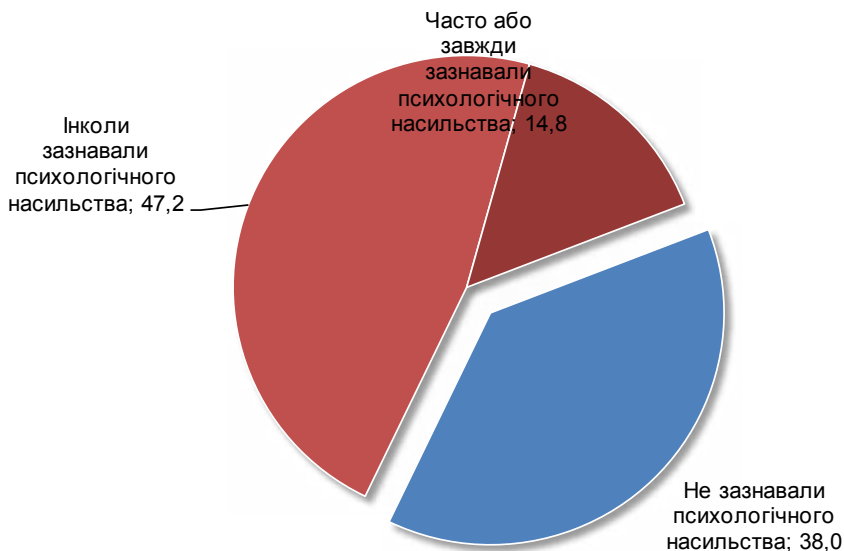
- вдома дорікають, що дитина забагато їсть;
- вдома називають бразливими, принизливими словами;
- вдома зривають злість на дитині (іншому члені сім'ї, домашній тварині);
- коли батьки (опікуни) або родичі сваряться, один з них змушує дитину його (її) підтримувати;
- через (тяжкі) конфлікти вдома дитині хочеться втекти, завдати собі фізичної шкоди або покінчити самогубством;
- в якості покарання з дитиною вдома припиняють спілкування або ігнорують;
- життя дитини не цікавить її батьків (опікунів);
- батьки (опікуни) занадто контролюють життя дитини;
- в присутності дитини батьки (опікуни) або родичі лихословлять, обзивають один одного.

Тут аналогічно спочатку респондентів було розподілено на групи: на тих, хто в дитинстві ніколи не зазнавав психологічного насильства, тих, хто інколи мав такий досвід, та тих, хто часто або завжди опинявся принаймні в одній із зазначених ситуацій психологічного насильства.

За результатами опитування виявилось, що 15% сучасних дорослих в своєму дитинстві доволі часто потерпали від психологічного насильства в тій чи іншій його формі, а 47% не стикались з ним ніколи (Діаграма 2.3.1 (дорослі)).

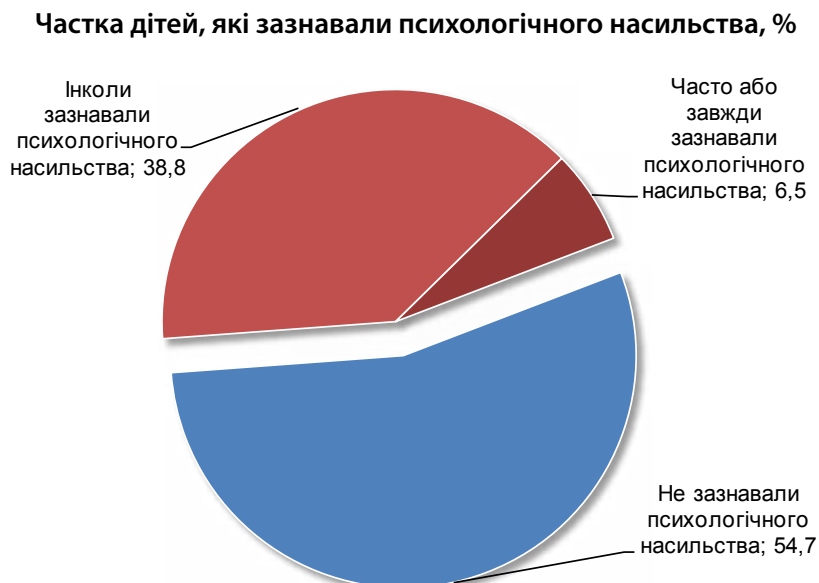
Діаграма 2.3.1 (дорослі)

Частка дорослих, які зазнавали психологічного насильства в дитинстві, %

39% дітей зазначили, що вони потерпають від тої чи іншої форми психологічного насильства, а 7% відчують це часто або завжди (Діаграма 2.3.1 (діти)).

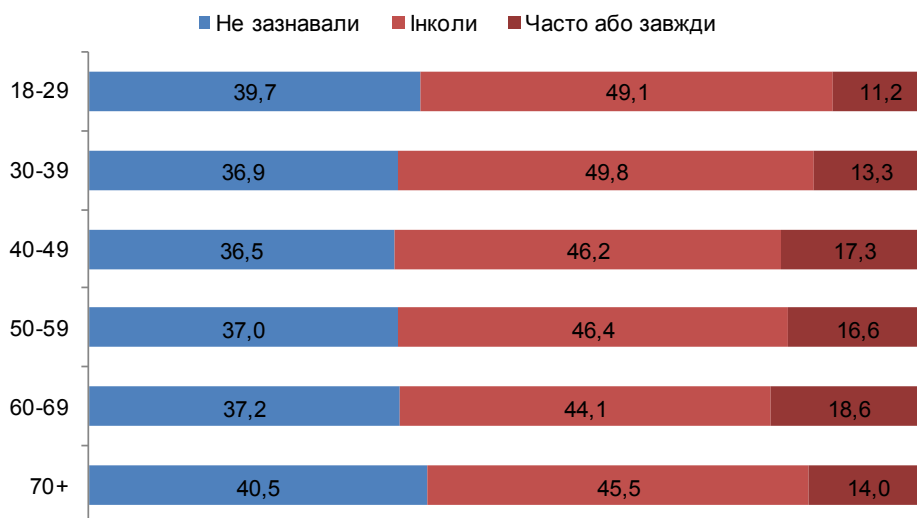
Діаграма 2.3.1 (діти)

Якщо про економічне насильство в своєму дитинстві старші за віком респонденти згадували частіше, то психологічне насильство більш-менш рівномірно поширене серед різних за віком осіб (Діаграма 2.3.2 (дорослі)).

Діаграма 2.3.2 (дорослі)

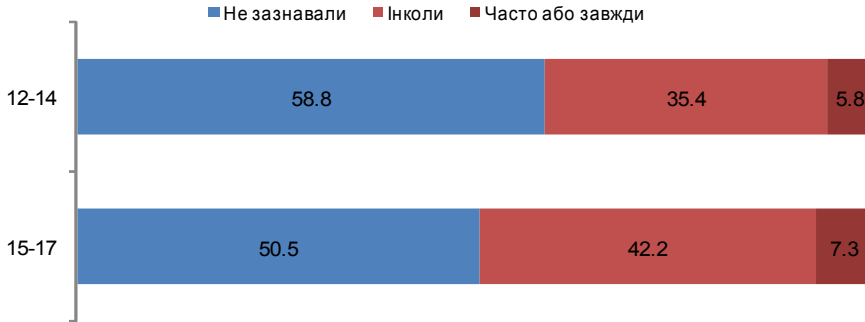
**Частка дорослих, які зазнавали психологічного насильства у дитинстві, %
(залежно від вікової групи)**

Діти страшого віку помітно частіше потерпали від психологічного насильства, хоча б інколи з ним стикались 50% дітей віком 15-17 років та 41% серед дітей віком 12-14 років (Діаграма 2.3.2 (діти)).

Діаграма 2.3.2 (діти)

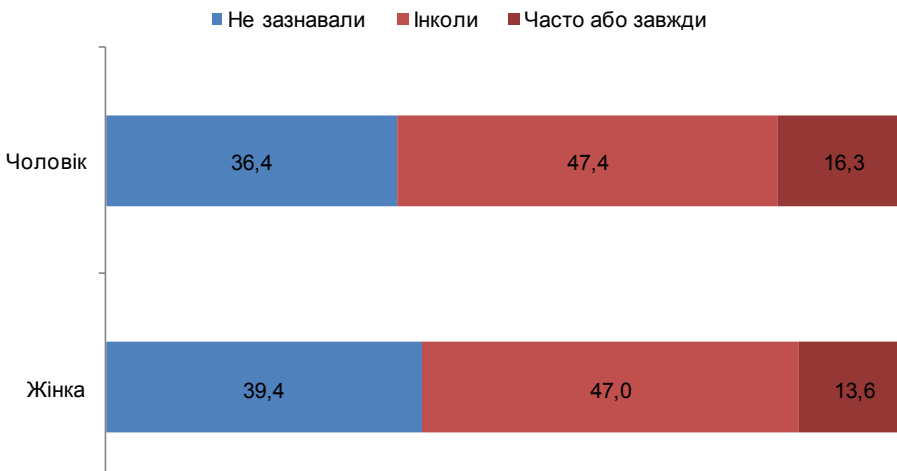
**Частка дітей, які зазнавали психологічного насильства, %
(залежно від вікової групи)**

Як чоловіки, так і жінки майже однаковою мірою ставали жертвами психологічного насильства в своєму дитинстві (Діаграма 2.3.3 (дорослі)).

Діаграма 2.3.3 (дорослі)

**Частка дорослих, які зазнавали психологічного насильства у дитинстві, %
(залежно від статі)**

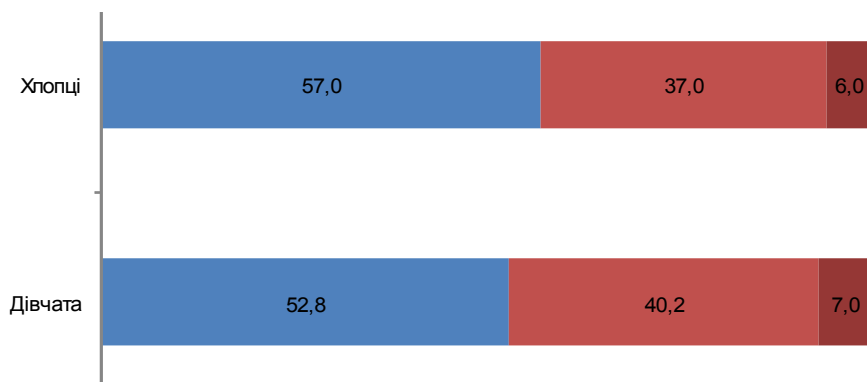

Серед дітей (Діаграма 2.3.3 (діти)) дівчата дещо частіше за хлопців страждають від психологічного насильства: 47% згадали, що інколи вони були в таких ситуаціях, серед хлопців цей показник дорівнює 43%.

Діаграма 2.3.3 (діти)

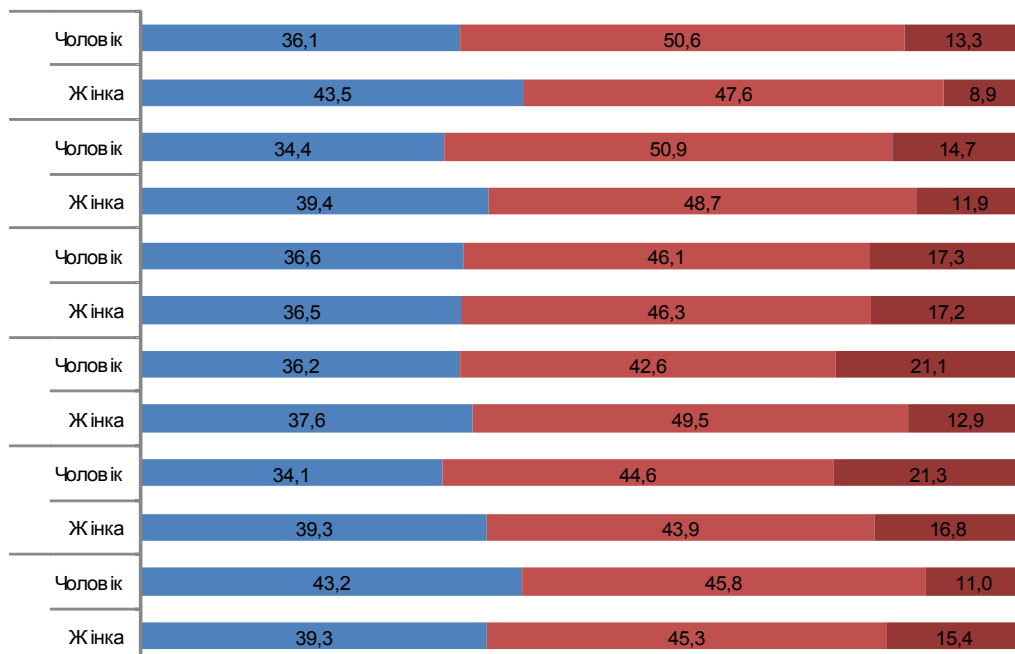
Частка дітей, які зазнавали психологічного насильства, %
(залежно від статі)

Загалом серед представників різних вікових груп рівень психологічного насильства відрізняється не значно. Серед чоловіків його в дитинстві зазнавали частіше сучасні 60-69-річні респонденти – 66%, менше про це повідомили в найстаршій віковій групі (віком 70 років і старше) – 46% респондентів. Серед жінок найбільше від цього дитинства потерпали сучасні 40-49-річні жінки – 64%, жінки наймолодшої вікової групи з ним стикались найменше – 57%.

Діаграма 2.3.3.1 (дорослі)

Частка дорослих, які зазнавали психологічного насильства у дитинстві, %
(серед чоловіків / жінок відповідної вікової групи)

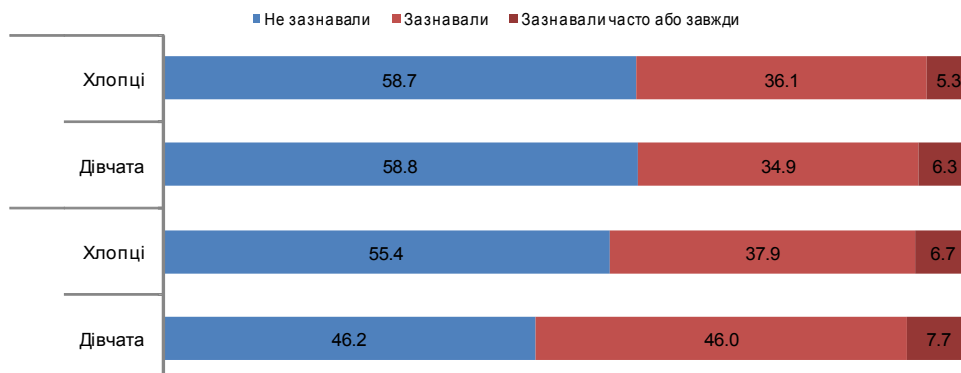

Частіше психологічного насильства зазнавали дівчата старшого віку порівняно з молодшими – 46% та 35% відповідно. У хлопців різниця є несуттєвою.

Загалом про психологічне насильство частіше повідомляли хлопці та дівчата віком 12-14 років, ніж 15-18-річні.

Діаграма 2.3.3.1 (діти)

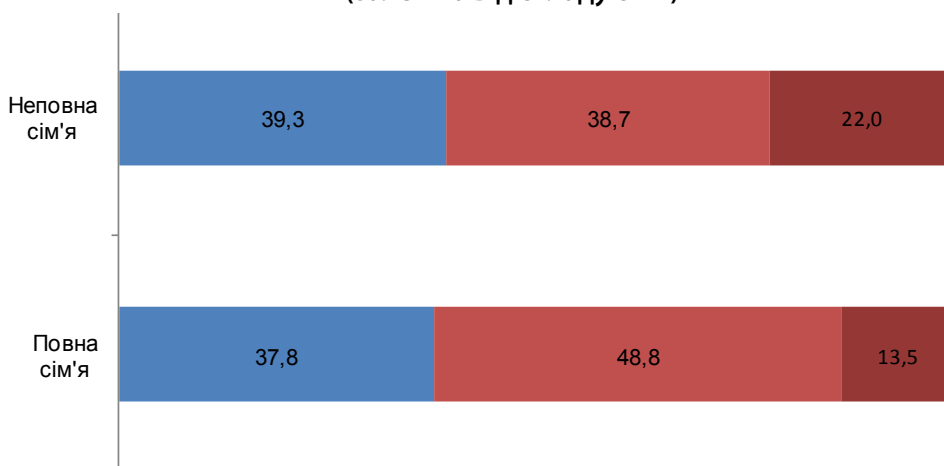
**Частка дітей, які зазнавали психологічного насильства, %
(серед хлопців / дівчат відповідної вікової групи)**

Психологічного насильства в рівній мірі хоча б інколи зазнавали ті дорослі, які в дитинстві проживали у повних та неповних сім'ях – 62% та 61% відповідно. Але виховувались в атмосфері психологічного насильства з них ті, хто зростав в неповних сім'ях, особливо з невелиткими матеріальними статками (22% порівняно з 14% дорослих з повних сімей) (Діаграма 2.3.4 (дорослі)).

Діаграма 2.3.4 (дорослі)

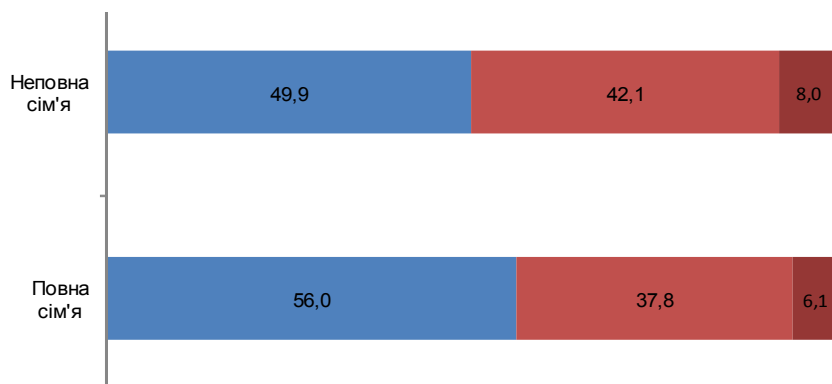
**Частка дорослих, які зазнавали психологічного насильства у дитинстві, %
(залежно від складу сім'ї)**

Діти, які проживають у неповних сім'ях, зазнавали психологічного насильства у 50% випадків порівняно з 44% дітей з неповних сімей (Діаграма 2.3.4 (діти)).

Діаграма 2.3.4 (діти)

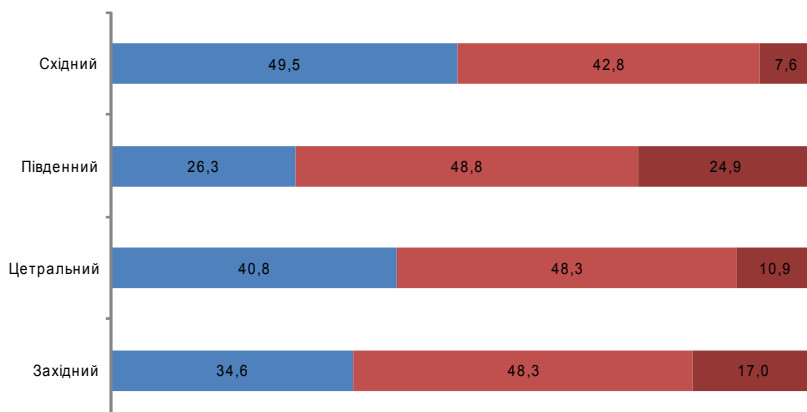
**Частка дітей, які зазнавали психологічного насильства, %
(залежно від складу сім'ї)**

У регіональному аспекті було виявлено певну специфіку психологічного насильства: частіше від нього потерпали мешканці Півдня України – 74% зазнавали його хоча б інколи (зокрема, з 25% це траплялось часто або завжди) та Заходу – 65% (зокрема, 7% часто або завжди).

Діаграма 2.3.4.1 (дорослі)

**Частка дорослих, які зазнавали психологічного насильства у дитинстві, %
(залежно від макрорегіону проживання)**

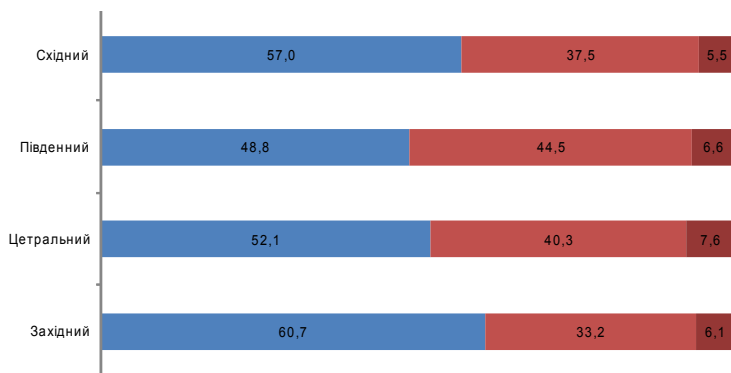

Як і в ситуації з дорослими, частіше за інших психологічного насильства зазнавали діти із Південного регіону – хоча б інколи це траплялось з 51% опитаних (зокрема, в 7% це траплялось часто або завжди). На відміну від дорослих, діти із Західного

регіону найменше страждали від вчинення психологічного насильства – інколи його зазнавали 39% (зокрема, 6% часто або завжди).

Діаграма 2.3.4.1 (діти)

**Частка дітей, які зазнавали психологічного насильства, %
(залежно від макрорегіону проживання)**

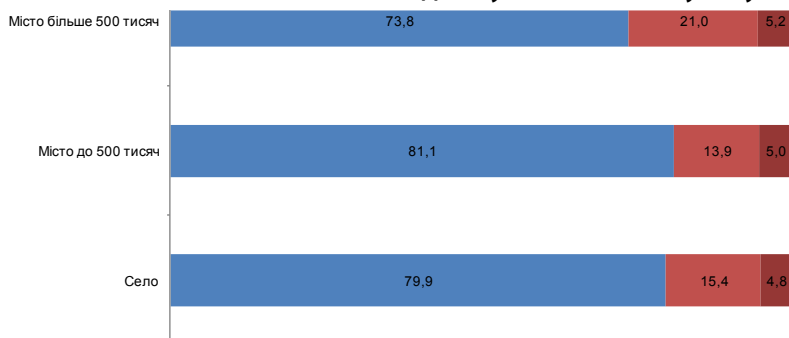

Після аналізу отриманих даних не було виявлено прямого зв'язку між випадками психологічного насильства та типом населеного пункту, в якому проживає респондент, – дорослі респонденти із населених пунктів різного розміру майже однаковою мірою зазнавали психологічного насильства у дитинстві. Жителі сільської місцевості дещо частіше скаржились на психологічне насильство (76,4%) порівняно з жителями міст (60%), при цьому найсуттєвіші відмінності серед сімей, які належать до бідної та незаможної груп.

На відміну від економічного насильства, яке не пов'язане із місцем проживання дитини, частота випадків психологічного насильства певною мірою пов'язана з типом населеного пункту. Діти з міст з населенням понад 500 тисяч мешканців частіше зазнають психологічного насильства, ніж їхні однолітки з інших населених пунктів (Діаграма 2.3.4.2 (діти)) – таких 50%, серед них часто або завжди насильства зазнавали 6%. На другому місці кратністю випадків – діти з сіл, на третьому – з міст із населенням до 500 тисяч мешканців.

Діаграма 2.3.4.2 (діти)

**Частка дітей, які зазнавали психологічного насильства, %
(залежно від типу населеного пункту)**

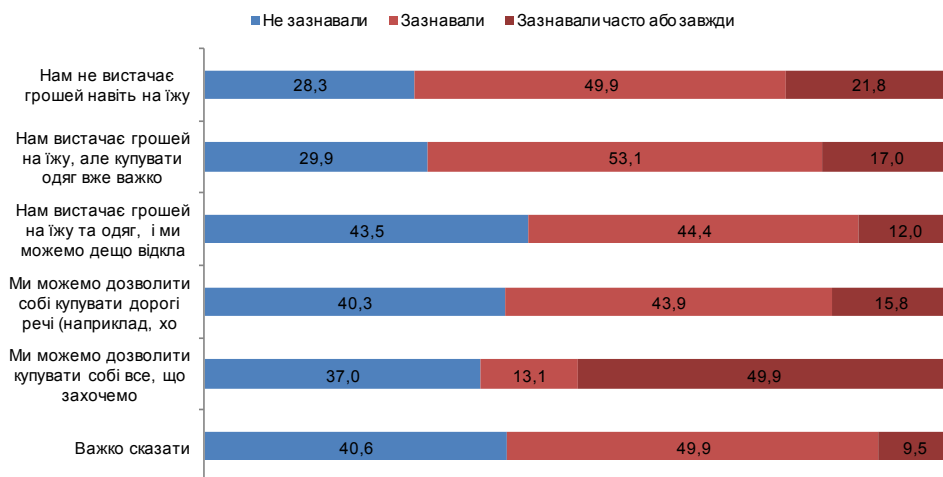

Було виявлено деякий зв'язок між психологічним насильством у дитячому віці та самооцінкою фінансового становища, яке тоді було у родині (Діаграма 2.3.4.3 (дорослі)). Про психологічне насильство, яке траплялось з ними хоча б інколи, повідомили дорослі жителі України, які оцінили фінансове становище своєї родини у дитинстві як таке, коли «не вистачало грошей навіть на їжу» (72%), «вистачало грошей на їжу, але купити одяг вже складно» (70%), в тих родинах, де вистачало на їжу та одяг і вони могли відкладати гроші (56%). В тих родинах, де могли собі дозволити купувати все, що хочеться, від психологічного насильства страждали 49%.

Таким чином, чинник матеріального добробуту не настільки впливає на вчинення психологічного насильства, як у випадку фізичного та економічного насильства, проявляється не в кожному поколінні опитаних і не в кожному регіоні.

Діаграма 2.3.4.3 (дорослі)

Частка дорослих, які зазнавали психологічного насильства у дитинстві, %
(залежно від самооцінки фінансового становища)

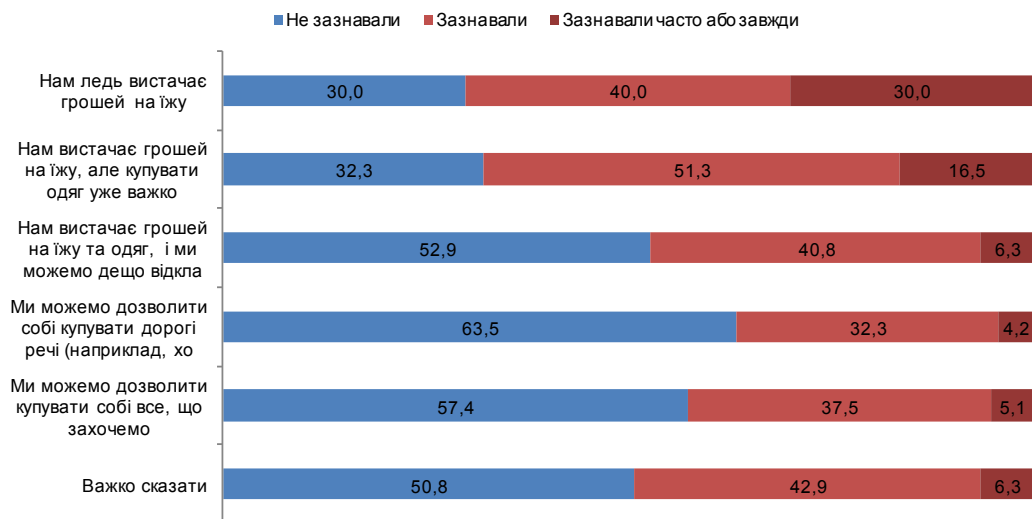

Серед дітей теж прослідковується тісний зв'язок між психологічним насильством та самооцінкою фінансового становища родини (Діаграма 2.3.4.3 (діти)). З покращенням рівня добробуту сім'ї знижується частка дітей, які повідомляли про психологічне насильство. Ті з них, де в родинах «не вистачає грошей навіть на їжу», від психологічного насильства страждали 70% (зокрема, 30% часто і завжди), в родинах, де «вистачає на їжу, але купувати одяг вже складно» – 68% (зокрема, 17% часто і завжди), в родинах, які «можуть дозволити купувати собі дорогі речі», – 37%

Згідно з отриманими даними зі зростанням матеріального добробуту сімей знижується частка тих, хто відчував себе знехтуваним, мав менше свободи порівняно із однолітками.

Діаграма 2.3.4.3 (діти)

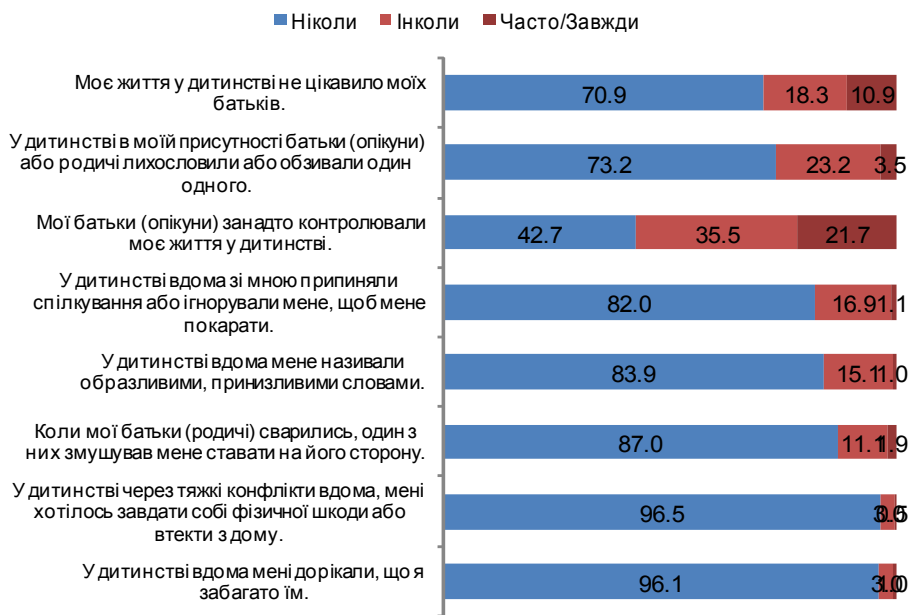
Частка дітей, які зазнавали психологічного насильства, %
(залежно від самооцінки фінансового становища)

Серед окремих форм психологічного насильства у дитинстві сучасних дорослих найпоширенішим виявилось те, що батьків не цікавило їхнє життя – 29%, зокрема, зазнавали таких ситуацій часто або завжди 11%. Також батьки у їхній присутності доволі часто лихословили або обзивали один одного – це траплялось з 27% опитаних (з них 4% чули це часто або завжди). 22% дорослих українців у своєму дитинстві часто або завжди зазнавали надмірного контролю із боку батьків, 23% чули від учителів у школі образливі зауваження.

Діаграма 2.3.5 (дорослі)

Розповсюдженість окремих форм психологічного насильства, %

Про ігнорування з боку батьків частіше за інших повідомляли мешканці Південного регіону (37% порівняно із 24%-30% мешканців інших регіонів), про лихослів'я батьків в присутності дітей – Західного і Центрального (по 30% порівняно з 23%-24% в інших регіонах), про надмірний контроль – Південного (63% порівняно з 52-56% інших). Інші прояви психологічного насильства приблизно однаково були поширені в різних регіонах.

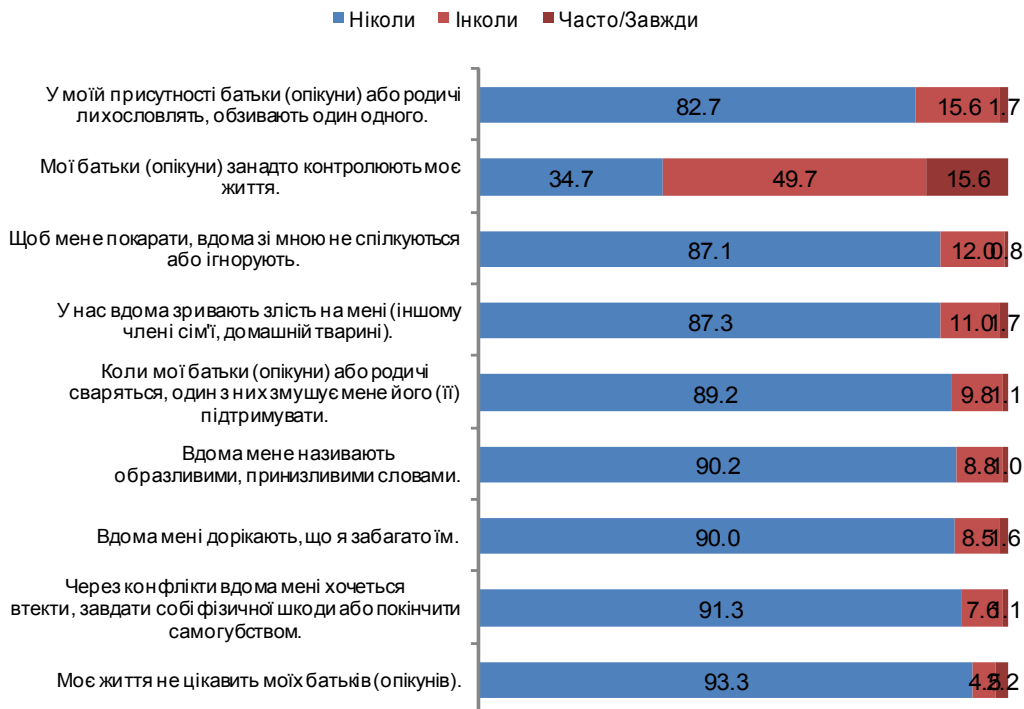
Обзивали одне одного в присутності дитини частіше батьки з сільських сімей (в 33% випадків порівняно з 24% міських жителів). З іншого боку, міські жителі частіше скаржидись на меншу свободу порівняно з іншими (в 47% випадків порівняно з 43%).

Про те, що у дитинстві їхнє життя не цікавило батьків, частіше за інших відзначили дорослі, які виховувались у неповних сім'ях (39% випадків порівняно з 27%), також ці респонденти зазначали, що у них було менше свободи (52% порівняно з 45%, які виховувалися у повних сім'ях).

Найпоширенішими для сучасних дітей виявились ті самі ситуації, про які згадували дорослі: батьки або інші родичі лихословили або обзивали одне одного в присутності 17% дітей, надмірно контролювали 16% дітей, з 13% батьки припиняли спілкування в якості покарання, на 12% зривали злість, 9% через конфлікти вдома хотіли втекти, при цьому частіше про такі ситуації повідомляли дівчата (10% порівняно з 4% хлопців). Також дівчат частіше ігнорують у виховних цілях (15% порівняно з 10% хлопців) та зривають на них злість (15% порівняно з 9%) (Діаграма 2.3.5 (діти)).

Діаграма 2.3.5 (діти)

Розповюдженість окремих форм психологічного насильства, %

Діти віком 12-14 років дещо частіше 15-17-річних стикаються з лихослів'ям дорослих (в 20% випадків порівняно з 15%), з ігноруванням (в 15% порівняно з 10%), на них дещо частіше зривають злість (15% порівняно з 11%).

Зі зниженням успішності навчання збільшується частка тих учнів, які повідомили про відсутність інтересу з боку батьків (з 3% у відмінників до 26% у учнів, які навчаються незадовільно), та тих, кого образжають принизливими словами (7% до 16%). Проте з точки зору дітей надмірність батьківського контролю не залежить від їхнього віку та успішності навчання.

Із покращенням добробуту сім'ї поступово зменшується частка дітей, які скаржаться на лихослів'я дорослих (з 44% у найменш забезпечених до 7% забезпечених), ігнорування дітей для покарання (з 30% до 11%), на кому зривають злість (з 56% до 4%), кого обзивають принизливими словами (з 56% до 4%), кому хочеться через конфлікти вдома втекти, завдати собі фізичної шкоди або покінчити життя самогубством (з 44% до 2%), а також тих, хто вважає, що їхнє життя батьків не цікавить (з 30% до 4%).

Суттєвих регіональних відмінностей в поширенні різних форм психологічного насильства над дітьми при опитуванні дітей не виявлено, не виявлено і суттєвої залежності від типу населеного пункту, де проживає дитина, за виключенням того, що батьки дітей із маленьких міст дещо менше лихословлять (в 14% випадків порівняно з 20% серед дітей, що проживають в селах та великих містах).

Частка дітей, які поскаржились на вчинення психологічного насильства зростає зі зниженням успішності навчання (з 43% серед відмінників до 61% серед учнів із незадовільною успішністю навчання). Менше про психологічне насильство сказали діти, чії батьки мають вищу освіту (в 42% випадків порівняно з 48% інших дітей).

2.4 Сексуальне насильство

Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» визначає «сексуальне насильство в сім'ї» як «протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї».

Виділяють контактні форми сексуального насильства та неконтактні (розбещення).

До контактних форм сексуального насильства щодо дитини можуть належати:

- примус до статевих контактів, зґвалтування;
- маніпуляції зі статевими органами дитини чи примус дитини до таких маніпуляцій зі статевими органами іншої особи;
- залучення до порно-індустрії чи секс-бізнесу.

До неконтактних форм сексуального насильства (розбещення) щодо дитини можуть належати:

- демонстрація статевих органів;
- примус до спостереження за статевим контактом кривдника з іншими;
- залучення до перегляду фото/відео, що мають сесуалізований характер;
- підглядання;
- пропозиції сексуального характеру;
- використання сексуалізованої лексики (непрстойних слів, які характеризують статеві органи чи контакти).

У перебігу опитування респондентам не ставилося пряме запитання – чи зазнавали вони сексуального насильства, але ставилися такі запитання, які стосуються їхнього особистого досвіду перебування у ситуаціях, пов'язаних із сексуальним насильством в дитинстві (для дорослих), та зараз (для дітей). Варіанти відповідей були наступними: «ніколи» / «інколи» / «часто» / «завжди».

Серед ситуацій сексуального насильства, до яких потрапляли діти у віці 12-17 років та доросле населення у своєму дитинстві (до 18 років), в дослідженні було виділено наступні:

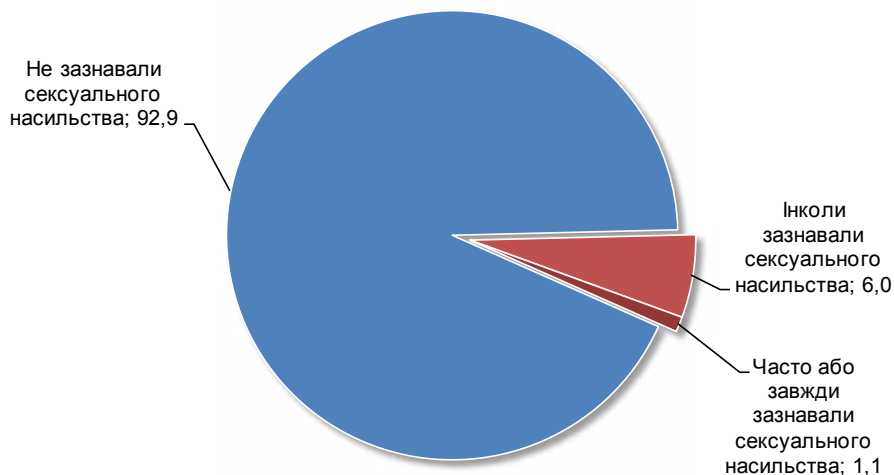
- їхні оголені інтимні частини тіла фотографували або знімали на відео;
- дорослі (старші 18 років) пропонували дитині показати свої статеві органи, торкнутись до їхніх оголених інтимних частин тіла або вступити з ними у статеві відносини;
- дитина за винагороду дорослих (старші 18 років) погоджувалась показувати свої статеві органи, торкатись до оголених інтимних частин тіла дорослих або вступати з ними у статеві відносини.
- дитину змушували вступати у статеві відносини з дорослими та тримати це у таємниці;
- чужі люди робили дитині непристойні пропозиції в інтернеті (на форумах, в чатах, соціальних мережах, електронною поштою тощо), телефоном або у листах;
- дорослі (окрім медичних працівників та батьків у ранньому дитинстві) торкались статевих органів дитини всупереч її волі;
- дитині робили непристойні пропозиції (наприклад, підглядати за іншими в туалеті, знімати спідню білизну);
- до 18 років дитині довелось вступити у статеві відносини з дорослими (особами старшими 18 років), торкатись їхніх статевих органів, демонструвати їм свої оголені інтимні частини тіла;
- вдома дитині доводилось вступати в статеві відносини з дорослими або торкатись їхніх статевих органів;
- вдома в дитини прийнято називати статеві органи і сексуальні відносини непристойними словами;
- в школі дитині роблять непристойні пропозиції, наприклад, підглядати за іншими в туалеті або зняти спідню білизну;
- в школі дитину силоміць облапували інші учні та торкались її статевих органів;
- інші учні змушували дитину торкатись їхніх статевих органів.

І в даному випадку всіх респондентів було поділено на тих, хто ніколи не зазнавав сексуального насильства, тих, хто інколи мав такий досвід, а також тих, хто часто або завжди опинявся принаймні в одній з таких ситуацій.

7% сучасних дорослих повідомили, що у своєму дитинстві стали жертвами сексуального насильства в тій чи іншій його формі (Діаграма 2.4.1 (дорослі)).

Діаграма 2.4.1 (дорослі)

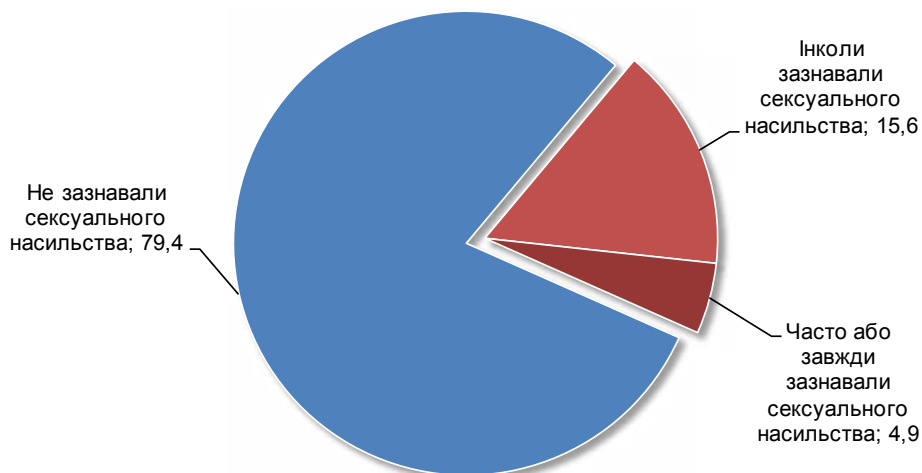
Частка дорослих жителів, які зазнавали сексуального насильства у дитинстві, %

21% дітей зазнавали в тій або іншій формі сексуального насильства.

Діаграма 2.4.1 (діти)

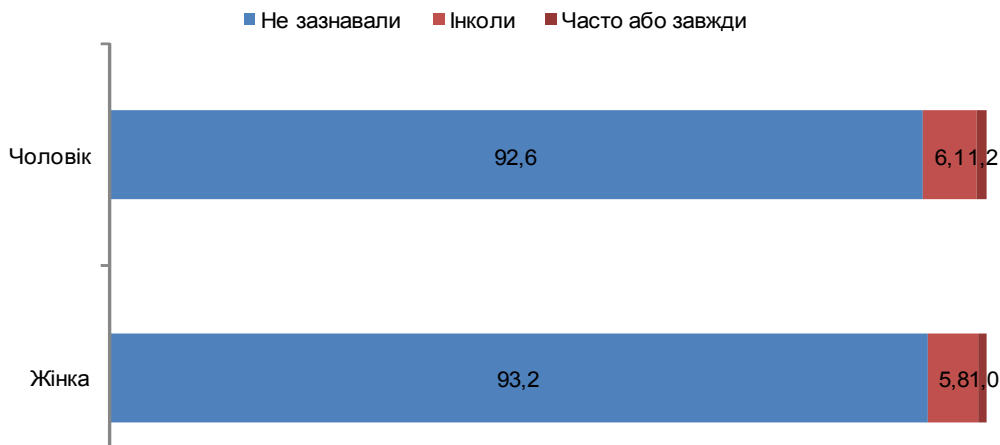
Частка дітей, які зазнавали сексуального насильства, %

Жінки та чоловіки однаково часто потерпали від сексуального насильства в дитинстві – 6,8% та 7,3% відповідно (Діаграмі 2.4.3 (дорослі)).

Діаграма 2.4.3 (дорослі)

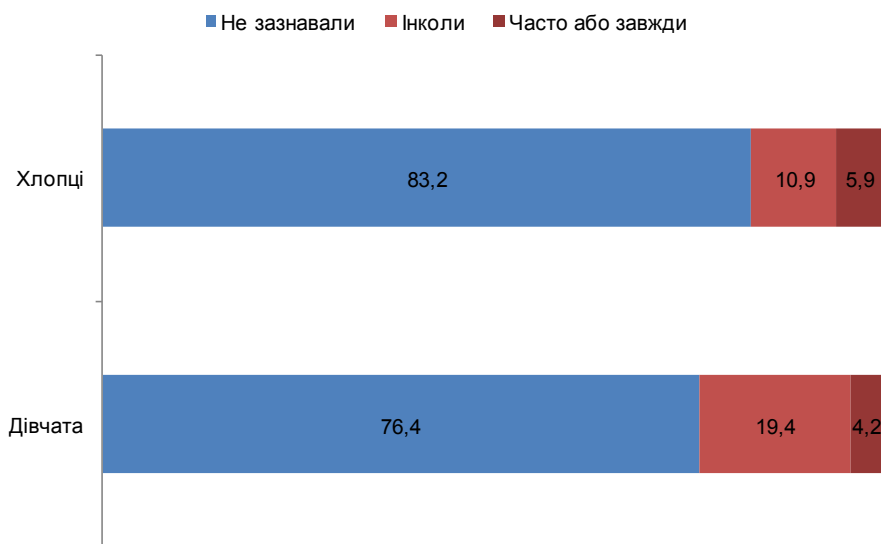
Частка дорослих, які зазнавали сексуального насильства у дитинстві, %
(залежно від статі)

Дічата більше схильні повідомляти про випадки сексуального насильства, про них повідомили 24% порівняно з 17% хлопців. З 24% дівчат 19,4% згадали, що інколи були в таких ситуаціях, 4% часто або завжди. Серед 17% хлопців, які зізнались в цьому, інколи з цим стикались 10,9%, а часто або завжди 6% (Діаграма 2.4.3 (діти)). При цьому більше на сексуальне насильство пожалілись діти 15-17-річного віку (21% хлопців та 27% дівчат), ніж 12-14 років (17% дівчат та 12% хлопців).

Діаграма 2.4.3 (діти)

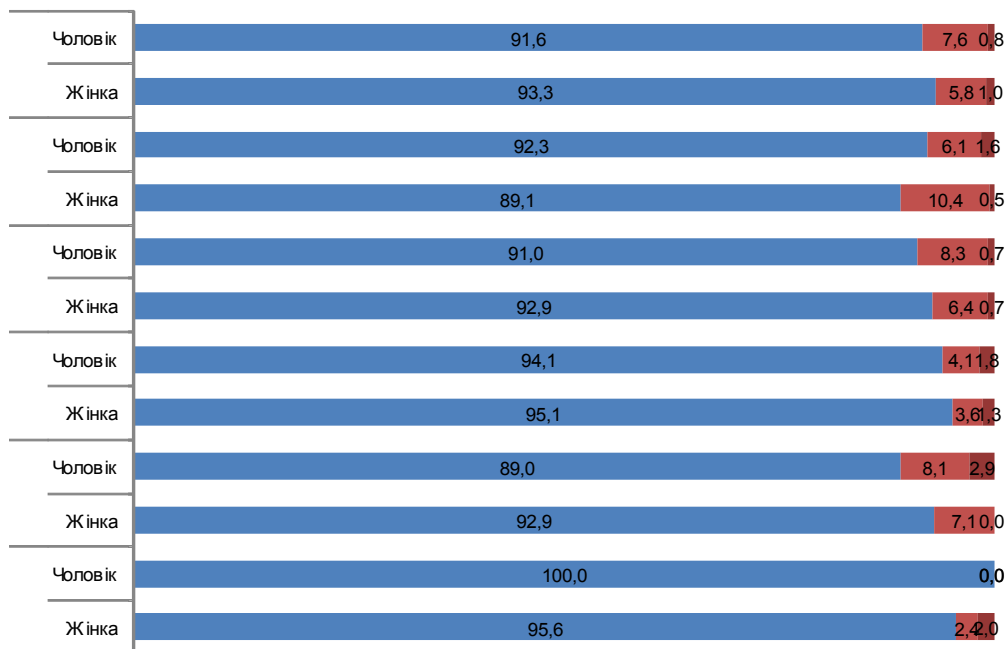
Частка дітей, які зазнавали сексуального насильства, %
(залежно від статі)

У групах дорослих чоловіків та жінок суттєвих відмінностей залежно від віку не спостерігаються. Сексуального насильства у дитинстві зазнавали частіше сучасні 60-69-річні чоловіки (11%) та 30-39-річні жінки (11%). Серед серед тих, хто згадує різні прояви сексуального насильства, найменше представників старшої вікової групи – 4% жінок та жодного чоловіка віком 70 років і старше.

Діаграма 2.4.3.1

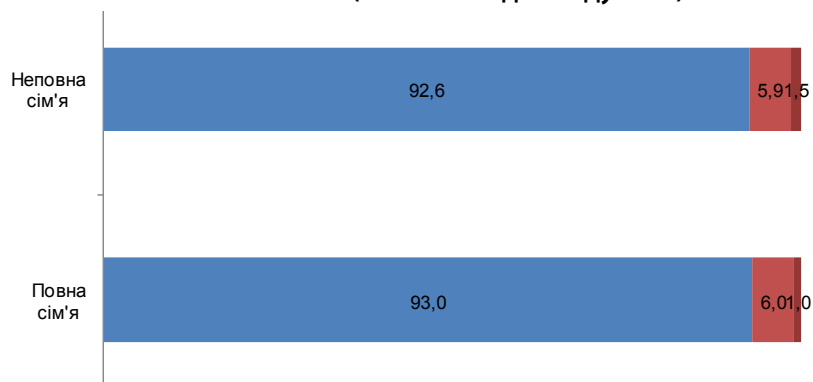
**Частка дорослих, які зазнавали сексуального насильства у дитинстві, %
(серед чоловіків / жінок відповідної вікової групи)**

Серед дорослих осіб, які у дитинстві зростали у повних і неповних сім'ях, досвід ситуацій сексуального насильства приблизно однаковий (Діаграма 2.4.4 (дорослі)).

Діаграма 2.4.4 (дорослі)

**Частка дорослих, які зазнавали сексуального насильства у дитинстві, %
(залежно від складу сім'ї)**

Цю тенденцію можна прослідкувати і на основі аналізу відповідей дітей, які зростають у повних і неповних сім'ях (Діаграма 2.4.4 (діти)). Певні відмінності можна прослідкувати лише серед незаможних сімей, де про такі випадки повідомляли 29% опитаних дітей, серед неповних – 20%.

Діаграма 2.4.4 (діти)

Є певні регіональні особливості розповсюдженості сексуального насильства, якого зазнавали дорослі респонденти: загалом більше випадків зафіксовано в Південному регіоні – 10%, проте серед тих, хто зазнавав його в дитинстві часто або завжди, виявилось більше респондентів у Західному регіоні 2,4% (Діаграма 2.4.4.1 (дорослі)).

Діаграма 2.4.4.1 (дорослі)

**Частка дорослих, які зазнавали сексуального насильства у дитинстві, %
(залежно від макрорегіону проживання)**

Як і дорослі, сексуального насильства зазнавали частіше за інших діти з Південного регіону – 22% та Центрального – теж 22%. Порівняно менше – діти із Західного (19%) та Східного (18%) регіонів.

Діаграма 2.4.4.1 (діти)

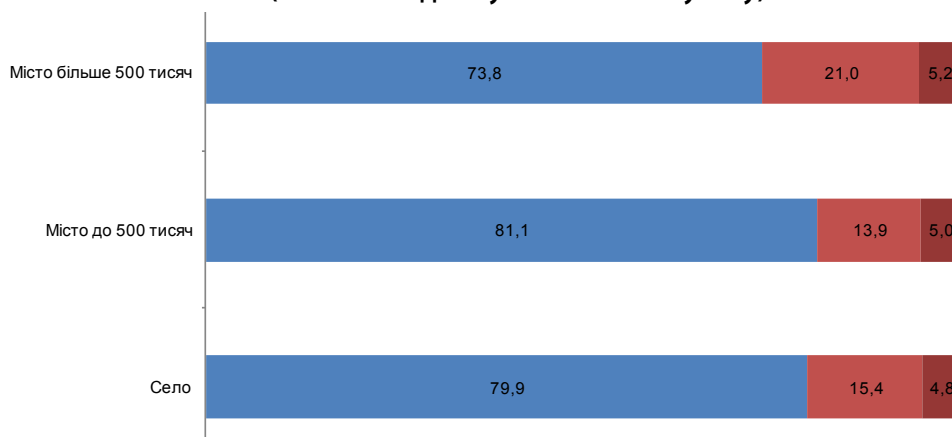
**Частка дітей, які зазнавали сексуального насильства, %
(залежно від макрорегіону проживання)**

Безпосереднього зв'язку між типом населеного пункту, в якому проживав респондент, та випадками сексуального насильства, в дорослого населення не виявлено – респонденти із населених пунктів різного розміру майже однаковою мірою потерпали від нього. У випадку дітей частота випадків сексуального насильства певним чином пов'язана з типом населеного пункту. Діти із міст з населенням понад 500 тисяч мешканців частіше зазнають сексуального насильства (26%), ніж їхні однолітки з інших населених пунктів (Діаграма 2.4.4.2 (діти)): 19% в містах з населенням до 500 тисяч мешканців та 20% селах.

Діаграма 2.4.4.2 (діти)

**Частка дітей, які зазнавали сексуального насильства, %
(залежно від типу населеного пункту)**

Для дорослих було виявлено деякий зв'язок між сексуальним насильством у дитячому віці та самооцінкою фінансового становища, яке тоді було в родині (Діаграма 2.4.4.3 (дорослі)).

Дорослі жителі України, які оцінили фінансове становище своєї родини у дитинстві «не вистачало грошей навіть на їжу» та «вистачало грошей на їжу, але купити одяг вже складно» частіше загалом зазнавали сексуального насильства хоча б інколи – 10% та 9% відповідно, ніж ті, в чийй родині грошей на це вистачало. Мова йде не про відмінності між багатими і бідними сім'ями, а про поступове зменшення поширеності згадок про насильство при покращенні добробуту (в бідних сім'ях – 9,7%, в незаможних – 9%, в сім'ях середнього достатку – 6%, в сім'ях з достатком вище середнього – 5,2%).

Проте тут скоріше можна говорити не про безпосередній вплив заможності родини, а про деякі інші, пов'язані з цим чинники, зокрема, менший рівень ігнорування дитини з боку батьків, всередньому вищий рівень освіти батьків в таких сім'ях і, як наслідок, коректніше батьківське виховання, менша вірогідність того, що в заможніших сім'ях будуть дорослі з девіантною поведінкою, більша прихильність дітей до батьків, солідарність з сім'єю тощо.

Діаграма 2.4.4.3 (дорослі)

**Частка дорослих, які зазнавали сексуального насильства у дитинстві, %
(залежно від самооцінки фінансового становища)**

Аналогічний зв'язок було виявлено між сексуальним насильством над дітьми та самооцінкою фінансового становища родини дитини (Діаграма 2.4.4.3 (діти)).

Насильства зазнавали 30% дітей, які оцінили матеріальний статок сім'ї, де «не вистачало грошей навіть на їжу», та 26% тих, де в родині «вистачало на їжу, але купувати одяг вже складно». Порівняно і ними, діти з більш заможних родин, які «можуть дозволити купувати собі дорогі речі» та «все що захочуть», страждають від сексуального насильства не так часто: по 18% повідомили, що з ними траплялись такі ситуації.

Тенденція до зниження розповсюдженості сексуального насильства над дітьми у зв'язку із покращенням матеріального статку їхніх сімей, дійсно, прослідковується, хоча вона не настільки виражена, як у випадку із іншими видами насильства. Очевидно, це стосується лише окремих неконтактних різновидів сексуального насильства, про які згадувалось на початку підрозділу.

Діаграма 2.4.4.3 (діти)

**Частка дітей, які зазнавали сексуального насильства, %
(залежно від самооцінки фінансового становища)**

Встановлено зв'язок між заможністю сім'ї респондентів та розповсюдженістю різних видів насильства (за даними опитування як дорослих, так і дітей).

Збільшується кількість згадок про сексуальне насильство із зниженням успішності навчання учнів (з 15% у відмінників до 28% в учнів із низькою успішністю навчання), при цьому частка учнів, які «часто» його зазнавали приблизно однакова у всіх групах, крім «двієчників» (3,5%-5% порівняно з 10,5%). Така тенденція може бути пов'язана як із особливостями сімей учнів, сімейного виховання, контролю над дітьми, так і з більшою (вимушеною) орієнтованістю низ коштатусних учнів на ризиковані та девіантні форми поведінки. Згідно з отриманими даними вища освіта хоча б одного з батьків дещо знижує шанси дитини постраждати від сексуального насильства: про випадки насильства повідомляли 19% дітей батьків з вищою освітою та 23% без неї.

В дитинстві сучасних дорослих в абсолютній більшості випадків ситуації сексуального насильства пов'язані тим, що в них вдома статеві органи або відносини називали непристойним словами (3%). Непристойними словами статеві органи частіше називали на Півдні та Заході країни (5%, на Сході – 2,7%, в Центрі – 0,6%), при цьому в більшості випадків у сільських сім'ях (в 4,5% випадках порівняно з 2,2% міських мешканців); також виявилось, що саме в сільських сім'ях виховувалась більшість тих опитаних, хто соромилися запитати в дорослих про статеві відносини (9% порівняно з 5,8% міських), при цьому більшість це боялась зробити в Західному регіоні (15% випадків порівняно з 2%-5% в інших регіонах). По 2% мали досвід сексуальних стосунків із людьми, старшими за 18 років, коли вони самі ще були неповнолітніми, та отримували непристойні пропозиції в інтернеті (років такий досвід мали 3% представників наймолодших вікових груп до 30 до 40 років). Досвід інших ситуацій сексуального насильства мали не більше 1% українців (Діаграма 2.4.5 (дорослі)).

Діаграма 2.4.5 (дорослі)

Розповодженість окремих ситуацій сексуального насильства, %

Оскільки розпусні дії можуть мати як фізичний, так і інтелектуальний характер, то в анкеті містились деякі запитання, які стосувались такого сексуального розбещення. Фізичне розбещення полягає, зокрема, в оголенні статевих органів, торканні до них або інших непристойних дотиках, які спричиняють статеве збудження, навчання онанізму, вчиненні у присутності дитини статевого акту, акту онанізму, задоволенні статевої пристрасті неприродним способом, схиланні або примусі дитини до вчинення певних сексуальних дій. Інтелектуальним розбещенням можна вважати розмови з дитиною на сексуальні теми, характер яких може бути цинічним, присвоєнні грубих або непристойних назв статевим органам або відносинам, розповіді відвертих і натуралістичних сексуальних історій, фотографування дітей або спільно з дітьми в різних сексуальних позах, демонстрацію порнографічних об'єктів, тощо.

В ході опитування лише жінки зізнались, що в дитинстві дорослі всупереч їхній волі доторкались їхніх статевих органів (0,6%), що вони погоджувались на секс за винагороду (0,2%), що їх силоміць примушували вступати в сексуальні відносини з дорослими та тримати це у таємниці (0,3%), що їм вдома доводилось вступати в статеві відносини з дорослими (0,1%). Частіше за чоловіків жінки зазначали, що в школі їх облапували або доторкались до їхніх статевих органів (1,7% жінок порівняно з 0,3% чоловіків), примушували доторкатися до статевих органів інших осіб (0,4% порівняно 0,1%).

Про те, що їм доводилось вступати в сексуальні відносини з дорослими або доторкатися їхніх статевих органів, в дитинстві їх оголені інтимні частини тіла фотографували або знімали на відео, пропонували оголитись або підглядати, робили непристойні пропозиції в інтернеті, телефоном або в листах, зізнались чоловіки і жінки майже рівною мірою. При цьому чим меншим був вік опитаних, тим більше серед них виявилась частка тих, хто повідомив про такі випадки. При цьому в статеві відносини з дорослими в дитинстві частіше вступали опитані, які виховувались в повних сім'ях (2,1% порівняно з 0,8% дітей з неповних сімей).

В статеві відносини з дорослими в дитинстві дещо частіше за інших доводилось вступати опитаним Східного – 3,5% та Центрального регіонів – 2%, в інших – 1,2%.

Аабсолютна більшість випадків сексуального насильства над дітьми (14%) була пов'язані з тим, що чужі люди робили їм непристойні пропозиції в інтернеті (на форумах, в чатах, соціальних мережах, електронною поштою тощо), телефоном або у листах. 5% повідомили про те, що хоча б інколи вони чули, як вдома називали статеві органи і сексуальні відносини непристойними словами. 2% зазнались, що дорослі (старші 18 років) пропонували показати їм свої статеві органи, торкнутись до їхніх оголених інтимних частин тіла або вступити з ними у статеві відносини, 2% також зазначило, що їх облапували у школі. Решта ситуацій, в які потрапляли діти, не перевищує 1% (Діаграма 2.4.5 (діти)).

Діаграма 2.4.5 (диму)

Розповсюдженість окремих ситуацій сексуального насильства, %

Деякі інші тенденції виявлено в результаті опитування дітей. Дівчата частіше за хлопців зазначали, що в школі їх облапували та доторкалися до їхніх статевих органів (в 2,1% випадків порівняно з 0,8% відповідей хлопців), а також те, що чужі люди роблять їм непристойні пропозиції в інтернеті (19,2% порівняно з 8,2% хлопців). Хлопці частіше вказують на брутальне ставлення до статевого життя та статевих органів в сім'ї (6,8% порівняно з 3% дівчат). Учні віком 15-17 років порівняно з 12-14-річними частіше отримували пропозиції від дорослих вступити в статеві стосунки (4% та 1% відповідно), а також потерпали від домагань в інтернеті (18,5% та 10% відповідно).

З різними проявами сексуального насильства учні зустрічаються незалежно від успішності навчання.

Частка учнів, які повідомили про те, що стикались з пропозиціями дорослих вступити у статеві відносини поступово зменшується залежно від матеріального статусу їхніх сімей: від 6% дітей з незаможних до 2% заможних сімей. Очевидно, саме цей прояв сексуального насильства вніс найбільший вклад в залежність частоти сексуального насильства від статусу сім'ї, а отже мову можна вести або про стигматизацію дітей із незаможних сімей, або про недостатність контролю над ними.

СТАВЛЕННЯ ДОРОСЛИХ ДО ЗАСТОСУВАННЯ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИК, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НИМ

Цей розділ присвячений тому, наскільки з точки зору дорослих поширене застосування насильства щодо дітей та його виправданість.

3.1. Фізичне насильство

Для вивчення ставлення до фізичного насильства щодо дітей респондентам ставилися три запитання, які передбачали варіанти відповіді «так» або «ні» на наступні твердження:

- я караю дітей із застосуванням фізичної сили;
- традиційні методи виховання дітей (наприклад, стояння у кутку) – ефективні та перевірені часом;
- виховання дітей в сім'ї не може бути ефективним без фізичного покарання.

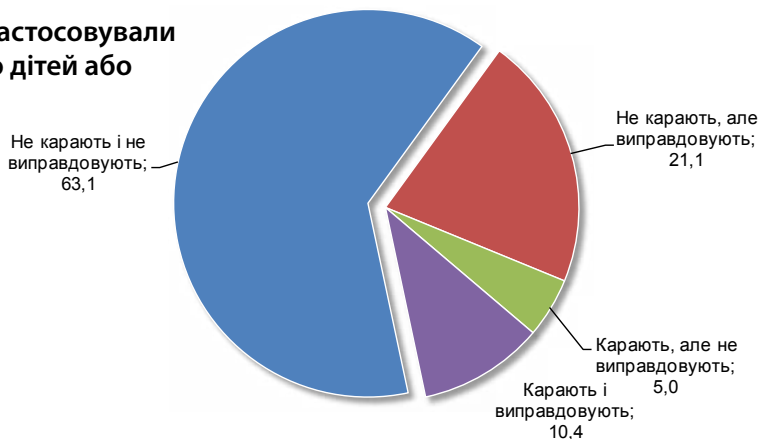
Респондентів було поділено на тих, хто:

- мав досвід фізичного покарання дітей та виправдовує відповідні методи;
- мав досвід фізичного покарання дітей, але не виправдовує такі методи;
- не мав досвіду фізичного покарання дітей, але виправдовує такі методи;
- не мав досвіду фізичного покарання дітей та не виправдовує такі методи покарання.

Більше половини українців (63%) не карали дітей із застосуванням фізичної сили і не виправдовують фізичні покарання як ефективний метод виховання, 21% – самі фізично дітей не карали, але переконані, що без фізичного покарання виховання не може бути ефективним, 10% – карають і виправдовують, ще 5% – карають, але не виправдовують фізичних покарань (Діаграма 3.1.1).

Діаграма 3.1.1

Частка дорослих, які застосовували фізичне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, %

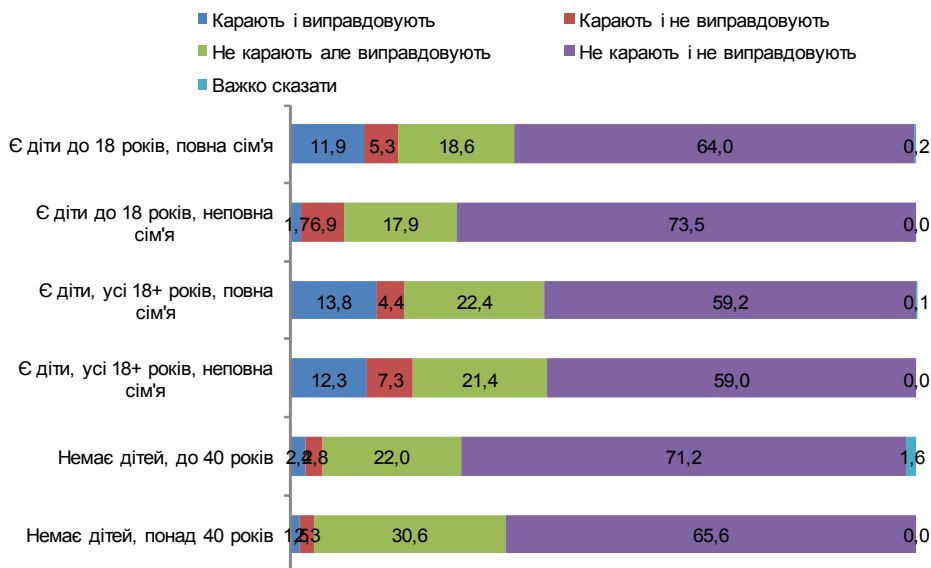
Серед тих, хто зараз має дітей до 18 років і проживає у повній сім'ї (разом у вибірці таких 29%), 12% карають дітей із застосування фізичної сили і виправдовують застосування фізичного насильства щодо дітей, 5% – дітей карають, але такий спосіб покарання не виправдовують, 19% – не карають дітей фізично, але погоджуються із тим, що це ефективний метод покарання, 64% – не карають дітей із застосуванням фізичної сили і не виправдовують такий метод покарання (Діаграма 3.1.2). Подібні співвідношення підтверджуються і для повних сімей із дорослими дітьми старшими за 18 років.

Проте серед респондентів з неповних сімей з дітьми до 18 років частка тих, хто має досвід фізичного покарання дітей і виправдовує цей метод, менша.

Майже третина (31%) опитаних вважають, що виховання дітей у сім'ї не може бути ефективним без фізичного покарання, а 15% зізналися, що самі застосовують фізичні покарання.

Діаграма 3.1.2

Частка дорослих, які застосовували фізичне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, % (залежно від наявності дітей)

Хоча з часом зменшується частка тих, хто застосовує фізичне насильство щодо дітей або виправдовує його, проте навіть серед наймолодших українців (віком до 30 років) 5% самі вдавалися до такого покарання і виправдовують його, 4% самі вдавалися до покарання, але не виправдовують його (тобто 9% молодих українців вдаються до фізичних покарань). 22% – не карають дітей із застосування фізичної сили, але виправдовують такий спосіб виховання, а 68% – не карали дітей із застосування фізичної сили і не вважають фізичне насильство ефективним для виховання (Діаграма 3.1.3).

Діаграма 3.1.3

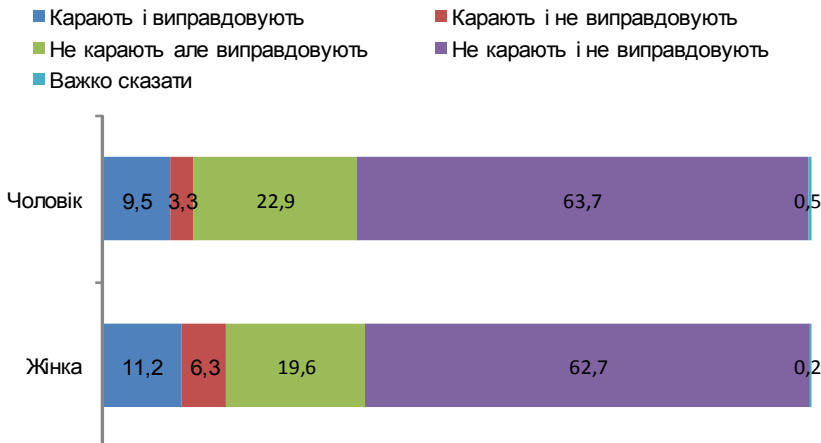
Частка дорослих, які застосовували фізичне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, % (залежно від вікової групи)

Зі зростанням віку опитаних збільшується як частка тих, хто застосовував або застосовує фізичні покарання (з 9% до 19%), так і тих, хто виправдовує фізичні покарання (з 28% до 37%).

Діаграма 3.1.4

Частка дорослих, які застосовували фізичне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, % (залежно від статі)

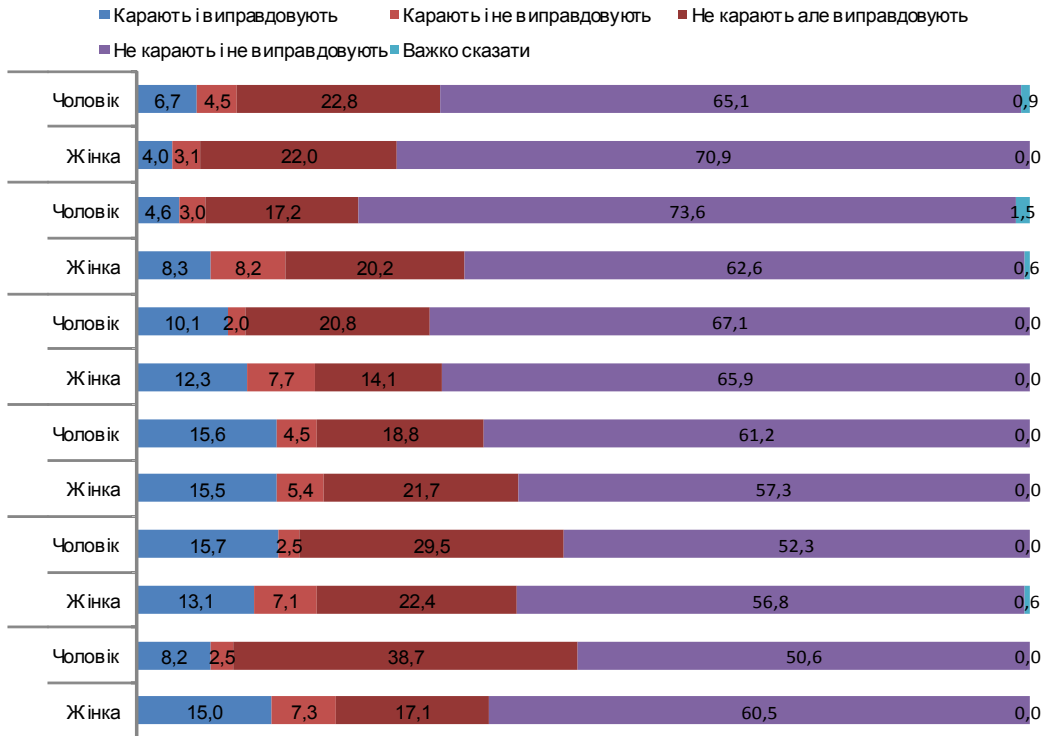
Як можна бачити на Діаграмі 3.1.4, серед жінок більше тих, хто застосовував або застосовує фізичні покарання (17,5% порівняно з 13%). Частка тих, хто виправдовує його, суттєво не відрізняється. Разом з тим, серед жінок виявилось вдвічі більше таких, хто застосовує фізичні покарання, проте не виправдовує цього.

Суттєве зростання у застосуванні фізичних покарань за віком опитаного спостерігається лише у жінок (зростають з 7% до 22%), між віковими групами чоловіків характерні коливання з 11% до 20% (Діаграми 3.1.4.1). У виправданні фізичних покарань простежується зворотна тенденція – з віком воно поступово зростає серед чоловіків (з 30% до 47%), проте коливається серед жінок – від 26% до 37%.

Найбільш значні розбіжності було зафіксовано у вікових групах 30-39 років – жінки більше за чоловіків карають дітей із застосуванням фізичної сили та виправдовують це (16% порівняно з 7% відповідно), а також респондентів 70 років і старше – 22% порівняно з 10% відповідно.

Діаграма 3.1.4.1

**Частка дорослих, які застосовували фізичне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, %
(серед чоловіків / жінок відповідної вікової групи)**

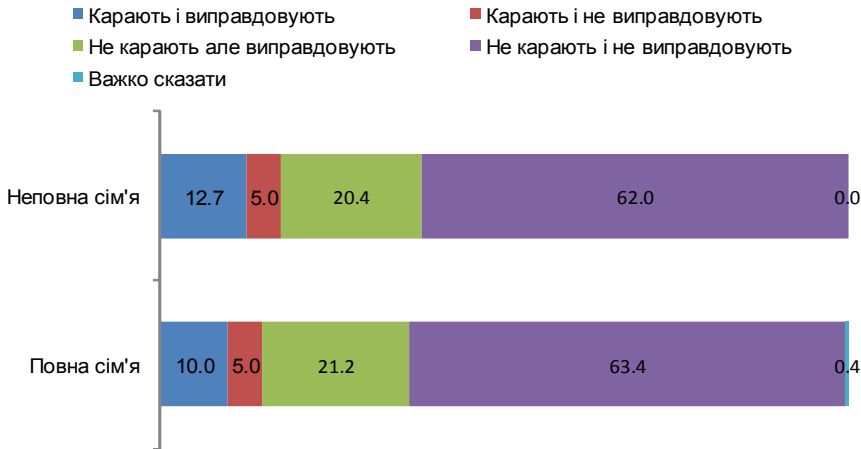

Застосування насильства як методу виховання та відповідне ставлення до нього не пов'язано з проживанням у дитинстві в повній або неповній сім'ї (Діаграма 3.1.5).

Діаграма 3.1.5

Частка дорослих, які застосовували фізичне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, % (залежно від складу сім'ї)

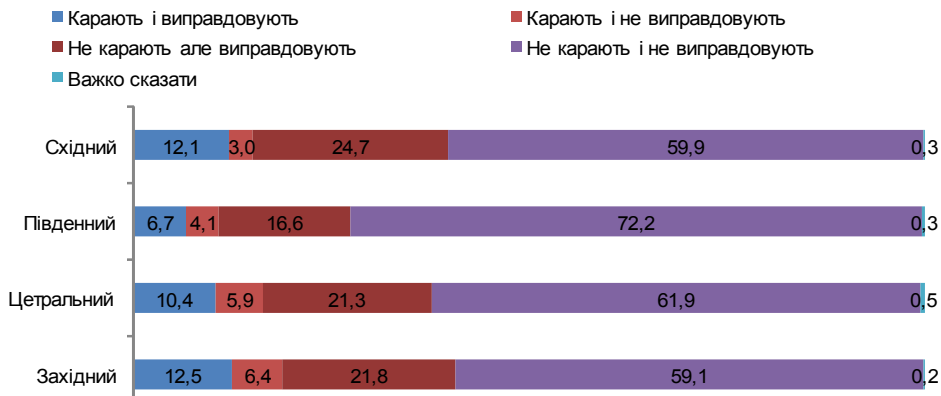

Серед респондентів, які проживають у різних регіонах, аналіз результатів дослідження показав наступне (Діаграма 3.1.5.1). Тих, хто карає дітей фізично і виправдовує це, порівняно більше проживає Західному та Східному регіонах – по 12%. В останньому також найбільше респондентів, які виправдовують фізичні покарання для дітей – 37%.

Найбільше тих, хто застосовує фізичні покарання – в Західному регіоні (19%), найменше – південному (11%), в інших – 15%-16%. Проте статистична значущість (достовірність) даних відмінностей незначна. Регіональні відмінності у ставленні до застосування фізичних покарань більш суттєві. Найбільше прихильників цього – в Східному (37%) та Західному (34%) регіонах, найменше – в Південному (23%). В цілому Південний регіон демонструє найменшу підтримку фізичних покарань (і у ставленні, і у діях).

Діаграма 3.1.5.1

Частка дорослих, які застосовували фізичне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, % (залежно від макрорегіону проживання)

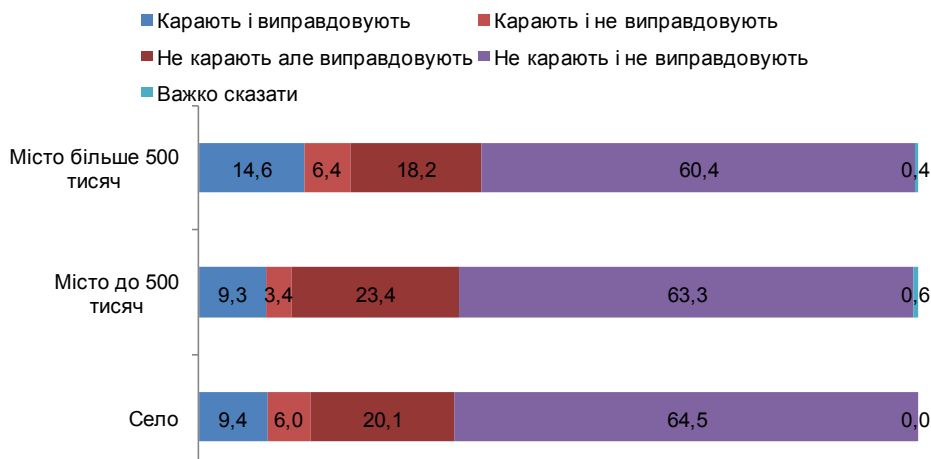

У великих містах із населенням більше 500 тисяч мешканців порівняно більше тих, хто карає дітей із застосуванням фізичної сили і переконаний, що це ефективний метод виховання (Діаграма 3.1.5.2). А ось відмінності у ставленні до фізичних покарань незначні і несуттєві.

Частка тих, хто застосовує фізичні покарання, у великих містах – 21%, в малих містах – 13% та у селах – 15,5%.

Діаграма 3.1.5.2

Частка дорослих, які застосовували фізичне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, % (залежно від типу населеного пункту)

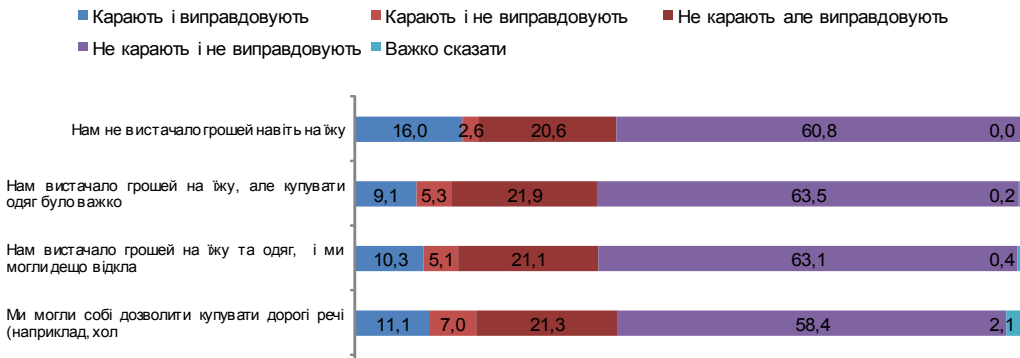

В контексті теперішньої самооцінки фінансового становища родини респондента є деяка різниця між застосуванням та виправданням фізичного насильства щодо дітей (Діаграма 3.5.1.3). Серед осіб, які оцінюють матеріальний стан своєї сім'ї як найбідніший («не вистачає грошей на їжу»), осіб, що свідомо застосовують фізичні покарання виявилось більше (16%), ніж серед інших категорій (9%-11%).

Однозначної залежності між матеріальним станом сімей та застосуванням опитаними фізичних покарань і настановою на їх застосування не виявляється. Частка тих, хто їх застосовує, коливається між 18% у найбідніших та у заможних і 15% в сім'ях незаможних та із середнім достатком; частка тих, хто вважає необхідним застосовувати фізичні покарання, більша лише серед найбідніших (37%), а в інших коливається між 31% і 33%. Тому можна говорити лише про дещо більшу схильність представників бідних сімей до застосування таких покарань.

Діаграма 3.5.1.3

**Частка дорослих, які застосовували фізичне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, %
(залежно від самооцінки фінансового становища)**

З підвищенням рівня освіти знижується як застосування фізичних покарань (змінюється від 45% у осіб без середньої освіти до 15%-17% в осіб із середньою і середньою спеціальною та 12% осіб з вищою освітою) і, особливо, позитивне ставлення до їхнього застосування (від 58% осіб без середньої освіти до 34% осіб із середньою і середньою спеціальною та 25% – з вищою освітою).

Якщо серед тих, хто в дитинстві ніколи не стикався з фізичним насильством, 22% самі практикують і виправдовують фізичні покарання щодо дітей, то уже серед тих, хто сам його зазнавав 92% самі практикують та/або виправдовують фізичні покарання (Діаграма 3.1.6).

Існує пряма і стійка залежність між зазнаванням фізичного насильства в дитинстві та застосуванням фізичних покарань щодо дітей і ставленням до їхнього застосування. 92% тих, хто зазнавав фізичного насильства в дитинстві, самі практикують та/або виправдовують такі методи виховання.

Діаграма 3.1.6

Частка дорослих, які застосовували фізичне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, % (залежно від досвіду фізичного насильства у дитинстві)

Також варто відзначити залежність між виправданням фізичних покарань щодо себе в дитинстві («Я заслуговав (-ла) на те фізичне покарання, яке до мене застосовували у дитинстві») та застосуванням таких покарань.

Водночас, серед тих, хто зазнавав у дитинстві фізичного насильства, 58% погодились, що традиційні методи виховання дітей, наприклад, стояння у кутку, – ефективні та перевірені часом (Діаграма 3.1.7). Серед тих, хто у дитинстві не зазнавав фізичного насильства, таких значно менше – 30%. Серед тих, хто зазнавав у дитинстві фізичного насильства, 39% погодились із тим, що виховання дітей в сім'ї не може бути ефективним без фізичного покарання. Серед тих, хто у дитинстві з ним не стикався, таких значно менше – 19%.

Діаграма 3.1.7

**Частка дорослих, які погоджуються із твердженнями, які стосуються
готовності застосовувати фізичне насильство, %
(залежно від досвіду фізичного насильства у дитинстві)**

Опитування дорослих респондентів також показало, що:

- особи, які страждали від фізичного насильства в дитинстві, частіше за інших страждали від аналогічного насильства в дорослому віці;
- прослідковується залежність між зазнаванням насильства у дитинстві та вчиненням насильницьких дій щодо дорослих в дорослому віці.

Так, серед осіб, які в дитинстві зазнавали фізичного насильства, більше таких, хто сам бив свою кохану людину (серед тих, хто часто зазнавав фізичного насильства – 17%, інколи – 14%, в той час як серед тих, хто не зазнавав в дитинстві фізичного насильства – лише 6%). Також із досвідом фізичного насильства в дитинстві пов'язана нездатність людини стриматись, щоб не вдарити іншу людину, яка роздратувала (це вказали 21% тих, хто в дитинстві часто страждав від фізичного насильства, 20% - інколи і лише 7% тих, хто не постраждав від такого насильства).

Особи, які в дитинстві піддавались насильству, з більшою частотою самі застосовують фізичні покарання щодо дітей і вважають це дієвим та необхідним методом виховання. Тут мова може йти про застосування звичних моделей поведінки та про психологічний захист (оцінка фізичних покарань як нормального методу дозволяє зберегти самооцінку тим, хто їх сам зазнавав).

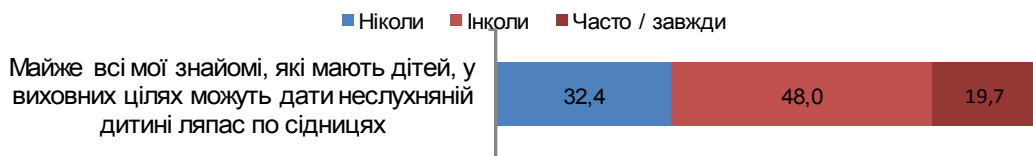
Пережите в житинстві насильство над собою як збільшує схильність до вчинення насильницьких дій щодо дітей та дорослих, так і підвищує вірогідність вже в дорослому віці постраждати від насильства в міжособистісних стосунках.

68% українців зазначають, що практично всі їхні знайомі з дітьми у виховних цілях можуть дати дитині ляпас по сідницях, зокрема, 20% роблять це часто або завжди (Діаграма 3.1.8). Частка опитаних, які дали ствердну відповідь, поступово збільшується із збільшенням рівня добробуту респондентів (від 65% у найбідніших до 72%

у заможних опитаних), проте зменшується – із зростанням їхнього рівня освіти (з 71% у тих, хто не мав середньої освіти, до 64% в опитаних з вищою освітою). Опитані, які проживали в селі, частіше надавали ствердні відповіді (у 71% випадків), ніж жителі міст (66%). Найменше опитаних, які погодились із даним твердженням, проживають у Західному (60%) та Південному (64%) регіонах, найбільше – в Центральному (73%) та Східному (72%).

Діаграма 3.1.8

Розподіл відповідей на запитання, чи їхні найомі у виховних цілях дають ляпасів по сідницях, %

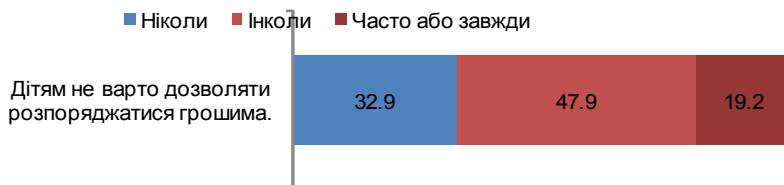

3.2. Економічні обмеження

Ще одним завданням опитування було з'ясувати деякі аспекти виховання, які певним чином стосуються економічних відносин у сім'ї та думок населення про те, як варто виховувати дітей у економічному аспекті. Так, щодо виховання дітей кожен третій респондент (33%) вважає, що дітям ніколи не варто давати можливість самостійно розпоряджатися грошима, 48% – що це можливо робити інколи, 19% – що діти можуть розпоряджатися грошима часто або завжди.

Діаграма 3.2.1

Розповсюдженість окремих форм насильства і ставлення до суджень, які стосуються економічних обмежень у вихованні дитини та економічних відносин у сім'ї, %

Для більш детального вивчення ставлення до економічних обмежень щодо дітей для дорослих було виокремлено наступні запитання:

- мені доводилося у виховних цілях позбавляти дитину іграшок, приладдя, зокрема, мобільного телефону, комп'ютера, або кишенькових грошей («ніколи» / «інколи» / «часто» / «завжди») – як прояви економічного насильства;
- дітям не варто дозволяти розпоряджатися грошима («ніколи» / «інколи» / «часто» / «завжди») – як ставлення до економічного виховання, яке вони виводять або ні;

- щоб дитина виросла хорошою людиною, її треба виховувати в дуже скромних умовах («так» / «ні») – як ставлення до економічного виховання, яке вони виправдовують або ні.

Поняття «дуже скромні умови» було використане як таке, що відображає настанову на необхідність цілеспрямованих економічних обмежень дитини.

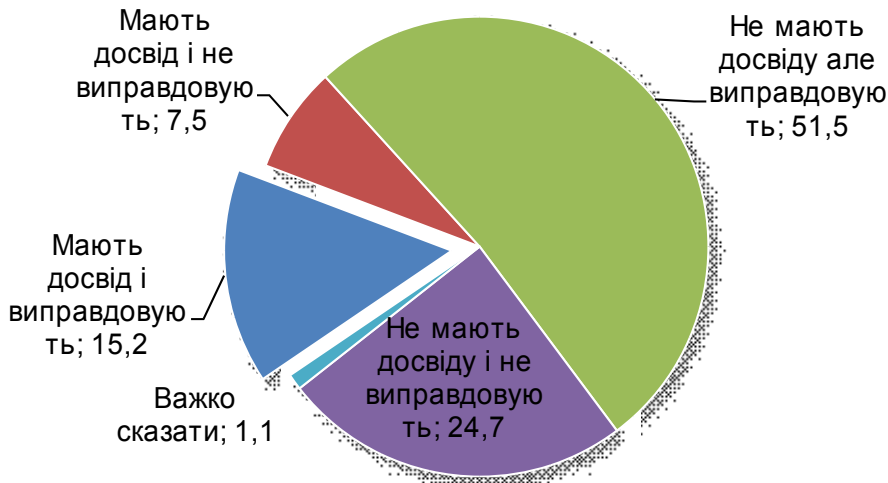
Аналогічно до попереднього випадку, респондентів було класифіковано на тих, хто:

- застосовує економічні обмеження та виправдовує їх;
- застосовує та не виправдовує;
- не застосовує, але виправдовує;
- не застосовує та не виправдовує економічне обмеження щодо дітей.

Більша половина українців (74%) застосовують ті чи інші форми економічних обмежень щодо дітей або виправдовують їхнє застосування. Зокрема, 15% мають такий досвід застосування і виправдовують деякі його аспекти, 8% – мають досвід, але не виправдовують, 52% – не мають досвіду, але виправдовують, 25% – не мають досвіду та не виправдовують. (Діаграма 3.2.2).

Діаграма 3.2.2

Частка дорослих, які застосовували економічні обмеження до дітей або виправдовують їх, %

Серед тих, хто зараз має дітей до 18 років, 76% або вже застосовували, або виправдовують застосування економічних обмежень щодо дітей (Діаграма 3.2.3).

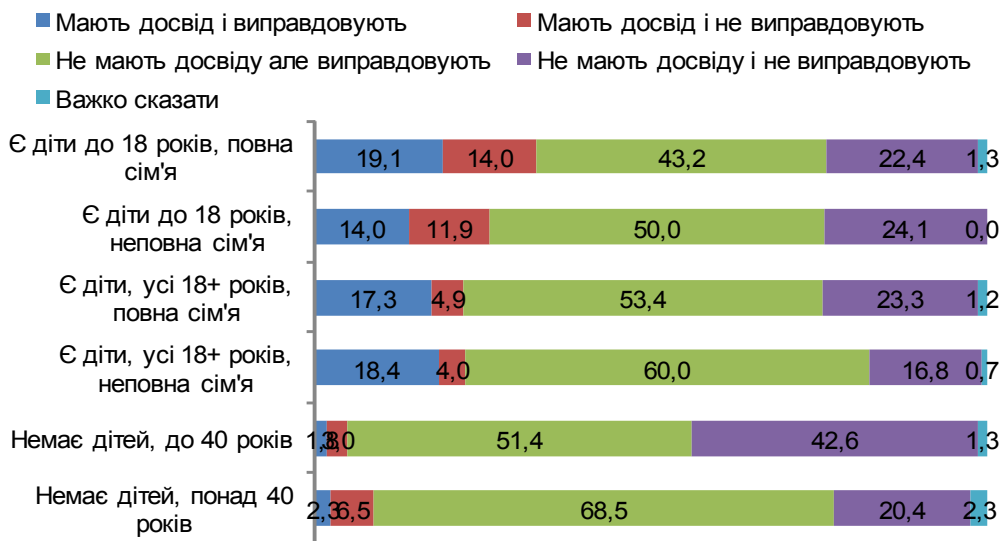
Опитані, які мають повну сім'ю та дітей до 18 років, частіше за інших застосовують економічні обмеження (в 33% випадків порівняно з 22%-25% інших опитаних, у яких є діти).

Опитані, в яких діти вже дорослі, частіше за тих, у кого дітям не виповнилось 18 років, вважають, що дитину треба виховувати в дуже скромних умовах (у 58%-65% випадках порівняно з 41%-44% відповідно).

У ставленні до розпоряджання дітьми грошима суттєвих відмінностей між опитаними залежно від особливостей їхніх сучасних сімей немає.

Діаграма 3.2.3

Частка дорослих, які застосовували економічні обмеження до дітей або виправдовують їх, % (залежно від наявності дітей)

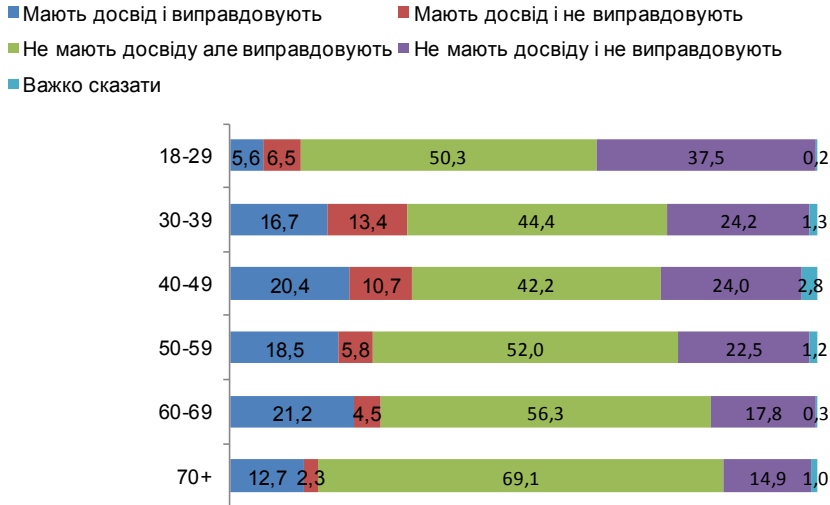

Серед осіб віком до 30 років 62% практикують і виправдовують економічні обмеження щодо дітей (Діаграма 3.2.4). Чим старшою є вікова група опитаних, тим більше виявилось тих, хто виправдовує та практикує економічні обмеження стосовно дітей. У віковій групі людей, старших за 70 років, таких осіб було 84%.

Діаграма 3.2.4

Частка дорослих, які застосовували економічні обмеження до дітей або виправдовують їх, % (залежно від вікової групи)

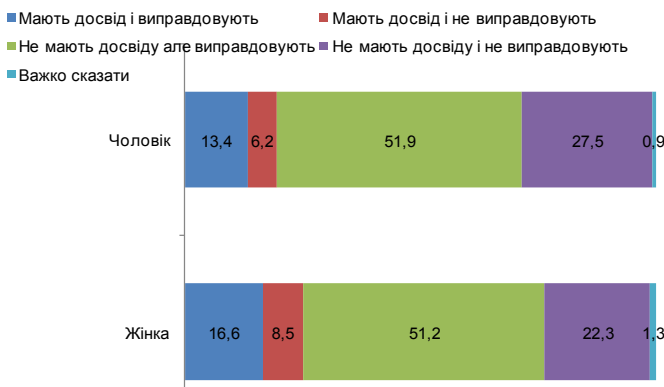

Для жінок виявилось більш характерним застосування економічних обмежень (25% порівняно з 20% чоловіків), як видно з Діаграми 3.2.5, проте у ставленні до необхідності виховувати дитину в дуже скромних умовах погляди чоловіків і жінок майже збігаються (за це висловились 51,7% жінок та 49,6% чоловіків). У ставленні до розпорядження дітьми грошима на власний розсуд спостерігається аналогічна ситуація.

Між чоловіками та жінками не існує суттєвих відмінностей у ставленні до економічних обмежень при вихованні дітей.

Діаграма 3.2.5

Частка дорослих, які застосовували економічні обмеження до дітей або виправдовують їх, % (залежно від статі)

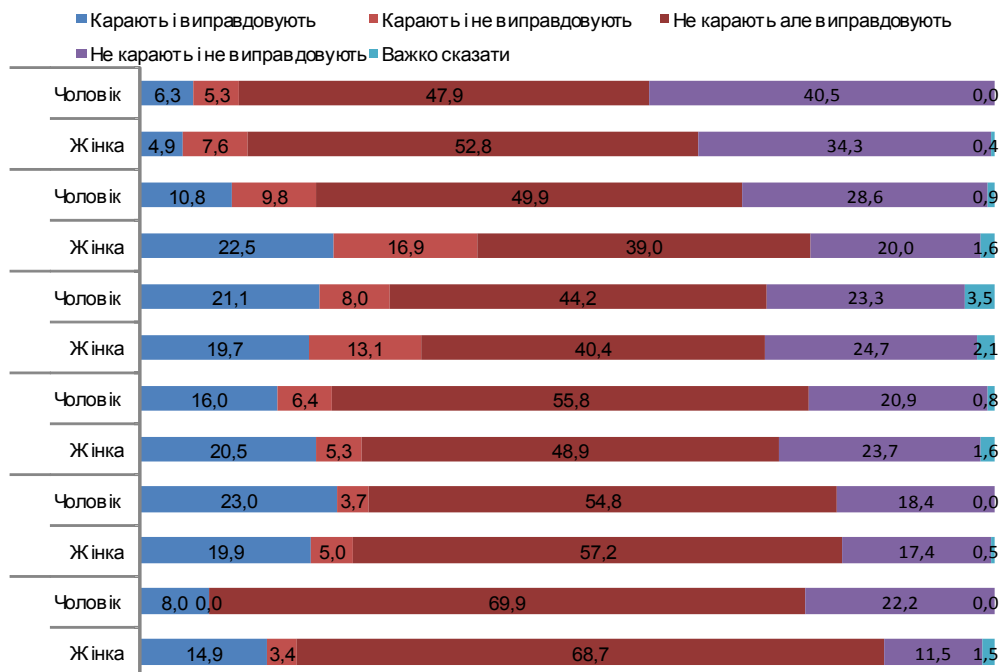
Якщо розглянути чоловіків та жінок різних вікових груп, то найбільш значні розбіжності було зафіксовано у вікових групах респондентів 30-39 та 70 і більше років: жінки більш схильні застосовувати економічні обмеження щодо дитини та виправдовувати це. У групі 18-29 років 41% чоловіків та 34% жінок не практикують економічні обмеження та не виправдовують такого типу покарання, у групі 70 і старше – 22% чоловіків та 12% жінок відповідно (Діаграма 3.2.6).

Суттєві відмінності між чоловіками і жінками щодо застосування економічних обмежень проявляються лише в групі 30-39-річних: застосовували 40% жінок, та 20% чоловіків. Щодо настанов на застосування такого виду покарань, то в жодній з вікових груп суттєвих відмінностей між жінками та чоловіками не було виявлено.

Виявленні гендерні відмінності, вірогідно, пов'язані із тим, хто у середньому віковому періоді в сім'ї більше займається вихованням дітей. В той час ставлення до таких покарань і економічних обмежень гендерної специфіки не мають і обґрунтовані загальнокультурними настановами, накладеними на економічний стан родини.

Діаграма 3.2.6

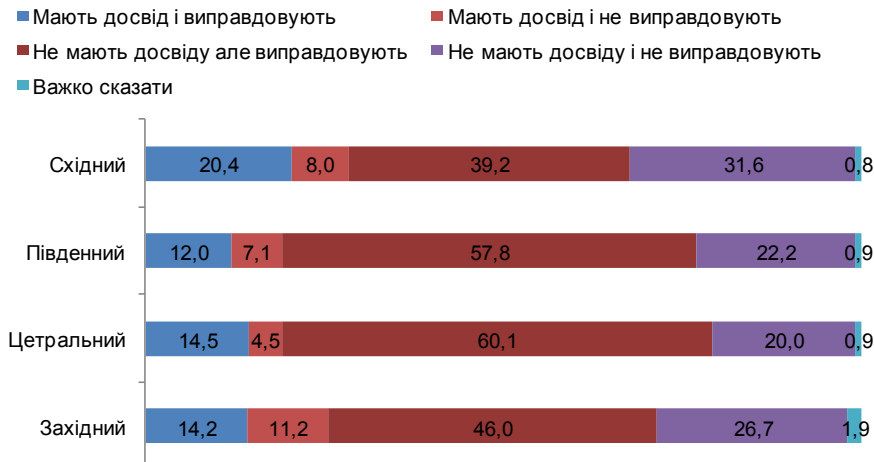
Частка дорослих, які застосовували економічні обмеження до дітей або виправдовують їх, % (серед чоловіків / жінок відповідної вікової групи)

Серед респондентів, які проживають у різних регіонах, у Східному регіоні найбільша частка тих, хто застосовує економічні обмеження до дітей та виправдовує їх – 20%, порівняно із 12-14% у інших регіонах (Діаграма 3.2.7). Серед тих, хто не обмежує дітей економічно, але виправдовує такі методи, порівняно більше проживає в Центральному та Південному регіонах – 60% та 58% відповідно.

Діаграма 3.2.7

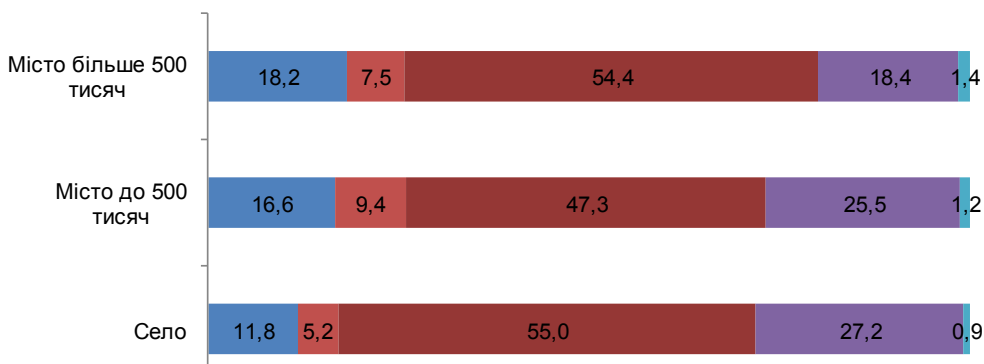
Частка дорослих, які застосовували економічні обмеження до дітей або виправдовують їх, % (залежно від макрорегіону проживання)

У великих містах із населенням більше 500 тисяч мешканців виявилась порівняно менша кількість осіб (18%), які не застосовують і не виправдовують економічні обмеження для дітей (26-27% у менших населених пунктах) (Діаграма 3.2.8). В містах більше застосовують економічні обмеження та виправдовують їх (17-18%), ніж в сільській місцевості (12%). При цьому, жителі великих міст частіше підтримують ідею необхідності дуже скромних умов для дітей (в 58% порівняно з 52% селян та 46% – малих міст), жителі сіл – обмеження дітей у розпорядженні грошима (71% порівняно з 60% жителів великих та 68% – малих міст).

Діаграма 3.2.8

Частка дорослих, які застосовували економічні обмеження до дітей або виправдовують їх, % (залежно від типу населеного пункту)

У розрізі теперішньої самооцінки фінансового становища родини респондента є деяка різниця між застосуванням та виправдання економічних обмежень щодо дітей. Чим краще респонденти оцінюють своє фінансове становище, тим більше серед них тих, хто не має досвіду і не виправдовує економічні обмеження щодо дітей (Діаграма 3.2.9).

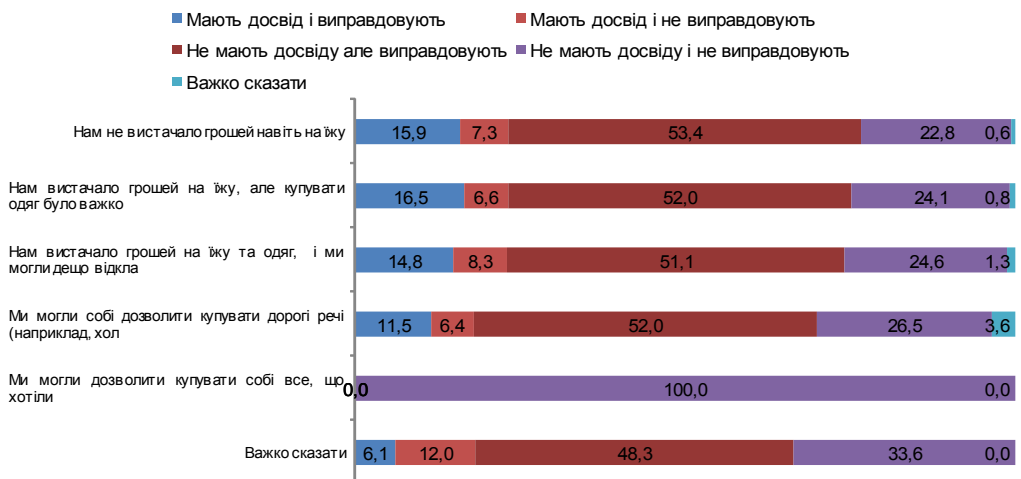
В категоріях найбідніших, незаможних та сімей із середнім достатком частка тих, хто так вчиняв – приблизно однакова – 23%-24%. Відрізняються лише відповіді тих, хто відніс себе до заможних сімей (19,5%). статистична значущість відмінностей – незначна.

Ставлення до необхідності дуже скромних умов виховання прямо залежить від матеріального статку (при зростанні добробуту сім'ї знижується від 56% у найбідніших до 37% у заможних). Значущих відмінностей у ставленні до розпорядження дітьми грошима залежно від статку опитаних немає.

Таким чином можна вважати, що статок опитаного впливає на ставлення до економічних обмежень, проте не пов'язаний із реальною практикою застосування таких обмежень з метою покарання.

Діаграма 3.2.9

Частка дорослих, які застосовували економічні обмеження до дітей або виправдовують їх, % (залежно від самооцінки фінансового становища)

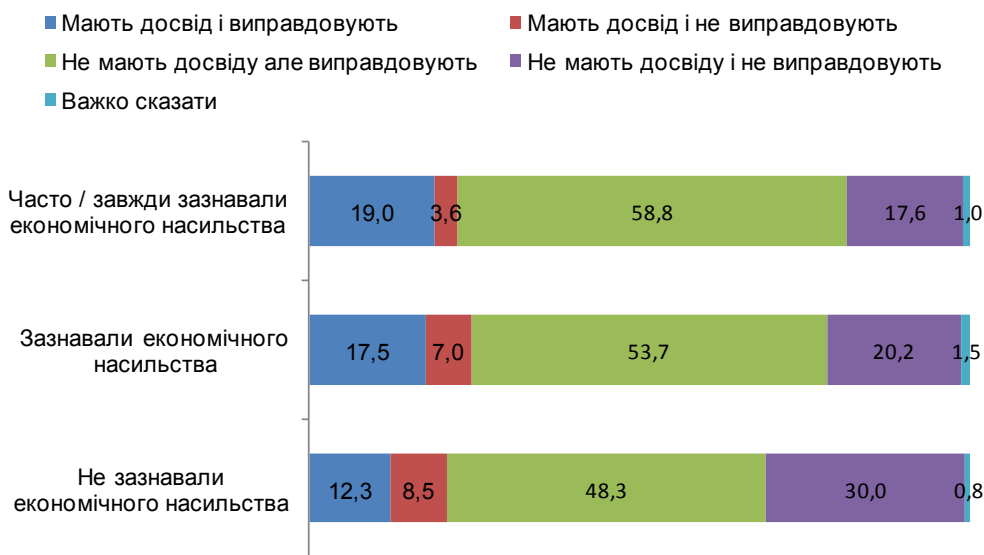

Навіть серед тих, хто у дитинстві потерпав від економічного насильства, 70% зараз або самі практикують, або виправдовують застосування економічних обмежень до дітей (Діаграма 3.2.10). Проте їхня частка менша, ніж частка тих, хто давав аналогічні відповіді та зазнавав економічного насильства у дитинстві. Прямої чіткої залежності між економічним насильством у дитинстві та застосуванням економічних обмежень в якості покарання щодо власних дітей немає: з тих, хто не зазнавав насильства, таких обмеження застосовували 20%, хто зазнавав інколи – 25%, зазнавав завжди – 22% (статистична значущість відмінностей низька). Проте в сукупність відповідей про зазнавання економічного насильства входило не лише позбавлення дітей певних речей в якості покарання, але й недостатнє задоволення потреб. Тобто не всі, хто страждав від економічного насильства, бачили саме такий взірець виховання, як було зазначено у запитанні.

Настанова на дуже скромні умови виховання має прямий зв'язок із власним досвідом економічного насильства: з тих, хто не зазнавав насильства, так вважають 43%, хто зазнавав рідко – 56%, часто – 67% відповідно. В ставленні до розпорядження грошима відмінностей немає.

Діаграма 3.2.10

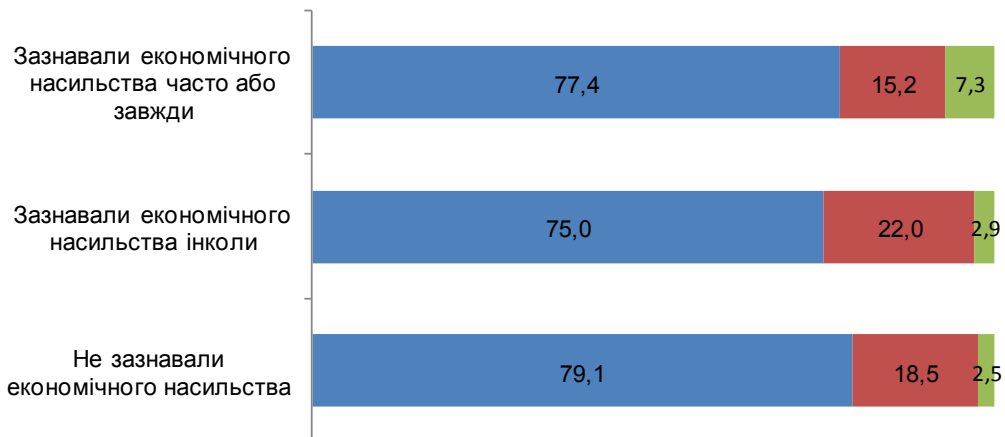
**Частка дорослих, які застосовували економічні обмеження до дітей або виправдовують їх, %
(залежно від досвіду економічного насильства у дитинстві)**

Досвід та інтенсивність зазнавання економічного насильства у дитинстві деякою мірою пов'язані з тим, чи застосовують респонденти деякі форми економічного насильства щодо власних дітей. Так, серед тих опитаних, хто не зазнавав насильства, таких заходів (позбавлення дитини іграшок, приладдя, наприклад, мобільного телефону, комп'ютера, або кишенькових грошей у виховних цілях) вживали 20%, хто зазнавав інколи – 25%, зазнавав часто або завжди – 22% (Діаграма 3.2.11).

Діаграма 3.2.11

Частка дорослих, які позбавляли дитину іграшок, приладдя (мобільний телефон, комп'ютер тощо) або кишенькових грошей у виховних цілях, % (залежно від досвіду економічного насильства у дитинстві)

3.3 Психологічне насильство

Для вивчення практики застосування психологічного насильства респондентам ставилися такі запитання:

- мені доводилося підвищувати на дитину голос (враховувалися відповіді «часто» / «завжди»);
- мені доводилося критикувати дитину, вказувати на її недоліки, хоч це було для неї дуже неприємно (враховувалися відповіді «часто» / «завжди»);
- мені доводилося для покарання позбавляти дитину прогулянок або розваг («ніколи» / «інколи» / «часто» / «завжди»);
- мені важко стриматись від лихослів'я в присутності дитини («ніколи» / «інколи» / «часто» / «завжди»);
- на неслухняну дитину можна накричати – тоді вона швидко поводитиметься добре («так» / «ні»);
- дитині треба вказувати на її недоліки («так» / «ні»).

Відповідно до цього респондентів було розподілено на тих, хто:

- мав досвід психологічного насильства і виправдовує його;
- мав досвід, але не виправдовує психологічне насильство;
- не мав досвіду, але виправдовує;
- не мав досвіду та не виправдовує.

Практично всі опитані (87%) або мають досвід, або виправдовують застосування тієї або іншої форми психологічного насильства щодо дітей (Діаграма 3.3.1). 24% вдаються до психологічного насильства щодо дітей та виправдовують його, 2% вчиняють, але не виправдовують, 61% – не вчиняють, але виправдовують, а 13% не вчиняють та не виправдовують.

Діаграма 3.3.1

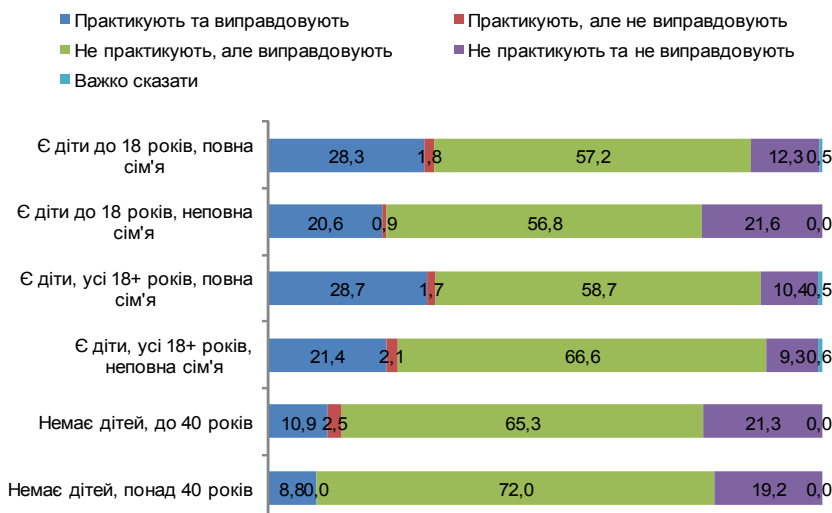
Частка дорослих, які застосовували психологічне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, %

Серед тих, хто зараз має дітей віком до 18 років, 87% або застосовують, або виправдовують застосування психологічного насильства щодо дітей (Діаграма 3.3.2). В неповних сім'ях батьки менше застосовують різні форми психологічного насильства щодо дитини, ніж у повних.

Діаграма 3.3.2

Частка дорослих, які застосовували психологічне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, % (залежно від наявності дітей)

Навіть серед осіб у віці до 30 років 81% застосовують і виправдовують психологічне насильство щодо дітей (Діаграма 3.3.3). З віком поступово збільшується частка тих, кому доводилось підвищувати голос на дитину (з 32% до 73%, зокрема, серед тих, хто робив це «часто», – з 3,1% до 17%) критикувати дитину (з 17% до 48%, зокрема, «часто» – з 1 до 14%), позбавляти дитину прогулянок або розваг (з 11,7% до 37,2%, зокрема, «часто» – з 0,8% до 8%).

Звичайно, у наймолодших вікових групах було менше можливостей застосовувати такі практики, проте аналогічна динаміка у більш старших вікових групах вказує на певну тенденцію до зниження поширеності даних видів поведінки.

Труднощі в утриманні від лихослів'я не пов'язані з віком. Також з віком не пов'язане розповодженість кричання на дитину (існуючі відмінності незначні і не мають значущого характеру).

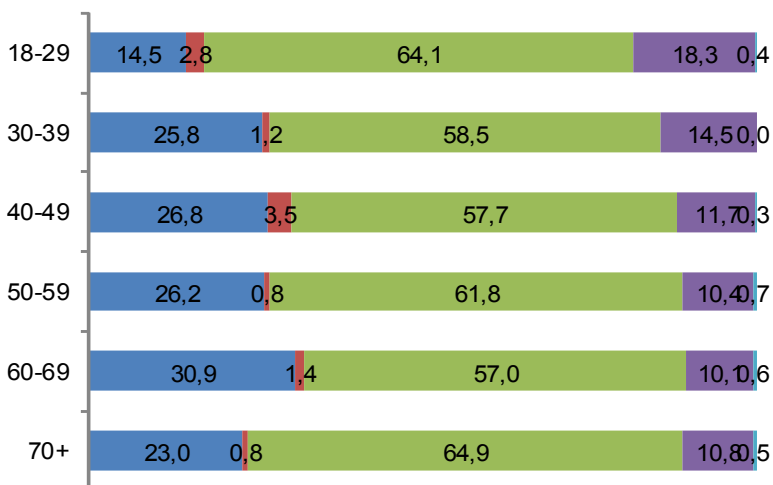
Поширеність думки про те, що дитині треба вказувати на її недоліки, дещо збільшується зі зростанням віку опитаних (з 69% у осіб 18-29 років до 86% у осіб 60-69 років).

Зростає із віком поширеність тези про те, що «підлітків треба контролювати у всьому (з 62% до 82%)».

Діаграма 3.3.3

Частка дорослих жителів, які застосовували психологічне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, % (залежно від вікової групи)

- Практикують та виправдовують
- Практикують, але не виправдовують
- Не практикують, але виправдовують
- Не практикують та не виправдовують
- Важко сказати

Чоловіки і жінки майже однаковою мірою застосовують та виправдовують застосування психологічного насильства (Діаграма 3.3.4).

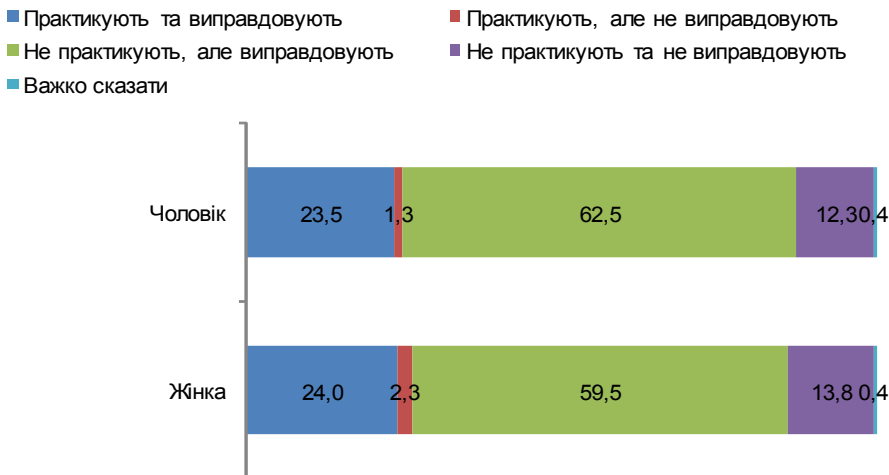
Жінки частіше за чоловіків підвищували голос на дитину (в 67% випадків порівняно з 52% чоловіків, зокрема «часто» це робили – 11% порівняно з 8%), позбавляли дитину прогулянок та розваг (в 38% випадків порівняно з 27%), децю частіше критикували дитину у неприємний для неї спосіб (в 48% випадків порівняно з 41%).

Опитаним обох статей з рівною частотою важко утримуватись при дитину від лихослів'я.

Думок про доцільність крику на дитину та критики її недоліків рівною мірою дотримуються і чоловіки, і жінки.

Діаграма 3.3.4

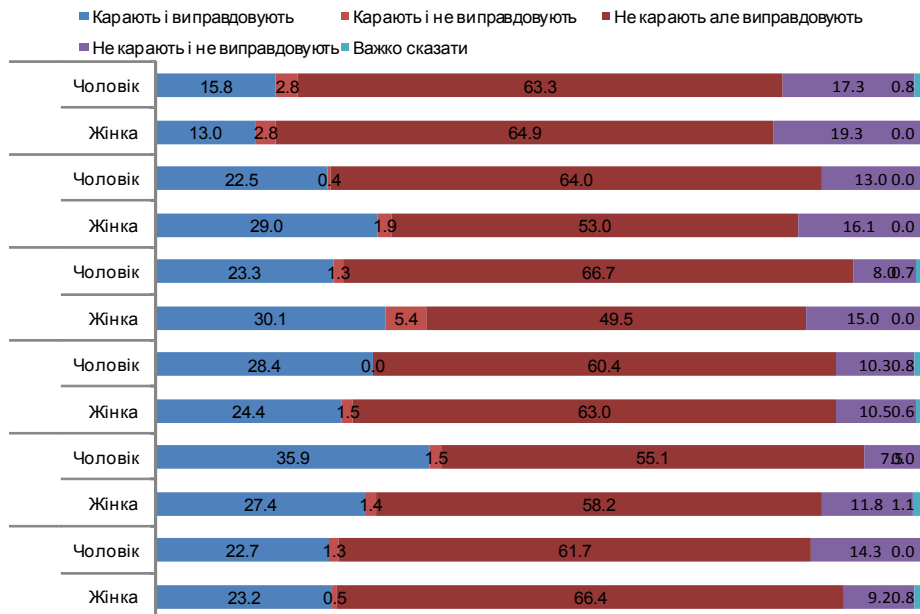
Частка дорослих, які застосовували психологічне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, % (залежно від статі)

Якщо розглянути чоловіків та жінок різних вікових груп, то жінки суттєво частіше за чоловіків підвищували голос на дитину в групах 18-29 та 30-39 років, критикували дитину та позбавляли її розваг – в групі 30-39 років та старші 70 років (Діаграма 3.3.5).

Діаграма 3.3.5

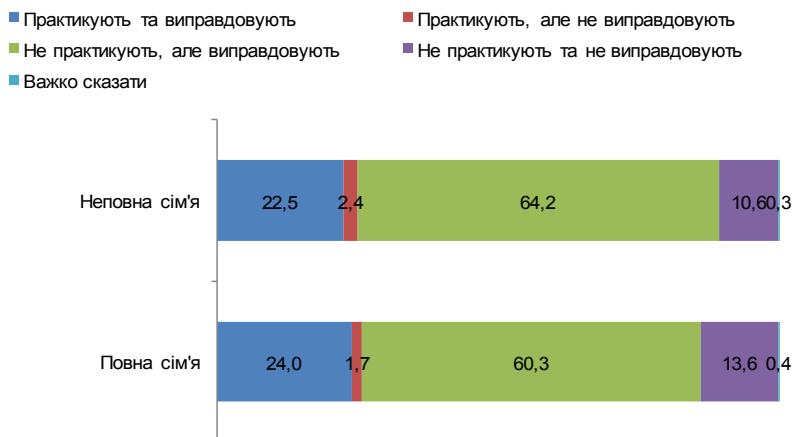
Частка дорослих, які застосовували психологічне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, % (серед чоловіків / жінок відповідної вікової групи)

Проживання у дитинстві у повних чи неповних сім'ях не пов'язано з поточним ставленням та застосуванням психологічного насильства щодо до дітей (Діаграма 3.3.6).

Діаграма 3.3.6

Частка дорослих, які застосовували психологічне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, % (залежно від складу сім'ї)

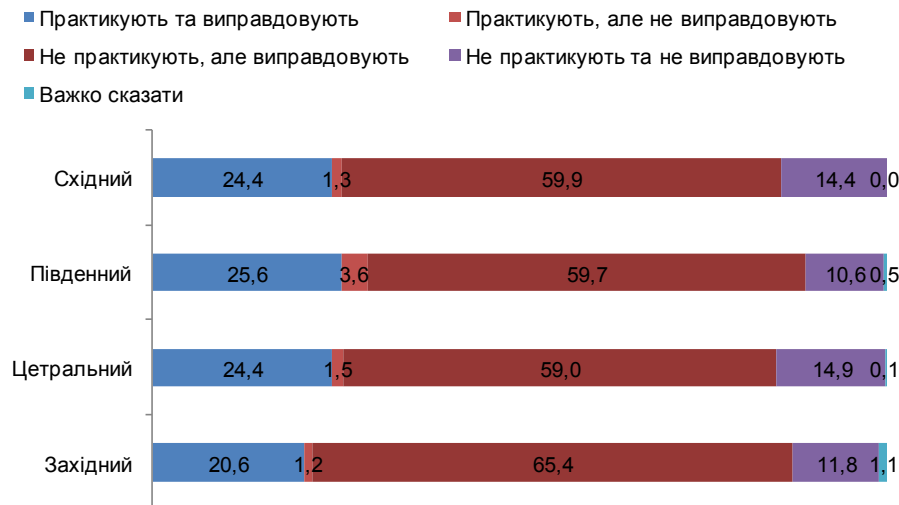
Серед респондентів, які проживають у різних регіонах, у Західному регіоні найменша частка тих, хто практикує психологічне насильство щодо дітей та виправдовує це – 20%, порівняно із 24-26% у інших регіонах (Діаграма 3.3.7). Тих, хто не практикують і не виправдовують психологічне насильство щодо дітей, порівняно найменше проживає в Південному регіоні – 11%.

Більше тих, кому доводилось підвищувати голос на дитину – в Південному та Східному регіонах (відповідно 61% та 65% порівняно з 58% в Центральному та 56% в Західному), критикувати дитину – в Східному (50% порівняно з 45-43% в інших), часто критикувати – в Південному (10,5% порівняно з 7,4 – в Центральному, 4,6% в Західному та 3,4 – в Східному), позбавляти дитину розваг – в Східному (42% порівняно з 37% в Південному, та 30% – в Центральному та Західному).

В Південному регіоні менше тих, хто вважає за доцільне кричати на дитину (46% порівняно з 52-55% в інших регіонах), проте більше таких, хто вважає необхідним вказувати дитині на її недоліки (82% порівняно з 76-79% в інших регіонах). Дані відмінності мають незначну статистичну вагу.

Діаграма 3.3.7

Частка дорослих, які застосовували психологічне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, % (залежно від макрорегіону проживання)

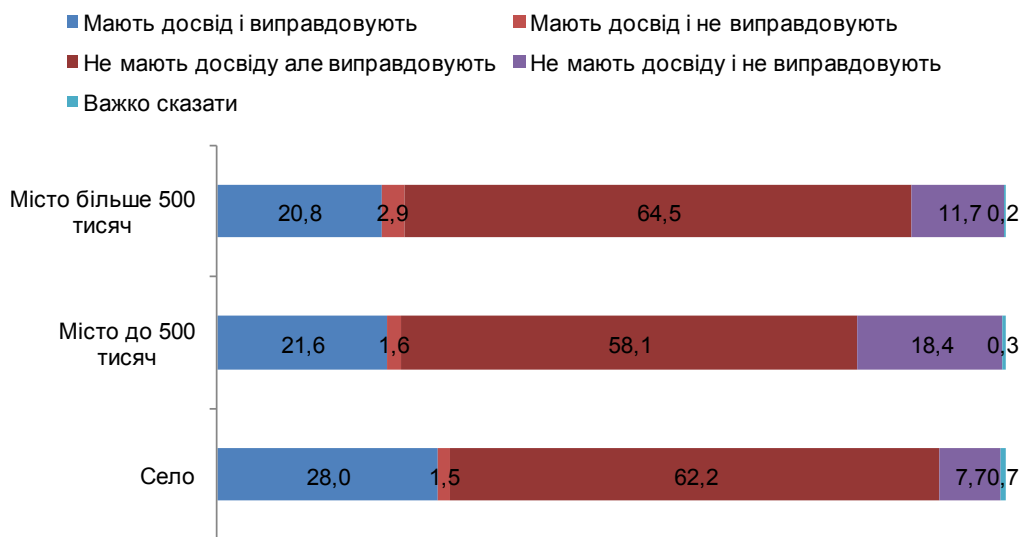
В селах виявилось порівняно більше людей (28% порівняно із 21% у більших за розміром населених пунктах), які вчиняють психологічне насильство щодо дітей та виправдовують його (Діаграма 3.3.8). У містах із населенням до 500 тисяч мешканців найбільше тих, хто не застосовує та не виправдовує психологічного насильства щодо дітей – 18%.

В маленьких містах виявилось менше тих, хто підвищує голос на дитину (56%, зокрема, це робили часто – 8%, водночас в селах – це 63%, з них часто – 14%, у великих містах – 61%, з них часто – 4,3%), тих, кому доводилось критикувати дитину (41%, з них часто – 5%, водночас в селах – 50%, з них часто – 9%, а у великих містах – відповідно 46% та 4%). Частка тих, кому доводилось позбавляти дитину прогулянок і розваг, приблизно однакова незалежно від типу населеного пункту.

В селах дорослі частіше вважають, що дитині треба вказувати на її недоліки (в 85% випадків порівняно з 72% в малих містах і 77% у великих). Поширеність інших настанов однакова.

Діаграма 3.3.8

Частка дорослих, які застосовували психологічне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, % (залежно від типу населеного пункту)

З урахуванням теперішньої самооцінки фінансового становища родини респондента є деяка різниця між застосуванням та виправданням психологічного насильства щодо дітей. Чим краще респонденти оцінюють своє фінансове становище, тим менше серед них тих, хто застосовує та виправдовує психологічне насильство щодо дітей (Діаграма 3.3.9).

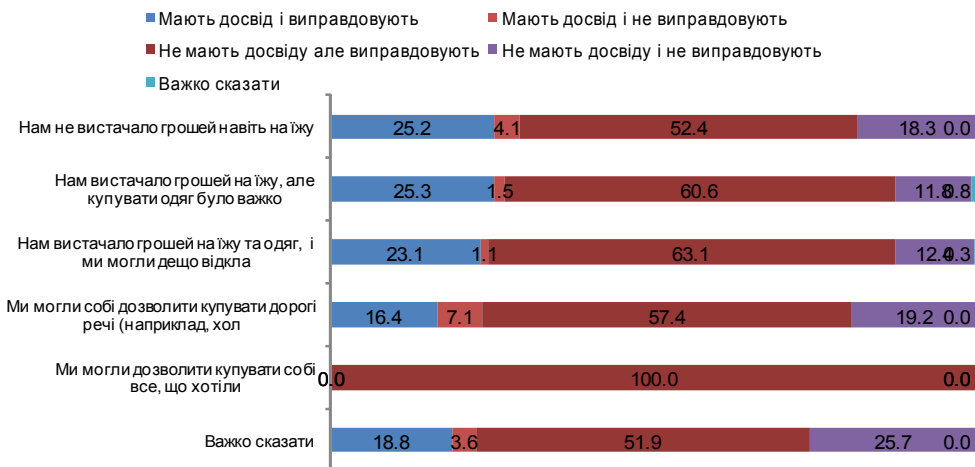
Зі зростанням заможності опитаних поступово знижується частка тих, кому доводилось здійснювати всі обрані для оцінки види психологічного тиску на дитину: підвищувати голос на дитину (з 65% до 50%, робити це часто – з 19% до 12%), критикувати дитину (з 54% до 39%, часто – з 13% до 5%), позбавляти дитину розваг (з 41% до 24%, часто – з 8% до 4%).

Проте з рівнем добробуту сім'ї опитаних не пов'язане поширення жодної настанови, яка спрямовує дорослих на застосування психологічного насильства. Варто лише відмітити, що особи, які відносять себе до заможних, рідше, в порівнянні з іншими, вважають необхідним вказувати дитині на її недоліки (в 54% випадків порівняно з 76%-80% в інших групах).

Таким чином, підтверджується вплив матеріального стану на поширеність (застосування) різних форм психологічного насильства. Проте це рідше пов'язано не із соціокультурними настановами і цінностями, а з поширеністю конфліктних та кризових ситуацій, у яких насильство використовується як спосіб реагування.

Діаграма 3.3.9

Частка дорослих, які застосовували психологічне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, %
(залежно від самооцінки фінансового становища)

Психологічне насильство у дитинстві тісно пов'язано з тим, чи застосовують його респонденти у дорослому віці: 38% з тих, хто у дитинстві зазнавав його, тепер його теж застосовують, 32% застосовують і виправдовують. 8% тих, хто ніколи не зазнавав його в своєму дитинстві, практикують та виправдовують психологічне насильство щодо дітей, будучи дорослими.

Пережите у дитинстві психологічне насильство прямо пов'язане з частотою, з якою у дорослому житті опитані самі підвищували голос на дитину, вказували дитині на її недоліки, позбавляли дитину прогулянок або розваг. Серед них більше таких, кому важко стриматись від лихослів'я в присутності дитини, хто вважає, що на дитину треба кричати та вказувати їй на її недоліки.

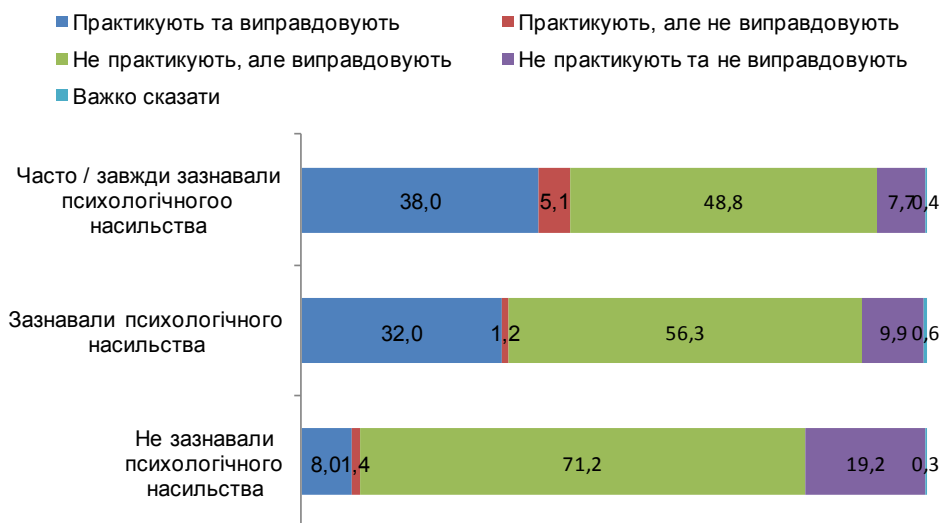
Також, серед осіб, які зазнавали психологічного насильства у дитинстві, більше тих, хто під час сварки схильний називати дорослу близьку людину нецензурними словами (так роблять 36% з-поміж тих, хто психологічного насильства зазнавав часто, 32% - інколи, 7% - ніколи не зазнавав).

Окрім того, особи, які в дитинстві постраждали від психологічного насильства, частіше в дорослому віці страждали від образ та насмішок. Разом із цим, серед тих, хто стверджує, що у дитинстві не піддавався психологічному насильству, 71% його не вчиняють і у своєму дорослому житті, проте виправдовують застосування таких підходів до виховання дитини (Діаграма 3.3.10).

Навіть ті, хто не зазнавав насильства, можуть вважати його доцільним, проте не готові використовувати або не мають для цього підстав. Це ще раз демонструє – успіdkовується не лише модель поведінки, але й переймаються настанови до-мінуючої у певному періоді суспільної думки.

Діаграма 3.3.10

Частка дорослих, які застосовували психологічне насильство до дітей або виправдовують його у виховних цілях, %

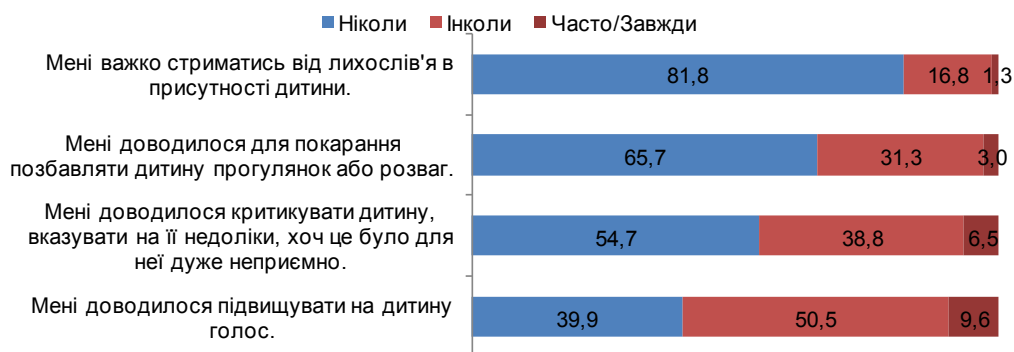

Найбільш поширеною формою психологічного насильства є вказування дитині на її недоліки (45% погоджуються з необхідністю такого підходу до виховання), позбавлення розваг у якості покарання (34% робили це хоча б інколи, 3% часто або завжди) (Діаграма 3.3.11). Серед тих, хто зараз має дітей до 18 років, 11% часто підвищували на них голос, 6,5% часто критикували дітей, а 3% позбавляли прогулянок або розваг.

Найбільш поширеною формою психологічного насильства, що виправдовується українцями, є вказування дитині на її недоліки – так вважають 78% дорослого населення. 75% вважають, що підлітків потрібно контролювати в усьому, 52% – що на неслухняну дитину можна накричати, аби вона швидко заспокоїлася (Діаграма 3.3.12). Навіть серед тих, хто в дитинстві взагалі не зазнавав надмірного контролю з боку батьків, 66% вважають, що підлітків треба в усьому контролювати (серед тих, хто часто або завжди зазнавав такого контролю, цей показник досягає 84%).

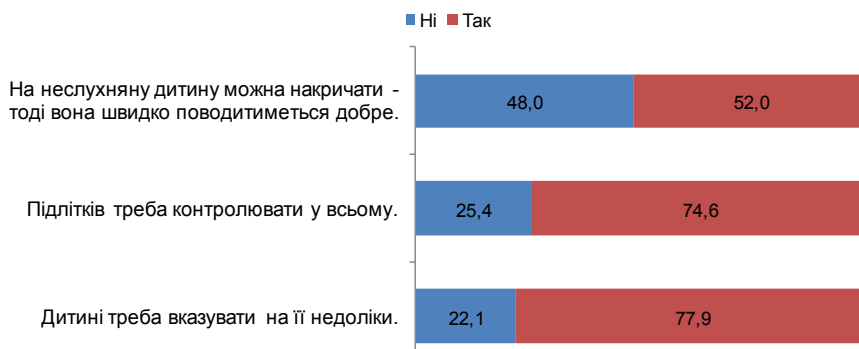
Діаграма 3.3.11

Ставлення до застосування насильства щодо дітей, %

Діаграма 3.3.12

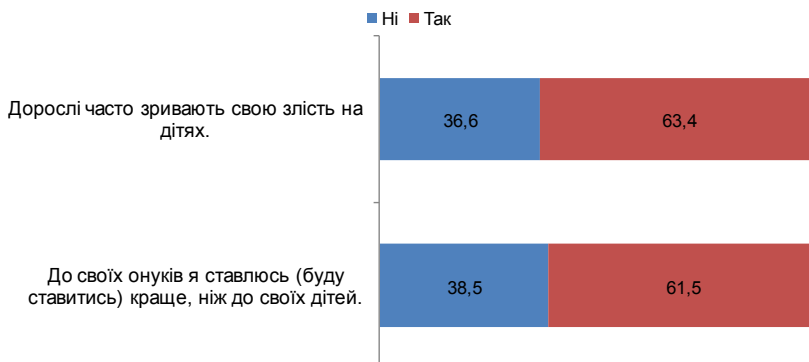
Ставлення до застосування насильства щодо дітей, %

63% українців погоджуються, що дорослі часто зривають свою злість на дітях, а 62% стверджують, що до своїх онуків вони будуть ставитися краще, ніж до своїх дітей (Діаграма 3.3.13).

Діаграма 3.3.13

Розподіл відповідей на запитання «До своїх онуків я ставлюсь (буду ставитись) краще, ніж до своїх дітей» та «Дорослі часто зривають свою злість на дітях», %

3.4. Сексуальне насильство

5% українців мали досвід сексуальних відносин з неповнолітньою особою (Діаграма 3.4.1-1). Серед них 69% були у віці до 18 років, а 31% повнолітніми, коли це трапилося вперше. Також 14% серед них повідомили, що це траплялося протягом останніх 1-2 років, тобто, вони повторили цей свій досвід у дорослому віці.

Є статистичний зв'язок між досвідом сексуальних стосунків з неповнолітніми та пережитим сексуальним насильством. Така поведінка частіше зустрічалася серед чоловіків (6,4%), ніж серед жінок (3,1%), частота її збільшується зі зростанням рівня заможності дорослої людини, проте зменшується з віком.

Така поведінка більш характерна для жителів міст (7% в великих містах та 5% – в малих), ніж сіл (2%), при цьому про секс в дорослому віці з неповнолітніми вказали в переважній більшості жителі міст (20 осіб проти 2 жителів села).

Про сексуальні відносини з неповнолітніми частіше згадали жителі Східного (7,4%) та Центрального (6%) регіонів, ніж Західного (2,3%) та Південного (1,7%).

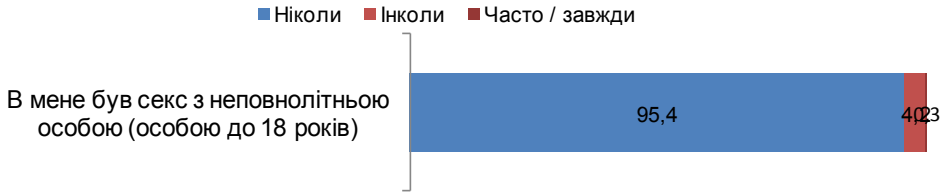
82% вважають, що потрібно прискіпливо контролювати взаємовідносини неповнолітніх із протилежною статтю, а 11,5% опитаних не погоджуються, що варто відмовитись від перегляду еротичних сцен по телевізору, якщо це може побачити дитина (Діаграма 3.4.1-2). Цей факт може бути одним із проявів настанови щодо непрямого сексуального насильства над дитиною – фактичного залучення її до

дій сексуального характеру або розбещення. 4 з 5 тих респондентів, хто зараз має дітей віком до 18 років, дотримуються думки про необхідність суворого контролю за особистим життям дітей.

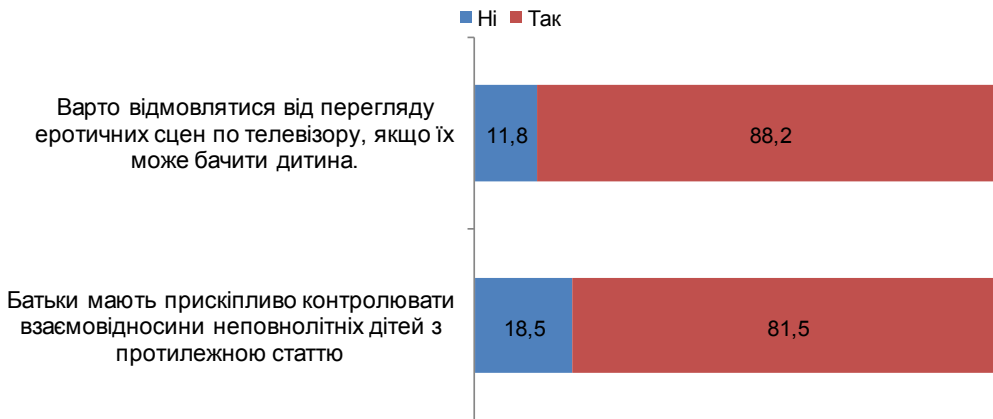
Діаграма 3.4.1-1

Ставлення до застосування насильства щодо дітей, %

Діаграма 3.4.1-2

Ставлення до застосування насильства щодо дітей, %

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ

4.1. Використання заохочень та стягнень щодо дітей як методів виховання

Найбільш поширеною формою заохочення успіхів, за словами респондентів, було те, що батьки або опікуни їх хвалили (88% пригадали таку форму винагороди) (Таблиця 4.1.1.). Причому ця форма є безумовним «лідером» у всіх вікових групах. Серед дітей ця форма заохочення так само на першому місці – її відчують на собі 82% опитаних.

Не так часто батьки робили дітям подарунки (39%), проте тут є виразні розбіжності за віком: якщо 22% 70-річних і старших за віком опитаних респондентів пригадали подарунки як форму заохочення, то серед осіб у віці до 30 років таких було 52%. Серед дітей цей показник становить 31%.

27% дорослих респондентів відповіли, що батьки / опікуни розповідали про їхні успіхи знайомим, 26% – виконували обіцянки, 18% – давали гроші (9% серед осіб у віці 70 років і старше, 28% серед осіб до 30 років), 18% – забезпечували цікаве дозвілля (6% і 25% відповідно).

33% дітей повідомили, що батьки заохочують їх виконанням обіцянок, 31% – що батьки розповідають про їх успіхи знайомим, 20% дітей батьки забезпечують цікаве дозвілля. Такі випадки загалом є частішими, порівняно із тим, що розповіли дорослі.

Таблиця 4.1.1.

Заохочення успіхів та гарної поведінки, які застосовують батьки (опікуни або особи, що їх замінюють) до сучасних дітей та які застосовували до дорослих у їхньому дитинстві, %

вид заохочення	серед дітей 12-17 років	серед усіх респондентів 18 р. і старше	серед респондентів у віці, роки					
			18-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70+
хвалять, роблять компліменти	82.1	87.5	87.7	86.3	87.7	87.8	86.6	88.7
роблять подарунки, покупки	31.1	39.3	52.1	49.0	47.8	28.2	26.1	21.7
розповідають про успіхи дитини знайомим	30.5	26.6	27.3	28.0	32.3	20.4	23.9	27.0
виконують обіцянки	32.9	25.9	34.1	30.6	25.4	19.9	20.6	19.7
дають гроші	18.6	17.8	27.9	21.4	18.0	14.3	9.2	8.7
забезпечують цікаве дозвілля	20.1	17.5	24.8	24.0	18.8	13.3	12.3	5.7

скасовують покарання	5.7	7.4	9.2	8.0	6.9	4.5	9.0	6.5
звільняють від виконання домашніх обов'язків або роботи по господарству	4.2	5.1	5.3	5.2	4.1	3.3	6.6	7.1
іншим чином	2.4	3.6	1.8	2.6	4.0	5.1	3.8	5.2

Що стосується специфіки заохочень у різних соціально-демографічних групах (Таблиця 4.1.2.), то серед дітей у якості заохочення дають гроші частіше дітям старшої вікової групи 15-17 років (22%) порівняно з молодшою 12-14 років (14%).

Всі види заохочень батьки частіше застосовують до дівчат. Батьки хвалять або роблять компліменти 88% дівчатам і 75% хлопцям, роблять подарунки 35% дівчатам та 26% хлопцям, забезпечують цікаве дозвілля 23% дівчатам та 16% хлопцям.

Чим в учнів краща успішність навчання, тим їх частіше заохочують похвалами і компліментами, роблять подарунки, забезпечують цікаве дозвілля, розповідають про їхні успіхи знайомим. Інші види заохочень, в тому числі надання грошей, приблизно однаково застосовують до учнів з різною успішністю навчання.

Чим вище дитина оцінює фінансове становище своєї родини, тим частіше вона повідомляє про те, що батьки використовують той чи інший вид заохочення її успіхів.

Заохочення «економічного» характеру останніми десятиріччями стали застосовувати дещо частіше, проте така закономірність прослідковується лише для сімей із середнім достатком. Тобто в бідних та заможних сім'ях поширеність такого заохочення суттєво не змінювалась протягом років

«Економічні заохочення» (гроші, подарунки, дозвілля) прямо пов'язані із матеріальним статком сім'ї.

Робили подарунки, розповідали про успіхи знайомим та забезпечували цікаве дозвілля частіше в повних сім'ях.

Батьки із вищою освітою частіше за інших хвалять дитину (84,6% порівняно з 79,7%), роблять подарунки (36,7% порівняно з 26%), забезпечують цікаве дозвілля (25,1% порівняно з 15,6%).

Таблиця 4.1.2. (дiмi)

Заохочення успіхів та гарної поведінки дитини, які застосовують батьки (опікуни або особи, що їх замінюють), %

вид заохочення	стать		вік		самооцінка фінансового становища					
	дівчата	хлопці	12-14	15-17	ледь вистачає грошей на їжу	вистачає грошей на їжу, але купувати одяг уже важко	вистачає грошей на їжу та одяг, і можуть дещо відкласти	Можуть дозволити собі купувати дорогі речі	можуть дозволити купувати собі все, що захочуть	важко сказати
хвалять, роблять компліменти	87.6	75.3	83.4	80.9	60.0	79.1	81.6	83.6	84.6	81.7
виконують обіцянки	32.8	33.0	34.6	31.2	30.0	29.1	32.2	35.0	36.8	28.6
розповідають про успіхи дитини знайомим	33.7	26.4	31.4	29.5	20.0	32.3	31.8	31.5	23.5	24.6
роблять подарунки, покупки	35.4	25.8	31.3	31.0	0.0	15.2	29.9	39.9	32.4	18.3
забезпечують цікаве дозвілля	23.6	15.8	21.4	18.9	10.0	10.1	18.4	26.4	18.4	17.5
дають гроші	17.9	19.6	14.4	22.9	0.0	13.3	17.4	22.2	23.5	13.5
скасовують покарання	5.4	6.0	7.1	4.3	10.0	7.6	5.8	5.2	2.2	7.9
звільняють від виконання домашніх обов'язків або роботи по господарству	4.0	4.4	3.7	4.6	0.0	3.8	5.0	2.9	5.9	4.0
іншим чином	2.8	2.0	2.3	2.6	10.0	5.1	2.7	1.4	0.7	4.0

Не так часто батьки дають гроші у якості заохочення дітям із Східного регіону – 15%, порівняно із іншими 19-21%.

За словами дітей, в Західному та Центральному регіонах частіше за інших батьки забезпечують дітям цікаве дозвілля (відповідно в 24,8 та 21,2% випадків порівняно з 16% в інших регіонах). Інших значущих відмінностей не встановлено.

В містах частіше, ніж у селах, батьки заохочують дітей. Так, забезпечують дітям цікаве дозвілля в 22,1% випадків у містах та 16,7% в селах, розповідають знайомими про успіхи дитини в 33,1% порівняно з 25,8%. (Таблиця 4.1.3).

При цьому, в селах частіше, ніж у містах, звільняють від виконання домашніх обов'язків (в 6,3% порівняно з 3%).

Таблиця 4.1.3 (дiмi)

Заохочення успіхів та гарної поведінки дитини, які застосовують батьки (опікуни або особи, що їх замінюють), %

вид заохочення	макрорегіон				тип населеного пункту		
	Західний	Центральний	Південний	Східний	село	місто	місто понад 500 тис.
хвалять, роблять компліменти	83.5	81.4	81.0	82.6	80.9	83.3	81.6
виконують обіцянки	32.3	34.8	33.9	29.6	31.5	33.5	34.3
розповідають про успіхи дитини знайомим	26.6	30.9	35.1	29.9	25.8	33.5	32.0
роблять подарунки, покупки	29.9	33.1	27.5	34.5	27.7	33.7	31.4
забезпечують цікаве дозвілля	24.8	21.2	16.1	16.5	16.8	22.4	21.0
дають гроші	21.5	18.0	19.0	14.9	18.0	17.9	22.0
скасовують покарання	4.1	7.0	6.2	5.2	5.8	5.3	6.1
звільняють від виконання домашніх обов'язків або роботи по господарству	4.5	4.4	4.7	2.4	6.3	3.1	2.6
іншим чином	1.6	2.4	2.1	4.3	2.0	3.2	1.3

Серед покарань, які були застосовані до дорослих в їхньому дитинстві, найбільш популярною формою було «читання моралі» без крику та образ (67%, дана відповідь переважала у всіх вікових групах) (Таблиця 4.1.4). Ще однією популярною формою покарання було кричання (42%, приблизно однаково у всіх вікових групах). Інші види покарань дорослих у їхньому дитинстві були менш поширені, зокрема, 21% респондентів зізнались, що їх били ременем або лозиною (частка таких відповідей з віком знижується з 27% у випадку осіб 70 років і старше до 15% серед наймолодших осіб – дітей 12-17 років), 20% опитаних стояли у кутку, 20% змушували виправляти помилки, 20% дітей били рукою, для 16% опитаних були заборонені розваги, 15% не випускали на вулицю (всі покарання майже однаково поширені серед різних вікових груп).

Абсолютна більшість дітей повідомила, що у випадку їхньої поганої поведінки батьки «читають мораль» без крику та образ – 75%, у 39% випадків батьки засмучуються, а 32% батьків змушують дітей виправити наслідки поганої поведінки, батьки 18% дітей кричать на них.

Дітей, порівняно із дорослими у їхньому дитинстві, значно менше б'ють (руками, ременем або) лозиною, а також ставлять у куток – близько 1% дітей повідомили про такі випадки. Проте такі низькі показники можуть бути пов'язані з тим, що діти хотіли давати соціально бажані відповіді (адже, при цьому, 68% дорослих українців повідомили, що їхні знайомі можуть вдарити дитину по сідницях у виховних цілях).

Водночас сучасних дітей набагато частіше, ніж дорослих у їхньому дитинстві, карали, відбираючи або забороняючи користуватися певними речами (наприклад, іграшками, телевізором, мобільним телефоном, комп'ютером тощо) – 17% порівняно з 3% дорослих.

Таблиця 4.1.4

Стягнення або покарання, які батьки (опікуни) застосовували у випадку поганої поведінки дорослих у їхньому дитинстві та щодо сучасних дітей, %

вид стягнення або покарання	серед дітей 12 - 17 років	серед усіх респондентів	серед респондентів у віці, роки					
			18 - 29	30 - 39	40 - 49	50 - 59	60 - 69	70+
«читали мораль» без крику та образ	74.9	67.3	71.5	68.2	67.8	69.8	63.5	58.9
кричали на дитину	17.7	42.4	42.3	44.7	44.7	37.2	40.2	45.3
засмучувались	38.5	40.6	42.1	40.0	44.1	37.4	41.2	38.1
били ременем (паском), лозиною тощо	0.8	21.1	14.9	20.9	22.9	20.6	24.7	26.5
ставили в куток або в якусь інше місце для покарання	0.6	20.3	20.4	24.2	20.3	19.6	19.3	16.8
змушували виправити погані наслідки такої поведінки	32.3	20.0	22.2	22.1	21.3	17.1	17.0	18.0
били рукою	1	19.8	17.9	21.5	22.5	18.0	21.3	18.7
забороняли розваги	13.2	16.3	20.2	22.9	14.6	13.9	12.9	9.7
примушували сидіти вдома, не випускали на вулицю або забороняли спілкуватись з друзями	5.5	15.3	15.7	16.1	16.7	13.2	16.5	13.9
примушували мене додатково виконувати хатню роботу	3.7	9.2	8.6	9.9	7.6	7.8	9.8	12.5
не розмовляли з дитиною протягом певного часу	4.4	5.1	4.8	7.4	4.5	4.6	5.5	3.4
позбавляли кишенькових грошей або грошей на певні покупки (солодощі, кіно тощо)	5.5	4.7	7.1	5.5	6.7	3.2	1.1	2.2
били тим, що потрапить під руку	0.3	4.4	1.7	6.6	4.2	5.3	4.7	4.9
називали дитину образливими словами	3.1	4.4	3.8	7.2	3.8	3.5	4.8	3.0

відбирали або забороняли користуватися певними речами (наприклад, іграшками, телевізором, мобільним телефоном, комп'ютером тощо)	16.9	3.1	4.6	6.1	2.1	2.2	2.1	0.4
змушували виконувати фізичні справи	0.6	1.6	1.6	1.5	1.0	2.0	1.7	1.9
закривали в приміщенні (в кімнаті, туалеті, підвальному приміщенні тощо)	0.1	0.6	0.0	0.2	0.5	0.3	0.3	2.7
іншим чином	1.9	2.5	1.0	2.2	3.3	1.7	2.5	5.2

Щодо специфіки покарань у різних соціально-демографічних групах (Таблиця 4.1.5), то у молодших дітей порівняно зі старшими частіше забирають певні речі або забороняють ними користуватися (21% та 13% відповідно), а також молодших дітей частіше за старших змушують виправити погані наслідки своєї поведінки – про це повідомили 37% дітей віком 12-14 років та 28% дітей віком 15-17 років. При цьому молодшим дітям частіше читають мораль (78,4% порівняно з 71,3%), на них кричать (20,6% порівняно з 14,9%), не розмовляють протягом певного часу (в 5,9% випадків порівняно з 3%).

У якості реакції на погану поведінку дівчат батьки частіше виражають смуток (41,4% порівняно з 34,8% хлопців), не розмовляють з дитиною протягом певного часу (5,9% порівняно з 2,6%); хлопців частіше б'ють рукою або ременем (1,8% порівняно з 0,4% дівчат).

Чим краща у дітей успішність навчання, тим більше дітей повідомляли про «читанням моралі» без крику та образ в якості їхнього покарання за поагун поведінку, і тим менше щодо них було застосовано крики, образи, побиття, заборону виходити з дому або спілкуватися з друзями. «Економічні покарання» (позбавлення кишенькових грошей, заборона розваг та відбирання речей) однаково часто застосовують щодо дітей з різною успішністю навчання.

Самооцінка фінансового становища у окремих випадках визначає частоту застосування різних форм покарань у різних категоріях опитаних. Наприклад, чим вище діти оцінювали заможність своєї сім'ї, тим частіше у якості покарання їхні батьки «читають мораль» без крику та образ. При цьому не було виявлено прямого зв'язку між кратністю застосування «економічних покарань» та матеріальним добробутом родини.

Батьки з вищою освітою частіше за інших «читають мораль» без криків та образ (78,1% порівняно з 71,9%), засмучуються (42% порівняно з 35,2%), особи без вищої освіти – кричать на дітей (20,1% порівняно з 15%) та б'ють рукою (1,3% порівняно з 0,2%).

Таблиця 4.1.5 (дiти)

Стягнення або покарання, які батьки (опікуни) застосовують у випадку поганої поведінки дитини, % дітей

вид стягнення або покарання	стать		вік		самооцінка фінансового становища					
	дівчата	хлопці	12-14	15-17	ледь вистачає грошей на їжу	вистачає грошей на їжу, але купувати одяг уже важко	вистачає грошей на їжу та одяг, і можуть дещо відкласти	Можуть дозволити собі купувати дорогі речі	можуть дозволити купувати собі все, що захочуть	важко сказати
«читають мораль» без крику та образ	76.2	73.2	71.3	78.5	30.0	71.5	73.8	80.7	71.3	65.9
засмучуються	41.4	34.8	38.8	38.1	20.0	44.9	38.8	39.3	27.9	38.1
змушують виправити погані наслідки такої поведінки	32.6	31.9	36.9	27.6	60.0	27.8	33.2	30.8	38.2	31.0
відбирають або забороняють користуватися певними речами (наприклад, мобільним телефоном, комп'ютером, телевізором тощо)	15.8	18.3	21.1	12.8	20.0	20.3	16.1	17.3	14.7	19.0
кричать на дитину	17.4	18.1	14.9	20.6	40.0	34.2	18.6	13.2	11.0	19.0
забороняють розваги	12.4	14.2	13.7	12.8	10.0	17.7	12.9	12.5	14.0	12.7
позбавляють кишенькових грошей або грошей на певні покупки (солодощі, кіно тощо)	5.7	5.4	5.1	6.0	0.0	5.7	5.5	5.8	5.9	4.8
примушують сидіти вдома, не випускають на вулицю або забороняють спілкуватись з друзями	6.3	4.5	4.5	6.5	10.0	10.1	6.3	2.9	4.4	7.9
примушують додатково виконувати хатню роботу	3.1	4.4	3.2	4.1	20.0	5.1	4.3	2.5	3.7	2.4
не розмовляють протягом певного часу	5.9	2.6	3.0	5.9	10.0	5.7	5.0	3.0	5.1	4.8
називають дитину образливими словами	3.6	2.5	2.3	3.9	20.0	6.3	3.0	2.7	0.7	3.2
іншим чином	2.4	1.4	2.1	1.8	0.0	1.9	1.2	2.0	4.4	4.0

б'ють ременем (паском), лозиною тощо	0.3	1.4	1.1	0.4	0.0	1.3	1.2	0.0	0.7	1.6
ставлять в куток або якесь інше місце для покарання	0.4	0.9	1.0	0.2	0.0	0.6	0.8	0.3	0.7	0.8
б'ють рукою	0.4	1.8	1.0	1.0	10.0	2.5	0.8	0.8	0.0	1.6
змушують виконувати фізичні вправи	0.5	0.8	0.7	0.6	10.0	1.3	0.6	0.2	0.7	0.8
б'ють тим, що потрапить під руку	0.1	0.6	0.3	0.3	10.0	0.6	0.3	0.2	0.0	0.8
закривають в приміщенні (в кімнаті, туалеті, підвальному приміщенні тощо)	0.1	0.0	0.0	0.1	0.0	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0

Види покарання батьків, про які розповли діти, суттєво не відрізняється в регіонах України (Таблиця 4.1.6). Чим більше місто, тим частіше батьки кричать на дітей у випадку їхньої поганої поведінки, але не так часто (порівняно з селом та містом з населенням до 500 тисяч мешканців) «читають мораль», забороняють розваги, відбирають певні речі.

Таблиця 4.1.6 (діву)

Стягнення або покарання батьки (опікуни) застосовують у випадку поганої поведінки дитини, % дітей

вид стягнення або покарання	макрорегіон				тип населеного пункту		
	Західний	Центральний	Південний	Східний	село	місто	місто понад 500 тис.
читають мораль' без крику та образ	73.4	75.5	75.1	75.9	75.8	75.8	70.6
засмучуються	34.1	37.4	39.3	46.0	31.2	41.7	45.0
змушують виправити погані наслідки такої поведінки	31.5	33.7	30.3	33.8	30.2	33.6	33.3
відбирають або забороняють користуватися певними речами (наприклад, мобільним телефоном, комп'ютером, телевізором тощо)	16.1	19.0	17.3	14.3	15.7	18.6	14.9
кричать на дитну	17.9	18.0	18.5	15.9	17.1	17.2	20.4
забороняють розваги	12.4	13.8	13.3	13.4	14.2	13.5	10.4
позбавляють кишенькових грошей або грошей на певні покупки (солодощі, кіно тощо)	5.3	4.8	6.9	5.5	5.1	6.2	4.9

примушують сидіти вдома, не випускають на вулицю або забороняють спілкуватись з друзями	5.1	5.5	4.7	7.0	6.5	5.6	3.2
примушують додатково виконувати хатню роботу	4.1	4.1	3.3	2.7	4.8	3.0	3.2
не розмовляють протягом певного часу	3.9	4.8	3.8	5.5	3.8	4.8	4.9
називають дитину образливими словами	2.0	2.8	5.0	3.0	2.6	3.0	4.5
іншим чином	1.6	2.2	2.4	1.5	1.4	2.5	1.6
б'ють ременем (паском), лозиною тощо	0.8	0.4	1.2	0.9	0.9	0.8	0.3
ставлять в куток або в якусь інше місце для покарання	0.6	0.9	0.2	0.6	0.6	0.7	0.3
б'ють рукою	0.6	0.9	1.7	0.9	0.6	1.3	1.0
змушують виконувати фізичні вправи	0.0	0.9	0.7	0.9	0.6	0.8	0.0
б'ють тим, що потрапить під руку	0.4	0.2	0.7	0.0	0.5	0.4	0.0
закривають в приміщенні (в кімнаті, туалеті, підвальному приміщенні тощо)	0.0	0.2	0.0	0.0	0.0	0.1	0.0

4.2. Реагування на випадки насильства та запобігання йому

У випадку, якби дитину принизили або щодо неї вчинили насильство, найбільше дітей (72%) планують звернутись до батьків, 43% – до міліції, 32% до друзів, 15% – до вчителів і 12% – до Уповноважених із прав дитини. До шкільного психолога звернулися б 11% дітей, 5% – до державних соціальних служб. 37% дітей були впевнені, що розберуться самі (Таблиця 4.2.1). При цьому, серед тих, у кого насправді траплялися такі ситуації, 61% звернулися до батьків, 42% – до друзів, 16% мали досвід звернення до міліції, 15% – до вчителів і 4% – до Уповноважених із прав дитини. До шкільного психолога звернулися 7% дітей, 3% – до державних соціальних служб. 52% дітей розібралися із такими ситуаціями самостійно.

Таблиця 4.2.1

Частота звернень до різних служб та осіб у випадку насильства або приниження, % дітей

об'єкти звернення дітей	декларували звернення	звернулися на практиці, % від респондентів, з якими траплялися випадки приниження або насильства
батьки (опікуни)	72.0	60.5
міліція	42.7	16.2
нічого не робили/ розібрались самостійно	36.7	52.1

друзі	32.2	41.9
вчителі	14.8	14.8
лікарі	11.9	3.4
уповноважені з прав людини (дитини)	11.5	3.6
Шкільнті психолог (соціальний педагог)	10.5	7.0
родичі (не батьки)	9.3	10.9
приватний психолог (психотерапевт)	6.9	2.4
державні соціальні заклади	4.6	2.7
священик	3.9	2.7
інтернет, соціальні мережі	3.7	4.6
інше	2.3	2.4
«гаряча лінія»	1.4	1.0
громадська організація	1.0	1.0

Половина дітей, які зазнавали насильства, ні до кого не звертались, вирішуючи ситуацію самотійно. Вкрай низьким є рівень звернень дітей до соціальних служб.

Такі дані можуть свідчити про невисоку обізнаність щодо способів отримання реальної допомоги, відсутність відповідних сервісів для дітей на певній території, недовіру до спеціалістів.

Подібне запитання стивили і дорослим. Серед них 45% відповіли, що розібралися б самі, 27% звернулися б до міліції, а 15% до партнера (чоловіка / дружини). У своєму дитинстві серед тих дорослих, у кого траплялися ситуації порушення їхніх прав, 62% не зверталися ні до кого, а 27% зверталися до батьків та 9% до інших родичів. Лише 7% зверталися до вчителів і 3% до міліції. Інші варіанти обрали менше 1% опитаних.

Про те, що існує законодавство з питань захисту прав дітей, знає 30% дорослого населення України. При цьому, половина дорослих, які знають про існування такого законодавства, не змогли пригадати його назву. 11% назвали «закони про права дитини», 7% – Конвенцію ООН про права дитини, 5% згадали Конституцію, по 2% – Декларацію прав дитини та Кримінальний кодекс відповідно (Таблиця 4.2.2).

Про те, що існує законодавство з питань захисту прав дітей, знають 49% дітей. С3-поміж тих дітей, які знають про його існування, 27% зазначили закони про права дитини загалом, 21% – Конвенцію ООН про права дитини, ще 5% згадали тільки назву організації – ООН (можна припустити, що вони мали на увазі саме Конвенцію, у такому випадку знання Конвенції зростає до 26%), 15% не змогли пригадати точну назву, 11% назвали Конституцію України, 7% – Декларацію прав дитини, 5% – установи соціального захисту, 4% – правоохоронні органи, по 2% – Кримінальний та Сімейний кодекси відповідно.

Таблиця 4.2.2

Знання про законодавство із запобігання насильству, %

Назва нормативного акту	знання дорослих	знання дітей
Закони про права дитини (загалом)	11.1	26.6
Конвенція (ООН) про права/захист прав дитини	7.5	21.0
Конституція України	5.2	10.9
Установи, які захищають права дитини, соціальні служби	4.0	5.2
Декларація про права / захист прав дитини	1.9	7.4
Кримінальний кодекс, його статті	1.8	1.7
Ювенальна юстиція	1.7	-
Сімейний кодекс України, Закон України про шлюб та сім'ю	1.2	1.5
Уповноважений з прав дитини/людини	0.9	1.5
Закон України про попередження насильства в сім'ї	0.8	-
Правоохоронні органи	-	3.8
Органи опіки та піклування, опікунська рада	0.6	-
ООН	-	4.6
інше	7.6	7.9
не змогли пригадати назву	55.5	15.0

Значно більше дітей, ніж дорослих знають про закони, які захищають права дітей. Про Конвенцію ООН про права дитини знає кожна п'ята дитина на відміну від кожного десятого дорослого.

Додаток. 1.

Анкета опитування респондентів старше 18 років

Номер анкети |__|__|__|__|

ГРОМАДСЬКА ДУМКА З ПИТАНЬ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Доброго дня!

Мене звати____. Я представляю Київський міжнародний інститут соціології, який на замовлення проекту Ради Європи «Зміцнення та захист прав дітей в Україні», що фінансується за підтримки Уряду Норвегії, проводить дослідження життя сучасних дітей в Україні та ставлення населення до різних аспектів їхнього виховання.

Опитування займе не більше 20 хвилин Вашого часу. Ми хочемо знати Вашу особисту думку. Ми гарантуємо конфіденційність. Всі Ваші відповіді, як і відповіді інших учасників опитування, будуть використані лише в узагальненому вигляді, після статистичної обробки.

1. Скільки повних років Вам виповнилося? _____ років

2. Ваша стать

- 1 Жінка
- 2 Чоловік

3. Де Ви разом з сім'єю мешкали більшу частину свого життя? (одна відповідь)

- 1 У селі
- 2 У містечку, невеликому місті
- 3 У великому місті
- 4 Зв'язків із сім'єю не підтримував

4. Ваш громадянський стан (одна відповідь)

- 1 Неодружений (незаміжня)
- 2 Одружений (заміжня)
- 3 Розлучений (розлучена)
- 4 Вдівець (вдова)
- 5 «Цивільний шлюб»

5.1. Чи є у Вас власні діти? (можна обрати декілька відповідей)

- 1 Так, є, мешкаємо разом

- 2 Так, є, але діти мешкають окремо
- 3 Ні, дітей не маю
- 4 Прийомні діти або діти мого партнера (партнерки)

5.2. Скільки загалом у Вас дітей? _____ (якщо немає дітей записати 0)

5.3. Скільки з них дітей віком до 18 років? _____ (якщо немає дітей записати 0)

6. Хто на даний момент мешкає разом з Вами? КАРТКА 6.

(можна обрати декілька відповідей)

- 1 Чоловік (дружина) або партнер (партнерка)
- 2 Дитина (діти)
- 3 Ваш батько (мати)
- 4 Батьки Вашого чоловіка (дружини) або партнера (партнерки)
- 5 Інші родичі
- 6 Інші люди

7. Скільки осіб проживає разом з Вами, включаючи Вас? _____

(азначте кількість)

8. Чи є серед осіб, які проживають з Вами: КАРТКА 8.

(можна обрати декілька відповідей)¹

- 1 Особи з обмеженими можливостями (з інвалідністю)
- 2 Рідні діти, яким ще не виповнилося 18 років
- 3 Неповнолітні діти чоловіка (дружини) або партнера (партнерки)
- 4 Прийомні діти
- 5 Недієздатні особи
- 6 Особи похилого віку, які потребують сторонньої допомоги

Інші особи, які потребують підтримки (азначте, які _____)

9.1. Якщо Ви проживаєте разом з дітьми до 18 років, які є не Вашими рідними дітьми, а дітьми Вашого чоловіка (дружини) або партнера (партнерки), скільки часу протягом дня Ви приділяєте вихованню дитини? (одна відповідь)

- 1 Не приділяю
- 2 До 1 години
- 3 2-3 години
- 4 4-6 годин

- 5 Понад 6 годин
- 6 Зі мною не проживають не рідні діти до 18 років

9.2. Якщо разом з Вами проживає чоловік (дружина) або партнер (партнерка), який (яка) не є рідним (-ою) Вашій дитині до 18 років, скільки часу протягом дня він (вона) приділяє вихованню Вашої дитини? (одна відповідь)

- 1 Не приділяє
- 2 До 1 години
- 3 2-3 години
- 4 4-6 годин
- 5 Понад 6 годин
- 6 Зі мною не проживає чоловік (дружина) або партнер (партнерка), який (яка) не є рідним (-ою) моїй дитині.

10. Який найвищий рівень освіти Ви отримали? (одна відповідь)

- 1 Закінчив (-ла) вищий навчальний заклад (спеціаліст або магістр)
- 2 Закінчив (-ла) коледж, технікум (молодший спеціаліст, бакалавр)
- 3 Закінчив (-ла) школу (10-11 класів) або ПТУ
- 4 Закінчив (-ла) 9 класів школи
- 5 Не маю освіти

11. Оцініть, будь ласка, рівень матеріального добробуту Вашої сім'ї. КАРТКА 11. (одна відповідь)

- 1 Нам не вистачає грошей навіть на їжу
- 2 Нам вистачає грошей на їжу, але купувати одяг вже важко
- 3 Нам вистачає грошей на їжу та одяг, і ми можемо дещо відкласти, але цього не вистачає, щоб купувати дорогі речі (як, наприклад, холодильник або телевізор) або на подорожі
- 4 Ми можемо дозволити собі купувати дорогі речі (наприклад, холодильник або телевізор) та подорожі
- 5 Ми можемо дозволити купувати собі все, що захочемо
- 6 Важко сказати

12. Яким чином Ви матеріально забезпечуєте своє життя? КАРТКА 12. (можна обрати декілька відповідей)

- 1 Маю постійну роботу
- 2 Маю непостійну або сезонну роботу
- 3 Їжджу на заробітки в межах України

ДОДАТКИ

- 4 Здебільшого працюю за кордоном
- 5 Маю власний бізнес
- 6 Отримую пенсію або соціальну допомогу
- 7 Живу за рахунок власного домашнього господарства
- 8 Маю інше джерело доходів
- 9 На даний час не маю роботи та не отримую жодного доходу

13. З ким Ви мешкали до 18 років? (можна обрати декілька відповідей)

- 1 З мамою
- 2 З татом
- 3 рідним сестрою (братом)
- 4 зі зведеним(и) сестрою (братом)
- 5 з бабусею (дідусям)
- 6 з опікунами (вітчимом, мачухою)

інше (зазначте) _____

14. Оцініть, будь ласка, рівень матеріального добробуту Вашої сім'ї або осіб, які з Вами спільно проживали, до того, як Вам виповнилося 18 років. КАРТКА 14. (одна відповідь)

- 1 Нам не вистачало грошей навіть на їжу
- 2 Нам вистачало грошей на їжу, але купувати одяг було важко
- 3 Нам вистачало грошей на їжу та одяг, і ми могли дещо відкласти, але цього не вистачало, щоб купувати дорогі речі (як, наприклад, холодильник або телевізор) або на подорожі
- 4 Ми могли собі дозволити купувати дорогі речі (наприклад, холодильник або телевізор) та подорожі
- 5 Ми могли дозволити купувати собі все, що хотіли
- 6 Важко сказати

15. Чи були серед осіб, які проживали разом із Вами до 18 років...? (можна обрати декілька відповідей)

- 1 Особи з обмеженими можливостями (з інвалідністю)
- 2 Недієздатні особи
- 3 Особи похилого віку, які потребували сторонньої допомоги
- 4 Інші особи, які потребували підтримки
- 5 Нічого із переліченого

16. Як батьки (опікуни) заохочували в дитинстві Ваші успіхи, гарну поведінку? КАРТКА 16. *(можна обрати декілька відповідей)*

- 1 Хвалили, робили компліменти
- 2 Давали гроші
- 3 Робили подарунки, покупки
- 4 Виконували обіцянки
- 5 Забезпечували цікаве дозвілля
- 6 Скасовували покарання
- 7 Розповідали про мої успіхи знайомим
- 8 Звільняли від виконання домашніх обов'язків або роботи по господарству

Іншим чином *(азначте)* _____

17. Які стягнення або покарання батьки (опікуни) застосовували у випадку Вашої поганої поведінки у дитинстві? КАРТКА 17. *(можна обрати декілька відповідей)*¹

- 1 «Читали мораль» без крику та образ
- 2 Засмучувались
- 3 Кричали на мене
- 4 Змушували виправити погані наслідки такої поведінки
- 5 Називали мене образливими словами
- 6 Змушували виконувати фізичні вправи
- 7 Не розмовляли зі мною протягом певного часу
- 8 Примушували мене додатково виконувати хатню роботу
- 9 Били рукою
- 10 Били ременем (паском), лозиною тощо
- 11 Били тим, що потрапить під руку
- 12 Ставили в куток або в якесь інше місце для покарання
- 13 Позбавляли мене кишенькових грошей або грошей на певні покупки (солодощі, кіно тощо)
- 14 Забороняли розваги
- 15 Відбирали або забороняли користуватися певними речами (наприклад, іграшками, телевізором, мобільним телефоном, комп'ютером тощо)
- 16 Примушували сидіти вдома, не випускали на вулицю або забороняли спілкуватись з друзями
- 17 Закривали в приміщенні (в кімнаті, туалеті, підвальному приміщенні тощо)

Іншим чином *(азначте)* _____

18. Якщо у Вас є діти або якби Ви були батьками (опікунами), яким чином Ви заохочуєте або заохочували б успіхи дитини, її гарну поведінку? КАРТКА 18. *(можна обрати декілька відповідей)*

ДОДАТКИ

- 1 Похвалою, компліменти
- 2 Грошима
- 3 Подарунками, покупками
- 4 Виконанням обіцянок
- 5 Забезпеченням цікавого дозвілля
- 6 Скасуванням покарань
- 7 Розповідями знайомим про успіхи дитини
- 8 Звільненням від виконання домашніх обов'язків або роботи по господарству
- 9 Іншим чином *(азначте)* _____

19. До якої релігії Ви себе відносите? *(одна відповідь)*

- 1 Християнство
- 2 Іслам
- 3 Іудаїзм
- 4 Інше *(азначте)* _____
- 5 Невіруючий (-а)
- 6 Важко сказати

20. Якщо Ви вважаєте себе віруючою людиною, оцініть рівень Вашої віри? КАРТКА 20. *(одна відповідь)*

- 1 Вірю, проте релігійних церковних служб не відвідую, традицій, обрядів або звичаїв певної релігії не дотримуюсь
- 2 Іноколи відвідую служби або зібрання, дотримуюсь окремих традицій, обрядів та звичаїв своєї релігії
- 3 Прагну систематично брати участь у службах або зібраннях, виконувати всі звичаї та традиції, обряди своєї релігії

21. Куди Ви звернетесь у випадку порушення прав Вашої дитини, насильства стосовно неї або її приниження? КАРТКА 21. *(можна обрати декілька відповідей)*

- 1 Ні до кого / розберусь сам (сама)
- 2 Звернусь до міліції
- 3 Звернусь до священика
- 4 Звернусь до родичів
- 5 Звернусь до чоловіка/дружини (партнера/партнерки)
- 6 Звернусь до друзів
- 7 Звернусь до шкільного психолога (соціального педагога)
- 8 Звернусь до психолога (психотерапевта)

- 9 Звернусь до вчителів
- 10 Звернусь до лікарів
- 11 Зателефоную на «гарячу лінію» (зазначте, до якої організації або на який номер) _____
- 12 Звернусь до громадської організації (зазначте, до якої) _____
- 13 Звернусь до уповноважених з прав людини (дитини)
- 14 Звернусь до державних соціальних закладів
- 15 Буду шукати допомогу в Інтернеті, у соціальних мережах
- 16 Інше(зазначте) _____

22. Куди Ви у своєму дитинстві звертались у випадку порушення Ваших прав, насильства або приниження? КАРТКА 22. (можна обрати декілька відповідей)

- 1 Зі мною такого не траплялось, тому не було потреби ні до когось звертатись.
- 2 Ні до кого / розбирався (-лась) самостійно
- 3 До міліції
- 4 До священика
- 5 До родичів
- 6 До батьків (опікунів)
- 7 До друзів
- 8 До шкільного психолога (соціального педагога)
- 9 До психолога (або психотерапевта)
- 10 До вчителів
- 11 До лікарів
- 12 Телефонував (-ла) на «гарячу лінію» (зазначте, до якої організації або на який номер) _____
- 13 До громадської організації (зазначте, до якої) _____
- 14 До уповноважених з прав людини (дитини)
- 15 До державних соціальних закладів
- 16 Шукав (шукала) допомоги в Інтернеті, у соціальних мережах
- 17 Інше (зазначте) _____

23. У вихованні дитини я дотримуюсь (дотримуватимусь)... КАРТКА 23. (можна обрати декілька відповідей)

- 1 Релігійних традицій
- 2 Сімейних традицій
- 3 Народних традицій
- 4 Спираюсь/спиратимусь на власний досвід

ДОДАТКИ

- 5 Керуюсь/керуватимусь сучасними науковими розробками
- 6 Керуюсь/керуватимусь популярною літературою та порадами ЗМІ

УВАГА, ІНТЕРВ'ЮЕРЕ, ЗАРАЗ ВАМ НЕОБХІДНО ПЕРЕДАТИ АНКЕТУ РЕСПОНДЕНТУ ДЛЯ САМОЗАПОВНЕННЯ БЛОКІВ ЗАПИТАНЬ 24-28. ПІСЛЯ ЙОГО ЗАПОВНЕННЯ ВАМ НЕОБХІДНО ПЕРЕВІРИТИ ПОВНОТУ ЗАПОВНЕННЯ.

24.1. Чи траплялись з Вами протягом життя наступні ситуації? КАРТКА 24

24.2. Скільки Вам було років, коли це трапилось вперше?

24.3. Чи траплялось це протягом останніх 1-2 років?

В КОЖНОМУ РЯДКУ ТРЕБА ОБРАТИ ОДНУ ВІДПОВІДЬ (ОБВЕСТИ ЦИФРИ ВІД 1 ДО 4), А ТАКОЖ ДАТИ ВІДПОВІДІ НА ДВА ЗАПИТАННЯ У ДВОХ КРАЙНІХ ПРАВИХ СТОВПЧИКАХ. ЯКЩО СИТУАЦІЯ НЕ ТРАПЛЯЛАСЯ НІКОЛИ, ТО, ТО ПЕРЕХОДЬТЕ ДО НАСТУПНОЇ.

Ситуації	24.1				24.2	24.3
	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	Скільки Вам було років, коли це трапилось вперше?	Чи траплялось це протягом останніх 1-2 років?
1. В моєму житті був випадок, коли мій коханий (кохана) мене вдарив (-ла).	1	2	3	4	_____років	1. Так 2. Ні
2. В моєму житті був випадок, коли я вдарив (-ла) свою кохану (коханого).	1	2	3	4	_____років	1. Так 2. Ні
3. Під час сварки мій родич (кохана людина) називають мене образливими (нецензурними) словами.	1	2	3	4	_____років	1. Так 2. Ні
4. Моя кохана людина (родич) образливо жартує наді мною в присутності інших.	1	2	3	4	_____років	1. Так 2. Ні
5. Мені доводилося підвищувати на дитину голос.	1	2	3	4	_____років	1. Так 2. Ні
6. Мені доводилося критикувати дитину, вказувати на її недоліки, хоч це було для неї дуже неприємно.	1	2	3	4	_____років	1. Так 2. Ні
7. Мені доводилося для покарання позбавляти дитину прогулянок або розваг.	1	2	3	4	_____років	1. Так 2. Ні
8. Мені доводилося у виховних цілях позбавляти дитину іграшок, приладдя (мобільний телефон, комп'ютер тощо) або кишенькових грошей.	1	2	3	4	_____років	1. Так 2. Ні
9. В мене був секс з неповнолітньою особою (особою до 18 років).	1	2	3	4	_____років	1. Так 2. Ні

25. Чи траплялись з Вами протягом життя наступні ситуації?/ Чи погоджуєтеся Ви із такими твердженнями?

КАРТКА 24. В КОЖНОМУ РЯДКУ ТРЕБА ОБРАТИ ОДНУ ВІДПОВІДЬ (ОБВЕСТИ ЦИФРИ ВІД 1 ДО 4).

Ситуації/Твердження	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди
1. У моєму дитинстві мене карали, застосовуючи ремінь (лозину, інші предмети) або били рукою.	1	2	3	4
2. У моїй школі вчителі за погану поведінку або низькі оцінки били дітей або забирали особисті речі.	1	2	3	4
3. У дитинстві вдома мене карали із застосуванням фізичної сили (ременем, лозиною, били рукою, давали ляпаси, стусанів, тягали за волосся тощо).	1	2	3	4
4. У дитинстві вдома мене примушували стояти у нерухомому положенні (у кутку чи іншому місці).	1	2	3	4
5. У дитинстві вдома мене зв'язували, приковували.	1	2	3	4
6. У дитинстві вдома мене замикали у приміщенні.	1	2	3	4
7. У дитинстві я бачив (-ла), як члени моєї родини били один одного.	1	2	3	4
8. Мені важко стриматись від лихослів'я в присутності дитини.	1	2	3	4
9. Майже всі мої знайомі, які мають дітей, у виховних цілях можуть дати неслухняній дитині ляпас по сідницях.	1	2	3	4
10. У дитинстві у мене вдома були комфортні умови для навчання та виконання домашніх завдань.	1	2	3	4
11. У дитинстві я витрачав (-ла) свої кишенькові гроші за власним бажанням.	1	2	3	4
12. Моє життя у дитинстві не цікавило моїх батьків.	1	2	3	4
13. У дитинстві в мене було значно менше свободи, ніж у моїх однолітків.	1	2	3	4
14. Не можу стриматись, щоб не вдарити іншу людину, яка дуже сильно мене роздратовала.	1	2	3	4
15. Під час сварки я називаю кохану людину (родича) образливими (нецензурними) словами.	1	2	3	4
16. Я намагаюсь поводитись так, щоб не викликати гнів або іншу негативну реакцію з боку мого партнера (партнерки) або родича.	1	2	3	4
17. Я сам (-а) завжди вирішую, як витратити зароблені мною гроші.	1	2	3	4
18. У нашій сім'ї я один (одна) розпоряджаюсь грошима, приймаю рішення щодо фінансових питань.	1	2	3	4

ДОДАТКИ

19. Я заслуговував (-ла) на те фізичне покарання, яке до мене застосовували у дитинстві.	1	2	3	4
20. Я був (-ла) вимушений (-на) пропускати заняття у школі через фізичні ушкодження, які мені завдали вдома.	1	2	3	4
21. Під час сварки я називаю кохану людину (родича) образливими (нецензурними) словами.	1	2	3	4
22. У дитинстві я чув (-ла) від вчителів образливі (принизливі) зауваження.	1	2	3	4
23. У дитинстві вдома мені дорікали, що я забагато їм.	1	2	3	4
24. У дитинстві в моїй присутності батьки (опікуни) або родичі лихословили або обзивали один одного.	1	2	3	4
25. У дитинстві вдома під час сварки мої родичі (співмешканці) б'ють одне одного або навмисне розбивають предмети.	1	2	3	4
26. У дитинстві, через тяжкі конфлікти вдома, мені хотілось завдати собі фізичної шкоди або втекти з дому.	1	2	3	4
27. У дитинстві через тяжкі конфлікти в школі, мені хотілось завдати собі фізичної шкоди або навіть піти з життя.	1	2	3	4
28. Мої батьки (опікуни) занадто контролювали моє життя у дитинстві.	1	2	3	4
29. У дитинстві вдома зі мною припиняли спілкування або ігнорували мене, щоб мене покарати.	1	2	3	4
30. Вдома у дитинстві (до 18 років) мені пропонували спробувати курити, вживати алкоголь наркотичні речовини.	1	2	3	4
31. У компанії (у школі, на вулиці) в дитинстві (до 18 років) мене змушували курити, вживати алкоголь наркотичні речовини.	1	2	3	4
32. У дитинстві мені доводилось просити у сторонніх або навіть красти гроші, оскільки мені не вистачало на вкрай необхідні речі (їжа, одяг, предмети особистої гігієни, шкільне приладдя тощо)	1	2	3	4
33. У дитинстві я відчував (-ла) себе обділеним (-ою) в їжі, одязі, шкільному приладді порівняно з іншими дітьми, оскільки батьки (опікуни) відмовлялись мені це купувати.	1	2	3	4
34. У дитинстві мої батьки (опікуни) відмовляли мені у придбанні речей, які були мені вкрай необхідні для навчання та здоров'я.	1	2	3	4

ДОДАТКИ

35. Коли мої батьки або родичі сильно сердились, вони псували або викидали мої речі (іграшки, одяг, приладдя тощо).	1	2	3	4
36. У дитинстві дорослі ховали мої речі, щоб я не міг (могла) виходити з дому.	1	2	3	4
37. У дитинстві на вулиці мене примушували працювати на когось або віддавати їм гроші (особисті речі).	1	2	3	4
38. У дитинстві деякі однокласники примушували мене робити замість них домашні завдання або контрольні роботи.	1	2	3	4
39. Якщо наш клас себе погано поведив на уроках або ми не встигали виконати якісь завдання, в школі нас змушували виконувати роботу, яка не пов'язана з навчанням.	1	2	3	4
40. У дитинстві мені не давали їсти, коли я був (-ла) дуже голодний (-на).	1	2	3	4
41. Замість того, щоб відвідувати школу, я був (-ла) змушений (-на) працювати.	1	2	3	4
42. В моєму дитинстві (до 18 років) дорослі змушували мене просити або красти гроші чи їжу в інших людей.	1	2	3	4
43. Дітям не варто дозволяти розпоряджатися грошима.	1	2	3	4
44. У дитинстві вдома мене називали образливими, принизливими словами.	1	2	3	4
45. Коли мої батьки (родичі) сварились, один з них змушував мене ставати на його сторону.	1	2	3	4
46. У дитинстві вдома під час сварки мої родичі (співмешканці) б'ють одне одного або навмисне розбивають предмети.	1	2	3	4
47. У дитинстві вдома мене називали образливими, принизливими словами.	1	2	3	4
48. Коли мої батьки (родичі) сварились, один з них змушував мене ставати на його сторону.	1	2	3	4
49. У дитинстві, через тяжкі конфлікти вдома, мені хотілось завдати собі фізичної шкоди або втекти з дому.	1	2	3	4
50. У дитинстві через тяжкі конфлікти в школі, мені хотілось завдати собі фізичної шкоди або навіть піти з життя.	1	2	3	4

26.1. Чи траплялись з Вами протягом життя наступні ситуації? КАРТКА 24

26.2. Скільки Вам було років, коли це трапилось вперше?

В КОЖНОМУ РЯДКУ ТРЕБА ОБРАТИ ОДНУ ВІДПОВІДЬ (ОБВЕСТИ ЦИФРИ ВІД 1 ДО 4), А ТАКОЖ ДАТИ ВІДПОВІДЬ НА ЗАПИТАННЯ 26.2. ЯКЩО СИТУАЦІЯ НЕ ТРАПЛЯЛАСЯ НІКОЛИ, ТО ПЕРЕХОДЬТЕ ДО НАСТУПНОЇ.

ДОДАТКИ

26.1					26.2
Ситуації	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	Скільки Вам було років, коли це трапилось вперше?
1. У дитинстві дорослі торкались до моїх статевих органів всупереч моїй волі.	1	2	3	4	_____років
2. У дитинстві мені робили непристойні пропозиції (наприклад, підглядати за іншими в туалеті, знімати спідню білизну).	1	2	3	4	_____років
3. У дитинстві мої оголені інтимні частини тіла фотографували або знімали на відео.	1	2	3	4	_____років
4. У дитинстві вдома я соромився (-лась) запитати щось про статеві органи чи відносини, бо у відповідь старші обзивали мене непристойними словами.	1	2	3	4	_____років
5. У дитинстві вдома мені доводилось вступати в статеві відносини з дорослими або торкатись їхніх статевих органів.	1	2	3	4	_____років
6. Коли я був (-ла) дитиною, у нас вдома статеві органи чи відносини називали непристойними словами.	1	2	3	4	_____років
7. До 18 років мені довелось вступити у статеві відносини з дорослими (особами старшими 18 років), торкатись їхніх статевих органів, демонструвати їм свої оголені інтимні частини тіла.	1	2	3	4	_____років
8. У школі мене інші учні силоміць облапували та торкались статевих органів.	1	2	3	4	_____років
9. У дитинстві інші учні примушували мене торкатись до їхніх статевих органів.	1	2	3	4	_____років
10. У дитинстві я за винагороду погоджувався (-лась) торкатись статевих органів дорослих, вступати з ними у статеві відносини.	1	2	3	4	_____років
11. У дитинстві мене силоміць примушували вступати в сексуальні відносини з дорослими (особами старшими 18 років) та тримати це в таємниці.	1	2	3	4	_____років
12. У дитинстві я переглядав (-ла) телепрограми, журнали, газети або Інтернет-сайти, де демонстрували відверті сексуальні сцени.	1	2	3	4	_____років
13. У дитинстві мені робили непристойні пропозиції чужі люди в Інтернеті (на форумах, в чатах, соціальних мережах, по електронній пошті тощо), по телефону, у листах.	1	2	3	4	_____років

27.1. Чи траплялись з Вами протягом життя наступні ситуації?

27.2. Скільки Вам було років, коли це трапилось вперше?

27.3. Чи траплялось це протягом останніх 1-2 років?

В КОЖНОМУ РЯДКУ ТРЕБА ОБРАТИ ОДНУ ВІДПОВІДЬ (ОБВЕСТИ ЦИФРИ ВІД 1 ДО 2), А ТАКОЖ ДАТИ ВІДПОВІДІ НА ДВА ЗАПИТАННЯ У ДВОХ КРАЙНІХ ПРАВИХ СТОВПЧИКАХ. ЯКЩО СИТУАЦІЯ НЕ ТРАПЛЯЛАСЬ, ТО ПЕРЕХОДЬТЕ ДО НАСТУПНОЇ.

27.1			27.2.	27.3.
Ситуації	Так	Ні	Скільки Вам було років, коли це трапилось вперше?	Чи траплялось це протягом останніх 1-2 років?
1. Для жінок: До 18 років мені довелось зробити аборт саме через те, що мене примусила до цього близька людина.	1	2	_____років	1. Так 2. Ні
2. Для чоловіків: Я примусив близьку людину (віком до 18 років) зробити аборт.	1	2	_____років	1. Так 2. Ні

28. Чи траплялись з Вами протягом життя наступні ситуації?/Чи погоджуєтесь Ви із такими твердженнями?

Ситуації/Твердження	Так	Ні
1. У дитинстві я бачив (-ла), як деякі учні б'ють інших.	1	2
2. У дитинстві я бачив (-ла), як деякі учні забирали особисті речі або гроші у інших.	1	2
3. Я караю дітей із застосуванням фізичної сили.	1	2
4. Традиційні методи виховання дітей (наприклад, стояння у кутку) – ефективні та перевірені часом.	1	2
5. Виховання дітей в сім'ї не може бути ефективним без фізичного покарання.	1	2
6. До своїх онуків я ставлюсь (буду ставитись) краще, ніж до своїх дітей.	1	2
7. На неслухняну дитину можна накричати – тоді вона швидко поводитиметься добре.	1	2
8. Дорослі часто зривають свою злість на дітях.	1	2
9. Підлітків треба контролювати у всьому.	1	2
10. Мене в моїй родині постійно контролювали.	1	2
11. Дитині треба вказувати на її недоліки.	1	2
12. Дітям не варто працювати за винагороду.	1	2
13. Щоб дитина виросла гарною людиною, її треба виховувати в дуже скромних умовах.	1	2
14. Батьки повинні створити для дитини найкращі умови для життя, ні в чому її не обмежувати.	1	2
15. Не слід втручатись в особисте життя дітей до 18 років.	1	2

ДОДАТКИ

16. Батьки мають прискіпливо контролювати взаємовідносини неповнолітніх дітей з протилежною статтю, щоб вони не наразилися на великі неприємності.	1	2
17. Варто відмовлятися від перегляду еротичних сцен по телевізору, якщо їх може бачити дитина.	1	2

УВАГА, ІНТЕРВ'ЮЕРЕ, ЗАБЕРІТЬ АНКЕТУ У РЕСПОНДЕНТА І ПЕРЕВІРТЕ ПОВНОТУ ЗАПОВНЕННЯ: ВІДПОВІДІ МАЮТЬ БУТИ ПО КОЖНОМУ ТВЕРДЖЕННЮ! ТІЛЬКИ ПІСЛЯ ЦЬОГО ПЕРЕХОДЬТЕ ДО НАСТУПНОГО ЗАПИТАННЯ.

29. Чи відомі Вам випадки насильства чи знуцання учнів над вчителями? ОДНА ВІДПОВІДЬ

- 1 Так
- 2 Ні
- 3 Знаю про такі випадки від своїх знайомих
- 4 Не знаю

30. Як Ви вважаєте, чи існує в Україні законодавство, яке захищає дітей від насильства? ОДНА ВІДПОВІДЬ

- 1 Так (ЗАЗНАЧТЕ, ЯКЕ САМЕ) _____
- 2 Ні
- 3 Не зна

31.1. – 31.2. Я назву Вам деякі категорії осіб, а Ви скажете, чи відомо Вам про порушення прав, насильство або приниження Вашої дитини з боку таких осіб та який вплив це мало на дитину? КАРТКА 31.

УВАГА, ІНТЕРВ'ЮЕРЕ, ПІСЛЯ ЗАПИТАННЯ 31.1. ПОТРІБНО СТАВИТИ ЗАПИТАННЯ 31.2., ТОБТО РУХАТИСЯ ПО РЯДКАМ.

31.1. Я назву Вам деякі категорії осіб, а Ви скажете, чи відомо Вам про порушення прав, насильство або приниження Вашої дитини з боку таких осіб...?			31.2. Який вплив це мало на дитину?		
	1. Ні ↓	2. Так →	Жодного впливу не помітив (-ла)	Мало певний вплив (дитина почувала себе пригніченою декілька днів тощо)	Мало значний вплив (дитина потребувала допомоги фахівців)
1. Ви особисто	1. Ні ↓	2. Так →	1	2	3
2. Друга особа з числа батьків (опікунів)	1. Ні ↓	2. Так →	1	2	3
3. Однокласники (однорупники)	1. Ні ↓	2. Так →	1	2	3
4. Знайомі однолітки	1. Ні ↓	2. Так →	1	2	3
5. Інші діти з нешкільного середовища	1. Ні ↓	2. Так →	1	2	3
6. Брат (сестра)	1. Ні ↓	2. Так →	1	2	3

ДОДАТКИ

7. Інші дорослі родичі	1. Ні ↓ 2. Так →	1	2	3
8. Вчителі, викладачі, вихователі	1. Ні ↓ 2. Так →	1	2	3
9. Дорослі сусіди	1. Ні ↓ 2. Так →	1	2	3
10. Інші дорослі (Ваші знайомі)	1. Ні ↓ 2. Так →	1	2	3

ДЯКУЮ ЗА ВАШІ ВІДПОВІДІ ТА УЧАСТЬ В ОПИТУВАННІ!

Технічні запитання (заповнюються інтерв'юером)

11-2. ДАТА ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРВ'Ю: ЧИСЛО: _____ МІСЯЦЬ: _____ 2014 року

13. В ЯКОМУ РЕГІОНІ ПРОХОДИЛО ІНТЕРВ'Ю:

		Запорізька	10	Сумська	19
м.Київ	2	Івано-Франківська	11	Тернопільська	20
Київська	3	Кіровоградська	12	Харківська	21
Вінницька	4	Луганська	13	Херсонська	22
Волинська	5	Львівська	14	Хмельницька	23
Дніпропетровська	6	Миколаївська	15	Черкаська	24
Донецька	7	Одеська	16	Чернівецька	25
Житомирська	8	Полтавська	17	Чернігівська	26
Закарпатська	9	Рівненська	18		

14. ТИП ТА РОЗМІР НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ:

Село	1	Місто с населенням 50-99 тис.	5
Селище міського типу	2	Велике місто (100-499 тис.)	6
Маленьке місто (до 20 тисяч жителів)	3	Дуже велике місто (більше 500 тис.)	7
Середнє місто (20-49 тис.)	4		

15. НАЗВА НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ ОПИТУВАННЯ _____ КОД | _____ |

КОД БРИГАДИ | _____ |

16. ІНТЕРВ'ЮЕР: ПІБ _____ КОД | _____ | Підпис _____

17. БРИГАДИР: ПІБ _____ КОД | _____ | Підпис _____

ШАНОВНІ КОЛЕГИ, ДЯКУЄМО ЗА РОБОТУ!

Анкета опитування дітей віком 12-17 років

Номер анкети |__|__|__|__|

ПРОЕКТ «ЗМІЦНЕННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ»

АНКЕТА

Доброго дня!

Перед тобою анкета, яка присвячена дослідженню життя сучасних дітей в Україні. Дослідження проводить проект Ради Європи «Зміцнення та захист прав дітей в Україні» спільно з Київським міжнародним інститутом соціології. Анкета – анонімна, на ній не потрібно писати своє ім'я чи зазначати школу, у якій ти навчаєшся. На запитання анкети не існує правильних або неправильних відповідей. Нам важлива твоя думка.

У колонці зліва, будь ласка, обведи номер відповіді, яку ти обираєш (одну або декілька, як вказано у інструкції).

Після заповнення анкети, будь ласка, віддай її представнику, який проводить опитування.

час початку заповнення анкети _____ годин _____ хвилин

1. Запиши, будь ласка, скільки тобі повних років _____

2. Твоя стать

- 1 Жінка
2 Чоловік

3. У якому класі (на якому курсі) ти навчаєшся? _____

4. Які твої успіхи у навчанні? ТРЕБА ОБРАТИ ОДНУ ВІДПОВІДЬ

- 1 Відмінно
2 Добре
3 Задовільно
4 Незадовільно

5. Хто мешкає разом із тобою? (можна обрати декілька відповідей)

- 1 Мама (мачуха, опікунка)
2 Тато (вітчим, опікун)
3 Рідна сестра(и) чи/та брат(и)
4 Зведена(і) сестра(и) чи/та брат(и)
5 Бабуся чи/та дідусь
6 Інше
(Запиши) _____

6. Скільки у твоїй родині проживає дітей (до 18 років) разом із тобою?

Запиши _____

7. Де мешкає твоя сім'я? ТРЕБА ОБРАТИ ОДНУ ВІДПОВІДЬ

- 1 У селі
- 2 У містечку, невеликому місті
- 3 У великому місті
- 4 Зв'язків із сім'єю не підтримую (не знаю)

8. Як ти вважаєш, як живе твоя сім'я? ТРЕБА ОБРАТИ ОДНУ ВІДПОВІДЬ

- 1 Нам ледь вистачає грошей на їжу
- 2 Нам вистачає грошей на їжу, але купувати одяг уже важко
- 3 Нам вистачає грошей на їжу та одяг, і ми можемо дещо відкласти, але цього не вистачає, щоб купувати дорогі речі (як, наприклад, холодильник або телевізор) або на подорожі
- 4 Ми можемо дозволити собі купувати дорогі речі (наприклад, холодильник або телевізор) та подорожі
- 5 Ми можемо дозволити купувати собі все, що захочемо
- 6 Важко сказати

9. Яку освіту мають твої батьки (опікуни або особи, що їх замінюють)?

ТРЕБА ОБРАТИ ОДНУ ВІДПОВІДЬ В КОЖНОМУ СТОВПЧИКУ

Мама (мачуха, опікунка)

- 1 Закінчила вищий навчальний заклад: інститут, університет, академію (спеціаліст або магістр)
- 2 Закінчила коледж, технікум (молодший спеціаліст, бакалавр)
- 3 Закінчила школу (10-11 класів) або ПТУ
- 4 Навчалась в школі до 9 класу
- 5 Не має освіти
- 6 Не знаю

Тато (вітчим, опікун)

- 1 Закінчив вищий навчальний заклад: інститут, університет, академію (спеціаліст або магістр)
- 2 Закінчив коледж, технікум (молодший спеціаліст, бакалавр)
- 3 Закінчив школу (10-11 класів) або ПТУ
- 4 Навчався в школі до 9 класу
- 5 Не має освіти
- 6 Не знаю

10. Як працюють твої батьки (опікуни або особи, що їх замінюють)? ТРЕБА ОБРАТИ ОДНУ ВІДПОВІДЬ В КОЖНОМУ СТОВПЧИКУ

Мама (мачуха, опікунка)

- 1 Має постійну роботу
- 2 Має непостійну або сезонну роботу
- 3 Їздить на заробітки в межах України

Тато (вітчим, опікун)

- 1 Має постійну роботу
- 2 Має непостійну або сезонну роботу
- 3 Їздить на заробітки в межах України

4 Здебільшого працює за кордоном	4 Здебільшого працює за кордоном
5 Має свій бізнес	5 Має свій бізнес
6 Живе за рахунок власного домашнього господарства	6 Живе за рахунок власного домашнього господарства
7 Отримує пенсію або соціальну допомогу	7 Отримує пенсію або соціальну допомогу
8 Має інше джерело доходів	8 Має інше джерело доходів
9 На даний час не працює	9 На даний час не працює
10 Не знаю	10 Не знаю

11. Як твої батьки (опікуни або особи, що їх замінюють) заохочують твої успіхи, гарну поведінку? МОЖНА ОБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ

- 1 Хвалять, роблять компліменти
- 2 Дають гроші
- 3 Роблять подарунки, покупки
- 4 Виконують обіцянки
- 5 Забезпечують цікаве дозвілля
- 6 Скасовують покарання
- 7 Розповідають про твої успіхи знайомим
- 8 Звільняють від виконання домашніх обов'язків або роботи по господарству
- 9 Іншим чином
(Запиши)_____

12. Що роблять твої батьки (опікуни або особи, що їх замінюють), якщо ти себе погано поводиш? МОЖНА ОБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ

- «Читають мораль» без крику та образ
- Засмучуються
- Кричать на мене
- Змушують виправити погані наслідки такої поведінки
- Називають мене образливими словами
- Змушують виконувати фізичні вправи
- Не розмовляють зі мною протягом певного часу
- Примушують мене додатково виконувати хатню роботу
- Б'ють рукою
- Б'ють ременем (паском), лозиною тощо
- Б'ють тим, що потрапить під руку
- Ставлять в куток або в якесь інше місце для покарання

ДОДАТКИ

Позбавляють мене кишенькових грошей або грошей на певні покупки (солодощі, кіно тощо)

Забороняють розваги

Відбирають або забороняють користуватися певними речами (наприклад, мобільним телефоном, комп'ютером, телевізором тощо)

Примушують сидіти вдома, не випускають на вулицю або забороняють спілкуватись з друзями

Закривають в приміщенні (в кімнаті, туалеті, підвальному приміщенні тощо)

Іншим чином (Запиши) _____

13-57. Чи траплялись з тобою такі ситуації протягом життя? У КОЖНОМУ РЯДКУ ТРЕБА ОБРАТИ ОДНУ ВІДПОВІДЬ (ЗРОБИТИ ПОЗНАЧКУ У ВІДПОВІДНОМУ СТОВПЧИКУ), А ТАКОЖ, ЯКЩО СИТУАЦІЯ ТРАПЛЯЛАСЯ ХОЧ ІНКОЛИ, ВІДПОВІСТИ НА ЗАПИТАННЯ У ДВОХ СТОВПЧИКАХ СПРАВА.

Ситуації	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	Запиши, скільки тобі було років, коли це трапилось вперше?	Чи траплялося це протягом останніх 1-2 років?
13. Я витрачаю свої кишенькові гроші, як захочу.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____ років	1. Так 2. Ні
14. Мені доводилось просити у сторонніх або красти гроші, бо мені не вистачало на край необхідні речі.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____ років	1. Так 2. Ні
15. Коли батьки (опікуни) розсердяться, вони псують або викидають мої речі (іграшки, одяг тощо).	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____ років	1. Так 2. Ні
16. Дорослі ховають мої речі, щоб я не міг (могла) вийти з дому.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____ років	1. Так 2. Ні
17. Мене примушували працювати на когось або віддавати їм гроші (особисті речі).	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____ років	1. Так 2. Ні

ДОДАТКИ

18. Однокласники примушують мене робити замість них домашні завдання або контрольні роботи.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
19. У школі мене змушують працювати в якості покарання.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
20. Вдома мені не дають їсти, коли я дуже голодний (голодна).	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
21. Замість того, щоб відвідувати школу, я змушений (змушена) працювати.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
22. Дорослі примушують мене просити або красти гроші, речі, їжу в інших людей.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
23. Вчителі роблять мені образливі або принизливі зауваження.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
24. Вдома мені дорікають, що я забагато їм.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
25. Вдома мене називають образливими, принизливими словами.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
26. У нас вдома зривають злість на мене (іншому члені сім'ї, домашній тварині).	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
27. Коли мої батьки (опікуни) або родичі сваряться, один з них змушує мене його (її) підтримувати.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
28. Інші учні мене ображають, принижують або висміюють.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні

ДОДАТКИ

29. Вдома під час сварки мої родичі б'ються або навмисне розбивають предмети.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
30. Через конфлікти вдома мені хочеться втекти, завдати собі фізичної шкоди або покінчити самогубством.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
31. Через конфлікти в школі мені хочеться завдати собі фізичної шкоди або покінчити самогубством.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
32. Через конфлікти у дворі мені хочеться завдати собі фізичної шкоди або покінчити самогубством.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
33. У моїй присутності батьки (опікуни) або родичі лихословлять, обзивають один одного.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
34. В нашій школі трапляються випадки, коли вчителі б'ють учнів або забирають особисті речі.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
35. Я бачив, як учні б'ють інших учнів.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
36. Я бачив, як деякі учні забирають особисті речі або гроші в інших.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
37. Я пропускаю уроки в школі через травми, яких мені завдали вдома	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні

ДОДАТКИ

38. Вдома мене карали ременем, лозиною, били рукою, давали ляпаси, стусанів, тягали за волосся тощо	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
39. Вдома мене примували стояти у нерухомому положенні (наприклад, у кутку).	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
40. Вдома мене зв'язували, приковували.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
41. Вдома мене замикали у приміщенні.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
42. Щоб мене покарати, вдома зі мною не спілкуються або ігнорують.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
43. Моє життя не цікавить моїх батьків (опікунів).	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
44. Вдома мені пропонували курити, вживати алкоголь або наркотичні речовини.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
45. У компанії (у школі, на вулиці) мене змушували курити, вживати алкоголь або наркотичні речовини.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
46. Дорослі (окрім медичних працівників та батьків у ранньому дитинстві) торкалися моїх статевих органів всупереч моїй волі.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
47. У школі мені роблять непристойні пропозиції, наприклад, підглядати за іншими в туалеті або зняти спідню білизну.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні

ДОДАТКИ

48. Мої оголені інтимні частини тіла фотографували або знімали на відео	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____ років	1. Так 2. Ні
49. Вдома коли я питаю про статеві відносини, у відповідь мене обзивають непристойними словами.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____ років	1. Так 2. Ні
50. Вдома мені доводилось вступати в статеві відносини з дорослими або торкатись до їхніх статевих органів.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____ років	1. Так 2. Ні
51. У школі мене інші учні силоміць облапували та торкались моїх статевих органів.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____ років	1. Так 2. Ні
52. Інші учні змушували мене торкатись їхніх статевих органів.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____ років	1. Так 2. Ні
53. Мені дорослі (старші 18 років) пропонували показати свої статеві органи, торкнутись до їхніх оголених інтимних частин тіла або вступити з ними у статеві відносини.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____ років	1. Так 2. Ні
54. Я за винагороду дорослих (старші 18 років) погоджувався (-лась) показувати свої статеві органи, торкатись до оголених інтимних частин тіла дорослих або вступати з ними у статеві відносини.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____ років	1. Так 2. Ні
55. Мене змушували вступати у статеві відносини з дорослими та тримати це у таємниці.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____ років	1. Так 2. Ні

ДОДАТКИ

56. Я переглядаю телепрограми або Інтернет-сайти, де демонструють відверті сексуальні сцени.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні
57. Чужі люди робили мені непристойні пропозиції в Інтернеті (на форумах, в чатах, соціальних мережах, електронною поштою тощо), по телефону або у листах.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди	_____років	1. Так 2. Ні

58-76. Чи траплялись з тобою такі ситуації протягом життя? У КОЖНОМУ РЯДКУ ТРЕБА ОБРАТИ ОДНУ ВІДПОВІДЬ (ЗРОБИТИ ПОЗНАЧКУ У ВІДПОВІДНОМУ СТОВПЧИКУ).

Ситуації	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди
58. У мене вдома комфортні умови для навчання та виконання домашніх завдань.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди
59. Я відчуваю себе обділеним (обділеною) в їжі, одязі, шкільному приладді порівняно з іншими дітьми. Це через те, що батьки (опікуни) відмовляються мені це купити.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди
60. Мої батьки (опікуни) не купують речі, які мені вкрай необхідні для навчання та харчування.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди
61. В школу краще не вдягати дорогий одяг та не брати коштовних речей, бо можна повернутись без них.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди
62. Мої батьки (опікуни) занадто контролюють моє життя.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди
63. Коли я згадую образи та знуцання батьків (опікунів) наді мною, то хочу сказати їм все, що я про них думаю.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди
64. Я вважаю, що мої однолітки щасливіші за мене.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди

ДОДАТКИ

65. Якщо хтось із моїх однокласників не виконає моє бажання, він (вона) пошкодує про це.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди
66. Деякі учні сильніші за мене, тому я їх боюсь і намагаюсь обережно себе поводити з ними.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди
67. У нас в школі треба бути дуже обережним, щоб над тобою не насміхались.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди
68. Якщо потрібно, в класі мене підтримають і захистять.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди
69. Я заслуговую на фізичне покарання.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди
70. Мені не хочеться виходити на вулицю через те, як себе поведуть там деякі мої однолітки.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди
71. Мені не хочеться йти до школи через моїх однокласників.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди
72. Я в класі завжди можу з кимось відверто поговорити.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди
73. В кожному класі повинен бути свій «цап відбувайло».	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди
74. Вдома у нас прийнято називати статеві органи і сексуальні відносини непристойними словами.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди
75. Щоб помститись комусь зі своїх знайомих в школі, учні монтують їхні сексуально відверті фото (відео) та поширюють їх через Інтернет або мобільні.	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди
76. У школі учні люблять пересилати один одному різні відео, де люди займаються сексом (демонструють свої статеві органи).	Ніколи	Інколи	Часто	Завжди

77. Що ти будеш робити, якщо тебе принизять або вчинять насильство стосовно тебе? МОЖНА ОБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ

- 1 Нічого / розберусь сам (сама)
- 2 Звернусь до міліції
- 3 Звернусь до священика
- 4 Звернусь до батьків (опікунів)

ДОДАТКИ

- 5 Звернусь до родичів (не батьків)
- 6 Звернусь до друзів
- 7 Звернусь до шкільного психолога (соціального педагога)
- 8 Звернусь до приватного психолога (психотерапевта)
- 9 Звернусь до вчителів
- 10 Звернусь до лікарів
- 11 Зателефоную на «гарячу лінію»
(Запиши, до якої організації або на який номер) _____
- 12 Звернусь до громадської організації (Запиши, до якої) _____
- 13 Звернусь до уповноважених з прав людини (дитини)
- 14 Звернусь до державних соціальних закладів
- 15 Буду шукати допомогу в Інтернеті, у соціальних мережах
- 16 Інше (Запиши) _____

78. Якщо з тобою траплялись випадки, коли тебе принижували або вчиняли насильство стосовно тебе куди ти звертався (зверталась)? МОЖНА ОБРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ

- 1 Зі мною такого не траплялось, тому не було потреби ні до когось звертатись.
- 2 Ні до кого / розбирався (-лась) самостійно
- 3 До міліції
- 4 До священика
- 5 До батьків (опікунів)
- 6 До родичів (не батьків)
- 7 До друзів
- 8 До шкільного психолога (соціального педагога)
- 9 До приватного психолога (або психотерапевта)
- 10 До вчителів
- 11 До лікарів
- 12 Телефонував (-ла) на «гарячу лінію» (Запиши, до якої організації або на який номер)
- 13 До громадської організації (Запиши, до якої) _____
- 14 До уповноважених з прав людини (дитини)
- 15 До державних соціальних закладів
- 16 Шукав (шукала) допомоги в Інтернеті, у соціальних мережах
- 17 Інше (Запиши) _____

79. Чи знуцаються учні над вчителями? ТРЕБА ОБРАТИ ОДНУ ВІДПОВІДЬ

- 1 Так (таке часто трапляється в нашій школі)
- 2 Ні
- 3 Знаю про такі випадки від своїх знайомих учнів
- 4 Не знаю

80. Як ти вважаєш, чи існує в Україні законодавство, яке захищає дітей від насильства? ТРЕБА ОБРАТИ ОДНУ ВІДПОВІДЬ

1	Так (Зазнач, яке саме) _____
2	Ні
3	Не знаю

ЧАС ЗАКІНЧЕННЯ ЗАПОВНЕННЯ АНКЕТИ _____ ГОДИН _____ ХВИЛИН

Дякуємо тобі за твої чесні відповіді!

ТЕХНІЧНІ ЗАПИТАННЯ (ЗАПОВНЮЮТЬСЯ ІНТЕРВ'ЮЕРОМ)

І1-2. ДАТА ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРВ'Ю: ЧИСЛО: _____ МІСЯЦЬ: _____ 2015 року

І3. В ЯКОМУ РЕГІОНІ ПРОХОДИЛО ІНТЕРВ'Ю:

		Запорізька	10	Сумська	19
м.Київ	2	Івано-Франківська	11	Тернопільська	20
Київська	3	Кіровоградська	12	Харківська	21
Вінницька	4	Луганська	13	Херсонська	22
Волинська	5	Львівська	14	Хмельницька	23
Дніпропетровська	6	Миколаївська	15	Черкаська	24
Донецька	7	Одеська	16	Чернівецька	25
Житомирська	8	Полтавська	17	Чернігівська	26
Закарпатська	9	Рівненська	18		

І4. ТИП ТА РОЗМІР НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ:

Село	1	Місто с населенням 50-99 тис.	5
Селище міського типу	2	Велике місто (100-499 тис.)	6
Маленьке місто (до 20 тисяч жителів)	3	Дуже велике місто (більше 500 тис.)	7
Середнє місто (20-49 тис.)	4		

І5. НАЗВА НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ ОПИТУВАННЯ _____ КОД | _____ |

КОД БРИГАДИ | _____ |

І6. ІНТЕРВ'ЮЕР: ПІБ _____ КОД | _____ | Підпис _____

І7. БРИГАДИР: ПІБ _____ КОД | _____ | Підпис _____

ШАНОВНІ КОЛЕГИ, ДЯКУЄМО ЗА РОБОТУ!

Загальною метою Проекту Ради Європи «Зміцнення та захист прав дітей в Україні» є розбудова спроможності органів державної влади зміцнювати та утверджувати права дітей, розробляти послуги і механізми, дружні до дітей, а також сприяти підвищенню обізнаності громадськості про насильство над дітьми. Проект реалізується за фінансової підтримки Уряду Норвегії.

Одним із ключових завдань Проекту є виявлення прогалин у державній статистиці щодо насильства над дітьми, а також встановлення реального рівня такого насильства в Україні, його еволюції та основних складових. Автори дослідження прагнули також з'ясувати ставлення населення до випадків насильства, а також підтвердити чи спростувати міфи про насильство щодо дітей, які побутують в українському суспільстві.

Дослідження здійснено спільно з Київським міжнародним інститутом соціології. Проведене опитування громадської думки є одним із найбільш репрезентативних серед досліджень на подібну тематику в Україні та може слугувати основою для здійснення подальшого аналізу.

Рада Європи, членами якої є 47 держав, охоплює майже весь Європейський континент. Організація прагне розвивати спільні демократичні та правові принципи, засновані на Європейській конвенції з прав людини та інших відповідних документах щодо захисту прав особистості. З часу свого заснування у 1949 році, одразу після закінчення Другої світової війни, Рада Європи символізує примирення.